

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

ויחי

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ושיכר שמואל שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ימי השובבי"ם

להלן זמני תעניות השובבי"ם לשנה זו שנת התשפ"ו

1.	יום חמישי	י"ט טבת התשפ"ו 8.1.26	תיקון היסוד (בשעה 12:30 בדיוק)
2.	יום חמישי	כ"ו טבת התשפ"ו 15.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית שבע טבילות במים קרים כנגד שבעה נחלי המלכות)			
3.	יום שלישי	ג' שבט התשפ"ו 21.1.26	תענית דיבור (בשעה 8:00 בדיוק)
4.	יום חמישי	ד' שבט התשפ"ו 22.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
6.	יום שלישי	ט' שבט התשפ"ו 27.1.26	הילולת הדרש"ש (בשעה 6:00 בערב)
5.	יום חמישי	י"א שבט התשפ"ו 29.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית תשע טבילות במים קרים כנגד תשע ארצות דלשה אלפ"ך דקס"א)			
7.	יום חמישי	י"ח שבט התשפ"ו 5.2.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית י"ט טבילות במים קרים לתקן מה שפגם בחמשה שמות אדנות ובשבעה שמות מ"ה ובשבעה מלכים שהם שבע פעמים אדם)			
8.	יום חמישי התיקון האחרון	כ"ה שבט התשפ"ו 12.2.26	תיקון היסוד והעזות הכללי (בשעה 12:30 בדיוק)

• המתענה צריך לקבל על עצמו תענית בתפילת המגוזה ביום קדים ולפרט בעבור מה מתענה.

• נבקשם לכבות את מכשירי הטלפון הסלולרי בעת התיקון.

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים

ויקובלו תפילותינו ברצון אבי"ד.

הלכות ומנהגים לימי השובבים

הלכות ומנהגים לימי השובבים - חלק א

א. מנהג קדום בכל ישראל להתענות בימי השובבים ת"ת המסוגלים מאד לתקן פגם הברית יותר משאר זמנים [א]. ושערי שמים פתוחים ולכן יתחרט האדם על מעשיו הרעים ויעשה תשובה שלימה כי ימים

עיונים והארות

עוד אמרו בזה"ק (פר' ויחי דף ר"ט:) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו מאי גמול ידיו אמר ר' יצחק לאכללא מאן דזני בידיו לאפקא ולחבלא זרעיה בריקניא דהא תנינן כל מאן דאפיק זרעיה בריקניא אקרי רע ולא חמי אפי שכינתא דכתיב (תהלים ה') כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע וכתיב (בראשית ל"ח) ויהי ער בכור יהודה רע אף הכא אוי לרשע רע ווי לההוא חייבא דאיהו רע דעבד גרמיה רע כי גמול ידיו יעשה לו לאכללא מאן דזני בידיו לאפקא ולחבלא זרעיה בריקניא ולהאי טרדין בההוא עלמא יתיר מכלא, ת"ח דהא כתיב אוי לרשע (רע) כיון דכתיב אוי לרשע אמאי רע אלא כמה דאמינא דעבד גרמיה רע, וכתיב לא יגורך רע, וכלהו סלקין והאי לא סליק ואי תימא שאר חייבין דקטלו בני נשא, ת"ח כלהו סלקין והוא לא סליק מ"ט אינון קטילו בני נשא אחרא והאי קטיל בנוי ממש אושיד דמין סגיאין, ת"ח בשאר חייבי עלמא לא כתיב וירע בעיני יי' וכאן כתיב וירע בעיני יי' אשר עשה מ"ט משום דכתיב ושחת ארצה. עכ"ל.

ישורש הדבר מצד שפוגם בחותם המלך ובשרשי נפש רוח נשמה, ומקצץ בנטיעות עץ החיים ומשחית פרי, שהם הנשמות, ושופך דמי זרעיותיו עד סוף כל העולם, ומורידם בגופים טמאים, ותחת שיכנסו בבנים נאמנים וכשרים, מהרסם, ותהיינה נפוצות ברוחות רעות, ומפגל בקדשי שמים ומכחיש ח"ו פמליא של מעלה, כי גורם שיושפע שפע טוב העליון לצד הטומאה, תחת אשר יושפע לקדושה להרבות הטוב בעולם. ועי"ז גורם לעכב הגאולה, כמ"ש חז"ל (יבמות סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, וכיון שהורידם מחדש בטומאה, זה צע"ר השמים וצער כל העולמות שמעכב תשועת ה'. (ע"פ לשון מהר"ח בשערי קדושה ח"ב שער ח וחמדת ימים פ"א משובבים. מן החיד"א בציפורן שמיר סי' ו אות ע עב-עג)

והעונש ע"ז, הוא בין בהיותו בזה העולם ובין בעולם הבא, כי עוד בחיים חיותו, הנה מלבד מה שמהרס גופו ונפשו ונעשה מר נפש, גם מונע השפע הטוב ממנו, כי המזיקים אשר נבראו בעוונותיו מסבבים אותו ונוטלים מה שנגזר לו לטובה, ועי"ז גורם לעצמו עניות בתורה ובממון, ומביא על עצמו כמה וכמה גזירות קשות ורעות, כמיתת בנים ויצאתם לתרבות רעה וכיצא בזה, כנגד מה שהוסיף צרות רבות בעולם במניעת השפע הטוב. וגם בעוה"ב, הנה כל המזיקים הללו נדבקים בו בצאתו מן העולם, ונידון על ידם בדינים קשים ומרים, ומלבד עונשו על עצם העבירה, גם תובעים ממנו כל מה שהאריך

א. **כ"ב** בשער רוח"ק (דף יז ע"ב) וז"ל: ענין השובבים הנודעים, רצוני לומר שיש מנהג קדום בכל ישראל להתענות מ' יום רצופים, שיש מן יום הראשון של פרשת שמות עד פרשת תרומה, וקצת מן תצוה. ונתנו סימן בהם שובו בנים שובבים ר"ת שמות וארא בא בשלח יתרו משפטים. והנה עיקר התענית בהם בארבעים ימים אלו, לא נתקנו אלא על עוון הקרי, וימים אלו מסוגלים להתענות בהם על הקרי יותר מכל ימות השנה. וטעם הדבר יתבאר לך ממה שביארנו בענין גלות מצרים בחומר ובלבנים מה ענינו, ושם נתבאר, כי אותם שנשתעבדו בגלות מצרים היו אותם הניצוצות של הנשמות שיצאו מאדה"ר באותם ק"ל שנה שפירש מן אשתו, והיה מוליד שדין ורוחין ע"י טפות קרי, וכל אלו נתקנו בגלות מצרים ההוא. ולכן בזמן הפרשיות אלו, יש בהם סגולה לקבל תשובת האדם המתענה בהם על עוון הקרי, ולכן הם מתחילים מן פרשת שמות, מפני שאז בפרשה ההיא היה התחלת השעבוד. ומסתיימים בפרשת משפטים לטעם שנתבאר שם ג"כ, בענין סמיכות כי תקנה עבד עברי אל מתן תורה, כי אז נגמרו אותם הניצוצות להתקן, וכו'. גם דע כי עיקר אלו התעניות נתקנו בימים אלו לכפר על עוון שכבת זרע לבטלה, שעליהם כתיב שוחטי הילדים וכו'. עכ"ל.

וב"ב בעבודת הקודש, (צפורן שמיר סי' ו, אות צ) ואם חטא בכל אופני קרי התיקון הוא להתענות בימי שובבים ת"ת פ"ד תעניות, דהיינו מפרשת שמות עד תצוה שהוא ר"ת שובבים ת"ת.

אמרו חז"ל בנדה (יג:) המקשה עצמו לדעת שיהא בנידוי, והיינו שמחוייב נידוי. ואמרו בזה"ק (פר' פקודי דף רמט ע"ב) שהמחוייב נידוי אין תפילתו נשמעת למעלה ארבעים יום, שהוא נזוף מפי פמליא של מעלה, ומסתלקת ממנו שמירת הבורא יתברך, וגם בלילה אין נשמתו עולה למעלה, ודוחין אותה לחוץ. ע"כ. ואם עבר וגם הוציא שז"ל, אמרו חז"ל (מסכת כלה פ"א הלכה יח-יט) שכאילו הרג את הנפש וכאילו עובר עבודה זרה, וחשוב כבהמה, וחייב מיתה, ואין לו חלק לעולם הבא. והוא עוון ער ואונן שמתו עובר זה, אע"פ שהיו קטנים. ואיתא בגמ' שבת (מא.) שעל חטא זה בא מבול לעולם, ונמחו כל הבריות רח"ל. וכתב מרן השו"ע (אהע"ז סי' כז) שהוא חמור מכל העבירות שבתורה, ובנידוי הוא יושב. ואם נתעברה ממנו אשתו באותו הזמן, קודם ששב בתשובה, הרי הולד מבני תשע מידות, שהם מן המורדים והפושעים בהש"ת, אשר סופם להתנדות מקהל ישראל רח"ל.

אלו מסוגלים מאד לקבלת התשובה וב. ועיקר התענית אינו אלא להכנעת הלב וג.

ב. כל ערב שבת בזמן השובבי"ם הוא זמן של תשובה ומעשים טובים יותר מכל ערבי שבתות השנה, וכן השבתות של ימי השובבי"ם הם מסוגלים ביותר לתיקון עון הידוע כי שבת רזא דברית ודו.

עיונים והארות

ושומר אותו המקום שלא יפגמנו, והוא קדוש וטהור, מכל מקום נטמא כל שיעור קומתו, וצריך להמציא תיקון לכל שיעור קומתו, הן בסיגופים כאילו היה חוטא בכל אבר ואבר, והן בקדושה יתירה, לקדש כל אבר ואבר ואז ושב ורפא לו.

עוד כתב בראשית חכמה לבאר, שאף זה מכלל קושי התשובה, שמראים לו שאינו תלוי בתשובה וכדרך שאמרו חז"ל (חגיגה טו.) באלישע בן אבויה ששמע בת קול שאינו מתקבל בתשובה והיה כדי לנסותו אם ישוב בכ"ז ויתקבל. וכתב שם להוכיח כן בתשובה מועלת גם בזה שהרי חטא דור המבול היה בזה העוון המר, ועכ"ז אמרו חז"ל (מדרש ילמדנו ילקוט תלמוד תורה, בראשית לא, ובילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז מז, ועוד) שהמתין להם הקב"ה מאה ועשרים שנה כדי שישבו בתשובה ומבואר, שהיתה תשובתם מועילה.

ג. כ"ב בספר תולדות אהרן להרה"ק רבי אהרן מזיטאמיר (תלמיד של הקדושת לוי) בפרשת שמות: שובבי"ם הם כמו עשרת ימי תשובה והוא זמן שנתקבל התפילה בבזוי' כמו עשי"ת, והבה כלל ענין שובבי"ם הוא לתקן את המדות ולקדש החושים לשמור עצמו מעצבות וכעס וגאווה וכו' דהנה צריך אדם שיתקן מידותיו ע"י תשובה ובפרט בימי שובבי"ם שאין יכולים התורה והתפילה של אדם להיות זכה וצלולה מחמת חטאת נעורים וגם כל ימי חייו צריך לבקש רחמים ע"ז ע"ד וחטאתי נגדי תמיד, ובכל יום בת קול יוצאת מהר חורב שובו בנים שובבים היינו עשו תשובה על בחי' שובבים כולי האי ואולי, ועיקר המסכים באים מחמת חטא זה, לכך צריך חיזוק גדול לשבר לבבו ולהיות שפל ברח' ועי"ז ישבר המסכים ויחשוב בלבו הלא פגמתי בבחי' צדיק יסוד עולם ובהאיך אנפין איקום קדם מלכא, ויבקש רחמים ע"ז מהשי"ת שיוציא הטיפין קדישין מהסט"א ואז יתהפך הצירוף קרי ונעשה צירוף יקר.

ג. כ"ב בספר יוסף אומץ (אות תתקצ) אשר חיבר איש אלקי מהור"ר יוסף יוזפא זצוק"ל וז"ל: ולפחות בכל יום תענית יזהר מטיל ושיחה בטילה שאין בו שום צורך למחיתו שעיקר התענית אינו אלא להכנעה כמ"ש בסדר תשובה שלי וביותר צריך זהירות משחוק ומרגלא בפומי שהשחוק לתענית כאש לנעורת כי עיקר התענית אינו אלא להכנעת הלב ואין דבר בעולם שמוציא מחשבות היראה מלבו כהשחוק שגם מחשבות הצריכים לגופו וממונו אין האדם זוכר בהם כלל בשעת השחוק.

וכ"ב ביסוד ושורש העבודה (שער המפקד פ"ב) וז"ל: ויזהר מאוד ומאוד משיחת חולין וכבר הזכרתי בשם האריז"ל מי ששומר על עצמו בשתיקה ארבעים יום רצופים בודאי ישיג רוח הקודש בלי ספק.

ד. כתב בספר אהבת שלום פרשת שמות, והנה בכל שבתות השנה צריך האדם לעשות תשובה שלימה, היינו בכל ערב שבת קודש צריך האדם לשוב בתשובה ולהתבייש מגודל תוקף אור קדושת שבת קודש המתגלה ומאיר בכל שבת, רק

הגלות בעוונותיו, ואינו זוכה ליהנות מזיו השכינה, אשר הוא תכלית כל עוה"ב. (ע"פ מרן החיד"א וחמדת ימים שם)

עוד בזה"ק (שם) תנן אמר ר' יהודה לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה בר מהאי ולית לך חייביא דלא חמאן אפי שכינתא בר מהאי דכתיב לא יגורך רע כלל. עכ"ל. אמנם מאידך איתא בזה"ק (פר' ויקהל דף ריד ע"ב) וז"ל: בשעתא דדיינין ליה בההוא עלמא מסתכלן בעובדיו אי הוה פגים רזא דברית קדישא דחתים בבשריה והשתא פגים ארונה (דברית) דיליה, בהאי הא לית ליה חולקא בצדיקא, מסתכלן ביה ודיינין ליה ומפקי ליה לבר מכללא דאדם, כיון דאפקי ליה מכללא דאדם אפקי ליה מכללא דכלהו אחרנין דאתעתדו לחיי עלמא ויהבי ליה לההוא סטרא דלא אתכליל ברזא דגופא דאדם, כיון דאתמסר לההוא סטרא ווי ליה דאעלין ליה בגיהנם ולא נפיק מניה לעלמין, על דא כתיב (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו', אינון דאשתארו מכללא דאדם, והני מילי כד לא עבד תיובתא שלימתא, תיובתא דאיהי אתחזיאי לחפייא על כל עובדיו, ועכ"ד טב ליה דלא יעול בארונא דהא כל זמנא דגופא קיים נשמתא אתדנת ולא עאלת לאתרה, בר אינון חסידי עליונין קדישין דאתחזון לסלקא בגופיהון זכאה חולקהון בעלמא דין ובעלמא דאתי, בגין דלית חובה דקשיא קמי קודשא בריך הוא כהאי מאן דמשקר ופגים להאי את קיימא קדישא, ודא לא חמי אנפי שכינתא, על חובא דא כתיב (בראשית לח) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יי', וכתיב (תהלים ה) לא יגורך רע, מה כתיב הכא ויעש בצלאל את הארון, וכי אמאי לא עבדו אינון חכימין דעבדו משכנא ית ארונא, אלא בצלאל סיומא דגופא דאיהו רזא דברית קדישא ונטר ליה ואיהו קאים בעדבא דחולקיה, איהו אשתדל בעובדא דיליה ולא אחרא, אתו כלהו חברייא ונשקו ליה. עכ"ל מבואר בהדיא בתשובה מועלת גם בעוון זה.

ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק יז) כתב לבאר, דכוונת הזה"ק שתשובתו קשה משאר העבירות, כי בכל תשובה צריך לשוב באבר שבו חטא, אבל החוטא בפגם הברית אינו תלוי בתשובת הברית לבדה [כגון שישא אשה], אלא צריך שישבו תשובה גמורה וחזקה, כאילו פגם בכל אבריו, וצריך לסגף עצמו בהכנע גדול כדי לשוב. ובשל"ה הקדוש (שער האותיות אות ק') כתב לבאר דבריו, דבשאר העבירות, על דרך משל, אם חטא בלשון הרע או בלשון שקר, אמת יהגה חכו, ופיו יפתח בחכמה, ותורת חסד על לשונו, ואם חטא בהרהורים רעים, יצפין ויהרהר דברי תורה בלבו. ואם חטא בעינים רמות, אז יהא דכא ושח עינים. ואם חטא בתאות המלבוש, ילבש שק ואפר. וכן כל האברים אשר חטא בהן, ישתדל לקיים בהן המצוות שכנגדן, ובזה די לו. כי לא נתפשטה העבירה בכל שיעור קומת האדם, רק באבר פרטי, ובתקונו הוא מתוקן הכל. אבל הזרע שהוא שורש ומקור כל קומת האדם, ומהזרע מתהווה האדם, אף שהתגלה באבר פרטי, מכל מקום הוא כח כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו וכל שיעור קומתו. על כן אף אם עושה תשובה באבר הפרטי הזה, ועושה סיגופים,

ג. צריך לזהר מאד בפרט בימים אלה מאיסור לשון הרע, שברית הלשון מכון נגד ברית המעור (ה).

עיונים והארות

הדיבור כי בדיבור אחד שמדבר, הוא מתקן ניצוץ אחד של נפש, ולכל אדם יש קצבה של דיבור, וכל דיבור שאינו טוב שהאדם מוציא מפיו מפסיד ח"ו מחייו, אבל אם מרבה לדבר דברי תורה מוסיף לו חיים כמו שכתוב במסכת אבות מרבה תורה מרבה חיים, וזה שכתב "נפשי יצאה בדברו" שהחיים של האדם תלויים בדיבור שלו, שאם ח"ו מדבר דברים בטלים ולשון הרע וכיוצא, ח"ו מסתלקת ממנו חיותם וימיו מתקצרים ח"ו. וזה פירושו שנפשו יוצאת ע"י דיבורים אסורים.

וע"י שמירת הלשון יכול האדם לתקן גם את פגם הברית, כמו שכתבו רבותינו - "הבית והעליה כד מטו עילאי מיא, אזלי ומזקי לתתאי", ומי מתקן, העליון מתקן, והנה הפה של האדם היא ברית הלשון וכאשר האדם פוגם בפה ומדבר לשון הרע ורכילות מזיק לפה התחתון שהוא היסוד ואז מטמא בריתו ח"ו ומי מתקן העליון שהוא הפה שומר פיו ולשונו ולומד בפה תורה ואז מתקן, ולכן העיקר הגדול לשמור את הפה שהוא ברית הלשון.

ובמו שפירש הקדוש ר' דוד אבוחצירא הי"ד "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" אם תעשו לי שהוא לשון ויסוד מקודשים, אז אני אשכון בתוך עם ישראל.

וראינו בפרשת שמות שמושה רבינו כשאמר על בני ישראל "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי" נתן לו הקב"ה את ב' האותות - א. המקל נהפך לנחש. ב. היד נהייתה מצורעת, ומדוע אותות כאלו משונים שהמטה נהפך לנחש, ועוד יותר ג"כ שידו נעשית מצורעת כשלג וכי אין אותות אחרים, אלא כל זה לרמז למשה רבינו כי דיבר לשון הרע על בני ישראל שזה מעשה הנחש ולכן המטה נהפך לנחש, שאמר והם לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, ולכן אות השני שידו מצורעת כי זה תורת המצורע שמוציא שם רע.

ובכ"ב גדולה קדושת הפה, עד שאמר רשב"י אם הייתי במעמד הר סיני הייתי מבקש ב' פיות, אחת ללימוד התורה ואחת לעולם הזה לבקש לחם חלב וכו'.

וז"ש "וינהג את הצאן אחר המדבר" "המדבר", אותיות מדבר, שהכוונה היא על קדושת הדיבור מה מותר לדבר מה אסור לדבר. וכן אחר אותיות של מדבר יש אותיות נהג"ש עולה בגי' משיח, שמושה רבינו הנהיג את הצאן שהם עם ישראל בתורה וביר"ש ובמצוות, לעשות הכל כדי לזכות לביאת המשיח במהרה וברחמים.

ובן כתוב "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" כתב על זה רבי רחמים מאזוז זצ"ל כאשר יענו אותו, כלומר אם עונים חזרה במריבה זה גורם שהריב יגדל וירבה, "כן ירבה וכן יפרוץ", אלא צריך "ויקוצו" יש לקצוץ ולבקע את הריב.

ידוע מה שכתב בעל "קהילת יעקב" על הפסוק "ותעל הצפרדע", כיצד צפרדע אחת היתה והיו מכים אותה, וכמה שיותר הכו אותה, היתה מוציאה עוד אלפי צפרדעים, שאל הרב א"כ מדוע המשיכו להכותה, הרי הם עושים פעולה הפוכה, והשיב, מאותה סיבה שאנחנו עונים לבעל הריב, הרי אנחנו יודעים שתהיה מזה רק מריבה גדולה יותר ובכל זאת

שבהפרשיות הללו שובב"ם צריך לשוב ביתר שאת, כי עכשיו הוא עיקר העת והזמן של בירור והוצאת הנה"ק מן הסט"א, והנה העלאת הנה"ק הוא ע"י שם מ"ב, שע"י השם מ"ב אנו מעלין נה"ק כנודע, וזהו ואלה שמות בני ישראל פי' ואלה הוא בגימ' מ"ב ורומז לשם מ"ב, שמות בני ישראל הבאים מצרימה רומז לניצוצות הק' הנפולים בהקליפות הנק' מצ"ר י"ם, ורומז שבפרשיות הללו שובב"ם צריך כל איש המשכיל לראות להעלות נה"ק בהשם מ"ב ע"י תשובה וזיכוך נפשו עד שיהיה מרכבה להשכינה הקדושה, וזהו מצרימ"ה בגימ' שכינ"ה עכ"ד.

וכתב בפרי צדיק להרה"ק רבי צדוק הכהן על השבתות בשובב"ם וז"ל: וכבר אמרנו שעיקר זמן התיקון בשבתות שבהם, דשבת ברזא דברית, כמ"ש בזוה"ק צדיק איהו שבת, שמתחדש בכל שבת קדושת הפרשה שקורין בשבתות אלו וכו', שעיקר התיקון הוא על ידי "צעקה" ושבירת הלב, וזה פירוש הפסוקים (תהלים לד, יז) פני ה' בעושי רע וגו' המוסב על עון זה הנקרא רע, ולאחריו כתוב צעקו וה' שמע, קרוב ה' לנשברי לב, והזמן לזה בשבת שנעשה ישראל עני ונכה רוח ונותן אל לבו כל העובר עליו בימי המעשה עיי"ש. וכן אמר כ"ק הבית ישראל מגור זצ"ל, ובשבת הזמן מסוגל יותר. ודרש את הפסוק (משלי יז, י) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה, גערה במבין זה שבת שניתוסף נשמה יתירה, בינה יתירה, ולבבו יבין ושב מהכות כסיל, להחליש כוחו של היצר על ידי תעניות וסיגופים.

ה. **כתב** הפמ"ג (או"ח אשל אברהם סי' תרפ"ה) וז"ל: טעם שובבים, עיין בשל"ה (תורה שבכתב, ריש שובבים ת"ת) ולבוש (שם סעי' א). ומתחילין מפרשת שמות, כי גלות מצרים אנו משלימין עתה, כמבואר בספרים. ובספר המגיד שלי כתבתי, ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה (שמות א, א), בבעל הטורים **"שמות בני ישראל הבאים"**, ראשי תיבות שביה. וכתבתי, "ואלה" נוטריקון **ואבק** לשון הרע, כי על מכירת יוסף באו למצרים, אבק במאיר נתיב אבק דק ואבק התאמצות, שאחד מתאמץ להפיל חבירו, ואבק כו'. בני ישראל "את" יעקב, ישראל מדרגה חשובה, הנפש. יעקב מדרגה שפלה, הגוף, כי הגוף מלבוש ובית לנפש. תפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד, ג) (עיין ביערות דבש ואהבת יונתן ז"ל), ועל דרך (שיר השירים א, ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי, שחלק הדומם ראוי לגרר אחר חלק החי, לא הנפש אחר הגוף, כסוסי פרעה שהסוסים נמשכו בעל כרחם לים אחר העגלות. ולשון הרע חמור מכל, להיות עקרו בנפש, לנפש חיה (בראשית ב, ז) לרוח ממללא (תרגום שם). בני ישראל הבאים מצרימה בשביה, מפני ש"את" יעקב, נעשה הנפש טפל לגוף יעקב, לפיכך "איש וביתו" באו, כי בגלות מצרים שניהן בגלות, הנפש והגוף במ"ט שערי טומאה, עד שמיהר ה' הקץ וגאלם, ה' יגאלנו במהרה בימינו אמן. עכ"ל.

מעלת קדושת הפה

"ואלה שמות בני ישראל". ואל"ה ר"ת וחומרת איסור לשון הרע "שמות" ר"ת **מוצא שפתך** תשמור ועשית" והוא ענין שמירת לשון הרע שאדם צריך להזהר מאוד על פיו, וכמו שכותב הבעש"ט על הפסוק "נפשי יצאה בדברו" כי לכל אדם יש ניצוצי קדושה בנשמה שלו שצריך לתקנם, והתיקון הוא ע"י

ד. יזהר מאד משחוק וקלות ראש וראיות אסורות והרהורים רעים, ואמרו (סוטה ח.) אין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות. וכתב (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ודרשו רז"ל (במדבר רבה פר' נשא פרשה י') אלו הלב והעינים שהם שני סרסורי החטא^[ח]. והיינו, כי מלבד איסור העריות עצמו, אסרה תורה באיסור לאו נפרד, גם את ההסתכלות בפני עצמה^[ז].

עיונים והארות

"בם" בגימטריה ארבעים ושנים כמנין ימי השובבים^א, שהם גם ארבעים ושנים רמז על רבוי התורה בימים הללו.

וכתב הגאון רבי אליהו מוילנא באגרתו: כל עמל האדם לפיהו ויכול לתקן בפה יותר מכל תעניות וסיגופים שבעולם כידוע אין קץ לשכר השומר פיו ולשונו, ומה גם שעל ידי זה יגיע למעלות שלא נוכל לשער. ועוד ידוע דע"י שמירת פיו וקבלת עלבונותיו יזכה להיות מוכשר שהתורה תשרה בו כמ"ש בתפילה אלהי נצר לשוני ונפשי כעפר פתח ליבי בתורתך.

וכתב מרן החיד"א שנהגו בשבועות אלו לעשות שבוע שלם תענית של דיבור ואכילה, ומכיון שירדה חולשה לעולם וקשה לעשות תענית של אכילה, לפחות צריך לעשות תענית דיבור ולמעט בדיבורים של חולין, ולהרבות בדברי תורה, ובזה יחשב כתשובת המשקל כמובא בצוואת ר' יהודה החסיד לתיקון לשון הרע.

ואל יאמר האדם אני ילמד הלכות לשוה"ר וכל ההלכות הקשורים לדיבור ובזה די שזה אינו, כמ"ש החפץ חיים דאדם שלמד לעשות כלי ולא נתנסה בזה לא מחייב שיצליח לעשותו ככל הצורך אפי' שלמד כל פרטי העשיה ואינו נקרא אומן עד שיאמן עצמו, וא"כ ה"ה הכא דאפי' שאדם למד ההלכות אם לא התרגל וניסה לשמור פיו לא יצליח לשומרו וע"כ צריך להיות אומן שפירשו שכבר עבר והתנסה בדבר והצליח.

ו. **ובע"ז** ברש"י שם: הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות. ועי' עוד בלשון המדרש (ויקרא רבה אחרי מות פרשה כג סי' יב) שלא תאמר שכל מי שהוא בגופו נקרא נואף, [אלא אפילו] נואף בעיניו נקרא נואף, שנאמר ועין נואף שמרה נשף וגו'.

ז. **כתב** רבינו הרמב"ם (פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ב) ואסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות, או לשחוק עמה, או להקל ראש, ואפילו להריח בשמים שעליה, או להביט ביפיה, אסור. ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה, ונתכוון להנות, כמי שנסתכל במקום התורף. ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שעה אסור. ע"כ. וכעין זה כתב מרן השו"ע (אבן העזר סי' כא סעי' א) והוסיף אלא צריך האדם להתרחק מן הנשים מאד מאד.

עוד כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות תשובה ה"ד) חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא, ואחר מהם המסתכל בעריות, שמעלה על דעתו שאין בכך כלום, והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול, שהיא גורמת לגופן של עריות, שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי

עונים לו. ולכן צריך לשמור את פיו ולשונו.

וכתב החפץ חיים בפרשת חוקת שכשמשה היה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו העם הזה שנשתעבדו יותר משאר האומות, ראה שני אנשים (דתן ואבירם) ניצים. אמר לרשע למה תכה רעך? אמר לו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי? אז נתישבה דעתו של משה ואמר "אכן נודע הדבר", כעת אני מבין על מה השעבוד הנורא הזה, משום שיש בהם עוון לשון הרע.

ולכן בתקופת הפרשיות של ימי השובבים עם ישראל מתקנים את חטא הלשון ומרבים בתענית דיבור אף בדבור חול משום שעל ידי הדבורים בסופו של דבר נגרם איסור לשון הרע ורכילות, ועוון הזה חמור עד מאוד משום שכשאדם חוטא בשאר אבריו, בורא מלאך של חבלה בלי פה, ואז הקדוש ברוך הוא מרוב טובו מטה הדין כלפי חסד, אבל מי שמדבר לשון הרע בורא מלאך מקטרג הנברא עם פה ולשון, כי מכיון שנברא על ידי הדבור הוא כבר מקטרג במו פיו. ותובע את שלו.

ושמא יאמר אדם ומה אני עושה, בסך הכל מדבר, ומוציא רוח מפיו? כבר כתב החיד"א (ראש דוד פרשת שלח לך) על דברי שלמה המלך "כי יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחוו", לכאורה מהו הקשר בין יצירת הרים ורוח לשיח האדם? אלא הכונה היא שלולא ההרים, רוחות הסערה שבעולם היו משברות והורסות את העולם, ולכן הקדוש ברוך הוא ברא הרים בכדי לעצור את הרוחות הללו. וזהו מה שאמר שלמה המלך "מגיד לאדם מה שיחוו" מכאן תבין מה יכולה לעשות רוח, ואל תאמר ומה בכך. ולעומת זאת מי ששומר את פיו מלדבר רע ומשתמש בו רק לדברי קדושה, אין ספק שיכול להפוך עולמות, לשנות גזירות רעות לטובות.

ובמ"ש רבינו יוסף חיים זצ"ל עה"פ "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" (ריש פ' מטות) שמי שמקפיד לא לחלל את דיבורו בדברים אסורים, אז שכרו הוא ש"ככל היוצא מפיו" - הקדוש ברוך הוא יעשה וישמע ויקבל את תפילותיו.

ומסופר על הגאון ר' זלמן אחיו של רבי חיים מוואלז'ין שהיה בקי בכל התורה שבכתב ושבעל פה, ומעולם לא דיבר דברים בטלים, וכשהיה מבקש לאכול היה אומר הלכות סעודה כלשון מרן בשו"ע ואז היו מבינים שהוא רעב, וכשהיה צריך לישון היה אומר הלכות קריאת שמע, כך שכל חייו היו קודש קודשים. ולכן הצדיקים תפילותיהם וברכותיהן מתקבלות לפני בורא עולם ומשפיעות על האדם טובה והצלחה על ידי ברכותיהם משום שיש להם פה קדוש כמו שכותב הרמב"ן (מלחמות ה') בהשגותיו על בעל המאור "איך פה קדוש יאמר כן"?! כך היחס לצדיקים הקדושים.

לכן כל אדם ימעט בדבורים בטלים וירבה בלימוד התורה ובפרט בזמנים האלו, וכתוב "ודברת בם" (בדברי תורה),

ה. אמרה תורה: ונשמרת מכל דבר רע, ודרשו רבותינו שלא יהרהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה. ואמרו רבותינו ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה וחו, וכל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה טו.

ו. חסידים הראשונים וגדולי החכמים התפאר אחד מהם שמעולם לא נסתכל במילתו וי. וכל שכן שלא יסתכל

עיונים והארות

עיניכם.

אחריו, ולא יכלו לעמוד בה, עד שסימו את עיניהם.

ח. גמ' יומא (כט.) וברש"י פירש שהוא לענין הכחשת הגוף, ובתוס' רי"ד פירש באופן אחר שיותר האדם מתאווה על העבירה כשמהרהר עליה מכשעוסק במעשה העבירה עצמה. וע"ז אמרו וסימנך ריחא דבשרא, כשאדם מריח הצלי יותר מתאווה לו ממה שהיה מתאווה אם היה הבשר לפניו.

ט. גמ' נדה (יג:) וע"ש במהרש"א שפירש שמכיון שמתוך הרהור הוא בא לידי טומאה, על כן הוא נדחה ממחיצתו של הקב"ה שהוא מקום טהרה.

ולרוב הראשונים הוא איסור דאורייתא כן מוכח בתוס' בע"ז (כ:), וכ"ה ברמב"ן חולין (לז:), ובסמ"ג (לאוין קכו) וברבינו יונה (שערי תשובה ש"ג אות מ-מא) ובאורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות יג), והובא בב"י באבן העזר (סי' כא). ובבית שמואל (שם ס"ק ב) כתב, דאף דלהרמב"ם איסור ההסתכלות מדרבנן, מ"מ איסור הרהור מה"ת, ועמדו ע"ז באחרונים.

כתב רבינו האור החיים הקדוש (ויקרא יח, ב) כי כל האיסורים שבתורה יש באדם כח להשמור מהם, אבל תאוות העריות לא יוכל לעמוד בה אלא אם ירחיק עצמו משני דברים, שלא יסתכל בעריות ושלא יחשוב בהם, ובפרט אם כבר נכשל, מוכרח לערוך מלחמה בתחבולות להתרחק בתכלית משני אלו.

וכתב בספר החינוך (מצוה קפח) זוט"ד: כלל הדבר הוא, שלא יעשה האדם שום דבר בעולם המביאו לידי הרהור בנשים, לא במעשה, ולא בדבור, ולא שום רמז כדי לקרב דעת האשה עם דעתו, אלא באשתו לבד. ואין באפשר להגיד פרטי הענינים שידע האדם לעשות לקרב אליו דעת האשה שהוא קל, ולכן הזכירו חז"ל קצת מהם, ובשאר הדברים יזהר כל אחד ואחד לשמור עצמו, לפי מה שימצא את גופו, כי ה' יראה ללבב. וכל מה שהזהירו חז"ל, אין אדם רשאי לזוז מדבריהם, ואף על פי שאינו מתאווה כל כך, לא יאמר מה איכפת לי אם אסתכל בנשים, שהרבה אמרו כן ונכשלו. ועל זה רמזו חז"ל באומנם כי היצר בתחילה חלש מאוד, והולך ומתחזק על האדם הרבה. ואתה בני הזהר על זה מאוד, ואל יבטיחך יצרך, אלא שמור נפשך בכל ההרחקות שהודיעונו חז"ל בפרט, ולא לפרוץ אפילו גדר קטן בענינים אלו כלל. ובמה שלא הזכירו הם, יש על כל אחד ואחד לעשות כפי מה שיראה לו לצורך עצמו, שאם הוא מוצא עצמו צריך גדר, אף על המותר יגדור עצמו. ע"כ.

י. כ"ב השו"ע (אבהע"ז סי' כג סעי' ז) וז"ל: חסידים הראשונים וגדולי החכמים התפאר אחד מהם שלא נסתכל במילה שלו, ומהם מי שהתפאר שלא התבונן מעולם בצורת אשתו מפני שלבו פונה מדברי הבאי (פי' הושאל לשון זה של הבאי לדברי הבל) לדברי האמת שהם אוחות לבב הקדושים. עכ"ל.

ומקורו ממה שאמרו בשבת (ק"ח:) אמר רבי יוסי: מימי לא

בחומר הדבר אמרו חז"ל (עירובין יח:): המרצה מעות לאשה מידו לידה, או מידה לידו, בשביל שיסתכל בה, אפילו דומה למשה רבינו שקיבל תורה מהר סיני, לא ינקה מדינה של גיהנם, ועליו הכתוב אומר: יד ליד לא ינקה רע, לא ינקה מדינה של גיהנם. עוד אמרו (סנהדרין צב.) כל המסתכל בערוה קשתו ננערת, והיינו שאינו מוליד, או שכוחו נחלש. ובזה מכשיל ומכחיש כח יצרו הטוב והודו נהפך עליו למשחית (אורחות חיים הלכות ביאות אסורות אות יג). ואם מפקיר עיניו בכל עת לראיות אסורות, נחשב מומר לדבר אחד, ונמנה בין פושעי ישראל, והוא בכלל ארור רח"ל (עי' רבינו יונה בשערי תשובה שער א אות ו).

בזה"ק (פר' פקודי דף רסה:) אמרו בזה, כי המתפתה ללכת אחר עיניו, כוחות הטומאה הולכין אחריו ומתדבקין בו, ומטמאין אותו עוד, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, רח"ל.

ורבינו האריז"ל בשער טעמי המצוות (ריש פר' קדושים) כתב, שהראיה עושה רושם בנשמה. ואם ראה ראה אסורה ודבר רע. נדבק בו מן הרע, ומתחלפת נשמתו לטומאה ח"ו.

והנה ידוע מ"ש חז"ל (תנחומא פרשת חוקת הוספה לסימן א) גבי רבי מתיא בן חרש, שפעם אחד נתקנא השטן ביראתו וקדושתו ונתאמץ להכשילו, עד שאמר רבי מתיא בן חרש בלבו: מתיירא אני שמא ישלוט בי יצר הרע, ומה עשה אותו צדיק, קרא לאחד מתלמידיו שהיה משמשו, ואמר לו: בני, לך והביא לי אש ומסמרים, כיון שהביאם, הבעירם באש ונעץ אותם בעיניו. וביאר בזה רבינו הבא"ח (שנה ראשונה הקדמת פרשת ואתחנן) בשם המקובלים, דרבי מתיא בן חרש היה גלגול פלטי בן ליש, שאע"פ שנעץ חרב בינו לבניה ועמד בנסיון ולא נכשל במיכל בת שאול שהיתה אשת דוד, מ"מ נהנה בעל כרחו מראייתה, ועתה רצה לתקן ענין זה, ולכן נתגלגל ברבי מתיא בן חרש, ונמסר תחילה ביד היצר להסיתו, וכשנתגבר על יצרו בא על תיקונו. וכתב ע"ז רבינו הבא"ח וז"ל: נמצא לפי האמור, דפלטי הוצרך להתגלגל ולסבול צער הגדול הזה, של עוורון עינים, שעוור אותם בידים בגחלת של ברזל, שהוא צער דאי אפשר לאדם לסבלו, וכל זה בעבור הזנת עינים שלו שזנו מן ראיית אשה שאינה שלו, בעל כרחו ושלא ברצונו. והדבר יפלא, על מה היתה כל החרדה הזאת, שהוצרך להתגלגל כדי לסבול צער הגדול הזה. אך כפי האמור מובן שפיר, מפני שתכלית הנאת הצדיקים והזנתם, הוא בעינים שלהם בגן עדן העליון, לכך צריך לדקדק בדבר הנוגע לעינים, אפילו בעבור דבר קל כחוט השערה, לסבול עליו צער קשה ומר מאוד, כדי לנקותם ולזככם היטב לגמרי. עכ"ל. וידוע ג"כ מה שכתבו בתשובת הגאונים (שערי תשובה קעח) שרוב היה נזהר כל ימיו מהסתכלות לצדיקים ואפילו לפניו, ואחר שנפטר לא יכלו תלמידיו להחזיק בכל מעלותיו, ועל כן כל אחד החזיק במעלה אחת, והנהגה זו קיבלו רב יוסף ורב ששת

בשל אחרים [יא]. ובזוה"ק אמרו: (פר' פקודי דף פד ע"א) אסיר ליה לבר נש לאסתכלא באת קיימא דיליה, בגין דהוא רמזי לצדיקא דעלמא.

ז. אם רוצה לילך לדבר מצוה, ויודע שיש שם פריצות או יבוא לידי הרהור, אל ילך לשם. ומכל מקום, קודם צאתו לשוק, או למקומות אחרים שמוכרח לילך לשם, יתפלל להשי"ת שלא יכשל בראיה אסורה [יב].

ח. התיקון לפגם העינים, הוא שיבכה על עוונותיו ועל חורבן ביהמ"ק, ועל אדם כשר שמת. גם ינדד שינה מעיניו ויקום בחצות לילה, או עכ"פ באשמורת הבוקר. וכן יסתכל בדברי קדושה, כגון באותיות ספר תורה, או בפני רבו, וכן יסתכל בציציותיו תמיד [יג]. וכן ילמד תורה שבע"פ לאור הלבנה ומצטער מעט בעיניו בקושי ראיתו, עי"ז מתקן מה שפגם בראייתו [יד].

ט. יש למעט בשינה בימי השובבים ולהוסיף בלימוד התורה בלילה, ועיקר לימודו יהיה בעיון כי פגם במוח ושם התיקון ולכן צריך ללמוד בעיון גדול [טו].

עיונים והארות

כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה. וכן אמרו (מכות כג): ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן, הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

יג. ב"ז מהפלא יועץ ערך ראה. ועי' בדברי רבנו האריז"ל (שער הכוונות דרושי הציצית דרוש ז, דף ז' ע"ג) שכתב וז"ל: ודע כי האדם צריך להסתכל בציציות בכל שעה ורגע, כמו שאמר הכתוב וראיתם אותה והוא תועלת גדול לנשמה, שלא יזדמן חטא לידו אם יזהר בכך, וגם ישיג תועלת גדול. ע"כ.

יד. ב"ב רבינו הב"ח בספר כתר מלכות, וז"ל: טוב שילמוד האדם בתורה שע"פ לאור הלבנה, שרומזת לתורה שבע"פ, לקיים מה שאמרו חז"ל לא איברי סיהרא אלא לגירסא. ואם מצטער מעט בעיניו מחמת מיעוט האור, אדרבה, הא עדיף ליה טפי, לתקן מה שפגם בעיניו וכו'.

טו. ב"ב ביסוד ושורש העבודה שער המפקד (פ"ב תיקון ימי השובבים). וראה בספר שיח יצחק (להגאון מווערבוי זצ"ל) עה"ת שכתב וז"ל: עי' שו"ת שמן רוקח (ח"ב סי' י) כותב שם תיקון לבעל-תשובה וז"ל ובלילה לא ישכב עד שילמוד שיעור קבוע, ויש להוסיף לזה תבלין, שארז"ל באדר"נ (פל"ח) אר"י בר יוסי כל זמן שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם, ובמס' תמיד (דף ל"ב ע"א) ארז"ל כל הלומד תורה בלילה שכינה כנגדו עכ"ז ז"ל, וזה בודאי הטעם שנעורים אור ליום הששי בכל ערי המערב, וכמבואר בספר חק לישראל, יען דמובא שם דיום ו' מסוגל לתקן חטא זה, וע"כ נוהגים ג"כ להיות נעורים בלילי השובבים עכ"ל.

כ"ב בהקדמת אגלי טל (להגה"ק מסאכטשוב) על ל"ט מלאכות, כי תיקון הברית תלוי ביותר בלימוד התורה, וביותר בלימוד התורה בעיון, על פי מה ששמעתי מאדמו"ר זצ"ל (הרה"ק מקאצק) בפירוש דברי הזוה"ק שעל חטא שז"ל אינו מועיל תשובה, משום דתשובה הוא בלב כדכתיב ולבבו יבין ושב וגו', ופגם שבזרע הוא במוח, והרי הקלקול למעלה ממקום התיקון, וכן מצאתי בספר זרע קודש, ועל כן עיון הלכה שהוא במוח, וכל שכן מי שמחדש חדושים, הרי התיקון גם כן

נסתכלתי במילה שלי. ופרכין דהרי שאלו לרבי מ"ט קרו לך רבינו הקדוש, ואמר משום שמימי לא נסתכל במילה שלו. [ופירש": דאם זכה ליקרות רבינו הקדוש מחמת כן, גם לרבי יוסי צריך לקרות כן]. ומשנינן דרבי מילתא אחריתי הוה ביה [שמחמתה נקרא קדוש] שלא הכניס ידו תחת אבנטו. ע"ש.

יא. עי' בירושלמי סנהדרין (פ"י ה"ה) דביקש אנטונינוס מרבי שיסתכל עם מל עצמו כהוגן, ואמר לו רבי: בדידי לא איסתכלית מן יומי, ובדידי אנא מסתכלא. ומבואר דבשל אחרים כ"ש שלא יסתכל.

יב. ב"ה בספר חסידים (סימן שצג) וז"ל: כל מצוה הבאה עבירה על ידה, מוטב שלא יעשה המצוה, כמו מצוה לשמח החתן, ואם יש פריצים, ויודע שבלא פריצות לא יהיה, או אינו יכול להיות בלא הרהור, או אינו יכול להיות מלראות בנשים, אל יהיה שם. ע"כ. ובעוה"ר לפעמים ישנם קרובי משפחה שאינם נוהגים בגדרי הצניעות, ובשמחות שלהם מצוי מכשולות, ויזהר מאד בזה. ובכלל זה שלא יהיה גרמא בנזיקין לבניו הקטנים אם ילכו לשם. ועי' עוד בלשון הספר חסידים (סימן ט): ועיקר חוזק החסידות, מתחילה ועד סוף, אע"פ שמתלוצצים עליו אינו מניח חסידותו, וכוונתו לשמים, ואינו רואה פני נשים, בפרט בין אנשים אחרים שכולם רואים הנשים, כגון שהיה בבית החופה, שהנשים שם מלובשות עדיים, והכל מסתכלין והוא אינו מסתכל, לפיכך יזכה לרב טוב הצפון, כמ"ש אשר צפנת ליראיך, ועינו תשבע מזיו השכינה, מלך ביפיו תחזינה עיניך.

בזמן שהאדם מתגבר על יצרו, הקב"ה שמח ומתפאר בו, ומכריזין עליו בשמים, ואין לשער עוצם שכרו. ואמרו חז"ל (מסכת כלה פ"א) כל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה, אפילו הוא ישראל, ראוי ולהעלות עולה ככה גדול ע"ג המזבח, וכל מי ששמר עצמו וניצול מן העבירה בעולם הזה ולא עשאה ניזון מזיו השכינה כמלאכי השרת. וכן אמרו (מדרש רבה ויקרא פרשה כג סימן יג, ומסכת דרך ארץ פרק עריות הי"ג) כל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עינו ממנו, זוכה להקביל פני שכינה, ודרשינן לה מקראי. ועוד אמרו (קידושין ט:): ישב ולא עבר עבירה, נותנים לו שכר כעושה מצוה, והיינו

לתיקון [טז].

יב

מאמרי הזוה"ק

מעלתו של יששכר חמור גרם שלומד תורה כחמור למשא, ואין לו גסות הרוח ולא איכפת לו היכן ישן, ולא בועט בקב"ה אלא עושה הכל אך ורק לכבודו יתברך ולא לכבוד עצמו, ועי"ז זוכה העוסק בתורה להיות שמור בעליונים ובתחתונים, וקושר ומכניע כל המזיקים ומוריד אותם לנוקבא דתהומא רבא, ועוד מונה מעלות גדולות במי שעוסק בתורה.

יששכר חמור נרם ריבין בין המשפתיים. אמר רבי אלעזר, וכי יששכר חמור אקרי ושואל רבי אלעזר וכי יששכר חמור נקרא, וכי יפה הוא הדבר להמשיכו לחמור. **אי בגין דאשתדל באורייתא, נקרייה ליה סוס או אריה, או נמר, אמאי חמור** אם מפני שהשתדל ועסק בתורה בכח וסבל על עצמו עול התורה, א"כ נקרא לו סוס שגם יש לו יופי וגם סובל משא יותר מן החמור. או אריה שהוא גבור שבחיות והוא המלך שבחיות, ויש ג"כ גבור במלחמתה של תורה ומאן מלכי רבנן. או נמר שהוא עז ביותר גם עזות שיש בתורה ובמצוות, ומדוע המשיכו דוקא לחמור. **אלא אמרו, בגין דחמור נמיל מטולא, ולא בעיט במאריה כשאר בעירי** אלא אמרו חכמים מדוע המשיכו אותו לחמור, היות והחמור נושא משאות ולא בועט באדונו כשאר הבהמות, **ולא אית ביה גסות הרוח** ואין בו גאווה וגסות הרוח כמו הסוס, **ולא חייש למשבב באתר מתתקן** וכן לא מקפיד לשכב במקום מתוקן ונוח,

עיונים והארות

שבוע את כל ספר תהלים... כי מי שהוא רגיל ודש בו בספר תהלים הוא דוחה כל מיני פורענות וכמה פגעים רעים, מעליו ומעל משפחתו, ומעל כל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות והצלחות, אשרי הזוכה ומזכה הרבים, ע"כ מצאתי בספר הנ"ל דר' אביגדור קרא (עכ"ל עמק המלך). ואם בכל השנה הדברים אמורים, ק"ו בימים קדושים אלו.

המסיים בכל שבוע ספר תהלים אין בזה משום ביטול תורה **הפלא** יועץ (ערך תהלים) מאריך בגודל התיקון שנעשה על ידי אמירת תהלים, וכתב שלסיים תהלים אחת בשבוע אין בכך משום ביטול תורה, ומוסיף הפלא יועץ ויש קבלה מאנשי שם הקדושים, שמי שיש לו איזה דוחק השעה או צער או שהוא מהלך בדרך או עובר בים או בנהרות, יקרא כל התהלים בכל יום בלי הפסק, בכונה והכנעה ויראה נפלאות, וזה בדוק ומונסה. וכך כתב הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (לזאת חנוכה) באמירת תהלים אפשר לצאת מכל השטותים, ומכל השינויים, ומכל המצרים שיש לו לאדם.

כתב ב'עמק המלך' (שער תיקוני תשובות דף טו הובא בשל"ה מס' חולין), מצאתי כתוב בספר שחיבר מורינו הר"ר אביגדור קרא... שבכפר אחד הסמוך לערפורט היה איש פשוט שלא היה יודע כי אם פשוטי המקרא, והיה זקן ונפטר בשיבה טובה, ותוך שלושים יום לפטירתו בא בחלום לחכם אחד מופלג וחסיד שהיה שם בעיר, ובין זרועותיו נשא עמו ספר קטן, שאלו הרב וכי לא אתה זה שקברנוהו ביום פלוני, אמר לו, כן אני הוא, שאלו הרב מהו הספר הזה אשר לך, אמר לו 'ספר תהלים', ובאתי להזהירך שתזהיר את כל בני הישוב שהייתי דר בו, שימלטו נפשם משם, כי כלתה עליהם הרעה, כי כל זמן שהייתי חי וגמרתני את כל ספר תהלים בכל יום, כמה שנים, בזכות זה האריכו שלוה, ומעתה אין מי שיגן עליהם. למחרת קרא הרב לכל בני הקהילה ומסר להם את הדברים הנוראים שראה בחזיון הלילה, ואכן כל אלו אשר נסו מהעיר הצילו את נפשם, ואלו שנשארו בבתיהם פגעה בהם יד ה' רח"ל. חזינו מכאן כוחם של מזמורי התהלים שהצילו את כל העיר מכליון וחרץ.

ומהיום ההוא ששמע אבי מורי הקדוש ז"ל, היה מסיים בכל

כי אינו מפונק. אִנֹּף הָכִי יִשְׁשַׁכֶּר, דְּאִשְׁתְּדִלוּתִיה בְּאוֹרֵייתָא, נָטִיל מִטּוֹלָא דְּאוֹרֵייתָא, וְלֹא בָעִיט בִּיהּ בְּקִדְשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא אִף יִשְׁשַׁכֶּר כֵּן שְׂמִשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נוֹשֵׂא עָלָיו מִשָּׂא וְעוֹל הַתּוֹרָה וְלֹא בּוֹעֵט בַּקִּבְ"ה ח"ו, וְלֹא אֵית בִּיהּ גַּפּוֹת הָרוּחַ, בְּחִמּוֹר דְּלֹא חִיִּישׁ לִיקְרָא דִּילִיָּה, אֱלֹא לִיקְרָא דְּמִרְיָה וְאִין בּו גְּאוּה וְגִסּוֹת רוּחַ (ס"א דְּרַבִּינָה) וְהוּא כְּמוֹ הַחִמּוֹר שֶׁלֹּא חוֹשֵׁשׁ לִכְבוֹד עֲצָמוֹ אֲלֵא לִכְבוֹדוֹ שֶׁל אֲדוֹנָו. רוֹבֵץ בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים, בְּדֹאמְרִינָן וְרוֹבֵץ בֵּין הַתְּחוּמִּים, כְּלוֹמֵר שְׂאִינוּ יֵשֶׁן בְּמִקּוֹם קְבוּעַ אֲלֵא הַעִיקֵר אֲצִלּוֹ הוּא – לַלְמוּד, כְּמוֹ שְׂאִמְרוּ רַבּוּתֵינוּ בַּאֲבוֹת: וְעַל הָאָרֶץ תִּישֵׁן, וְחִי צֶעֶר תַּחֲתֶיהָ, וּבַתּוֹרָה אֶתָּה עֹמֵל.

דְּבַר אַחֵר יִשְׁשַׁכֶּר חִמּוֹר גָּרַם רוֹבֵץ וְגו'. פֶּתַח וְאָמַר, בֹּא לִפְרֹשׁ אֶת הַפִּסּוּק (תְּהִלִּים כז) לְדָוִד: יִהְיֶה אוֹרִי וְיִשְׁעֵי מִמִּי אֵירָא יִהְיֶה מָעוֹז חַי מִמִּי אֶפְתָּח. בְּמָה חֲבִיבִין אֲנִינוּ מִלֵּין דְּאוֹרֵייתָא כְּמָה חֲבִיבִים הֵם דְּבֵרֵי הַתּוֹרָה, בְּמָה חֲבִיבִין אֲנִינוּ דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא כְּמִי קוֹדֶשׁא בְּרִידָּהּ הוּא כְּמָה חֲבִיבִים הֵם אֱלֹהֵי שְׂמִשְׁתַּדְּלִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה לִפְנֵי הַקִּבְ"ה. דְּכָל מֵאן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא, לֹא דְּחִיל מִפְּנֵי עֲלָמָא, נָטִיר הוּא לְעִילָא נָטִיר הוּא לְתַתָּא שְׁכַל מִי שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לֹא פוֹחַד מִפְּנֵי הָעוֹלָם. שְׂמוֹר הוּא לְמַעְלָה בְּעוֹלְמוֹת הָעֲלִיוֹנִים, וּמִשָּׁם שׁוֹמְרִים אֶת נִשְׁמָתוֹ שְׁהִיא חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל שֶׁלֹּא תַחְטָא, וְשְׂמוֹר הוּא לְמַטָּה בַּעֲוֹה"ז שֶׁלֹּא יוֹזֵק גּוֹפּוֹ. וְלֹא עוֹד, אֱלֹא דְּכַפִּית לְכָל פְּגִיעֵי דְּעֲלָמָא, וְאַחִית לֹזֶן לְעוֹמְקֵי דְּתַהוֹמָא רַבָּא וְלֹא רַק שׁוֹכֵחַ שְׂשׁוֹמְרִים אוֹתוֹ, אֲלֵא שְׁהַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה זֹכֵחַ שְׂמַכְנִיעַ וְקוֹשֵׁר לְכָל הַפְּגָעִים וְהַמְּזִיקִים שֶׁל הָעוֹלָם וְלֹא רַק שֶׁל עֲצָמוֹ, וּמוֹרִיד אוֹתָם לְעוֹמֵק הַתְּהוֹם הַגְּדוֹל וְעִי"ז יֵשׁ שְׂמִירָה לְעוֹלָם.

תָּא חַי, בְּשַׁעְתָּא דְּעָאֵל לִילְיָא, פֶּתַח חֵין סְתִימִין בֹּא וְרָאָה, בְּשַׁעָה שְׁנַכְנַס הַלֵּילָה, הַפְּתָחִים שֶׁל הַהִיכָלוֹת וְהָעוֹלְמוֹת הָעֲלִיוֹנִים שֶׁדְּרַכְכֶם בֹּא הַשַּׁפַּע לְעוֹלָם, הֵם סְתוּמִים וְסְגוּרִים מִפְּחַד אַחִיזַת הַחִיצוֹנִים, וְכַלְפֵּי וְחִמְרֵי שְׂרִיין וְשִׁטָּאן בְּעֲלָמָא, וְאַתִּיחִיבַת רִשׁוֹ לְחַבְלָא וְהַכְּלָבִים וְהַחִמּוֹרִים שֶׁהֵם הַמְּזִיקִים – כּוֹחוֹת הַס"א, שְׁשׁוֹלְטִים בְּשֵׁתֵי הַמְּשֻׁמְרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַלֵּילָה עַד חֲצוֹת, מוֹתֵרִים וּמִשְׁחַרְרִים הֵם מִקְּשְׁרֵיהֶם, וּמִשְׁוֹטְטִים בְּעוֹלָם וְנִיתֵן לָהֶם רִשׁוֹת לְחַבֵּל וּלְהַשְׁחִית לְמִי שְׂרָאוּי לְעוֹנֵשׁ, וְכָל בְּנֵי עֲלָמָא נִיִּימִי בְּעַרְסֵיהֶן, וְנִשְׁמַתְהוֹן דְּצַדִּיקָא סָלְקִין לְאַתְעֵנְנָא לְעִילָא. וְכָל בְּנֵי הָעוֹלָם יִשְׁנִים בְּמִיטָתָם וְנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל הַצַּדִּיקִים עוֹלוֹת לְהַתְעַנֵּג לְמַעְלָה בִּג"ע וּבִישִׁיבוֹת הַצַּדִּיקִים כִּד אֶתְעַר רִיחַ צִפּוֹן, וְאַתְפְּלִיג לִילְיָא, אֶתְעָרוּתָא קִדִּישָׁא אֶתְעַר בְּעֲלָמָא, וְאַתְמַר בְּכַמָּה דְּוִכְתֵּי וְכַאֲשֶׁר מִתְעוֹרֵר רוּחַ צִפּוֹן וְנִחְלַק הַלֵּילָה, וְהוּא זְמַן חֲצוֹת לֵילָה אִזּוֹ הַתְּעוֹרְרוֹת שֶׁל הַקְּדוּשָׁה מִתְעוֹרֶרֶת בְּעוֹלָם וְכַבֵּר לְמַדְנוּ זֶה בְּכַמָּה מִקּוֹמוֹת.

וּבָאָה חוֹלְקִיהָ דִּתְהוּא בַּר נָשׁ, דְּאִיהוּ קָאִים בְּתַהֵיא שְׁעָתָא, וְאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא
 אֲשֶׁרִי חֲלָקוּ שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם שְׁהוּא קָם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה וּמִשְׁתַּדַּל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה. בִּיּוֹן דְּאִיהוּ פִּתַּח
 בְּאוֹרֵייתָא, כָּל אֲנָוִן וְיִנִּין בִּישׁוּן, אָעִיל לֹוֹן בְּנוֹקְבִי דְּתַהוּמָא רַבָּה כִּיּוֹן שְׁהוּא פּוֹתַח אֵת
 פִּיּוֹ וְלוֹמַד בְּתוֹרָה אַז כָּל אוֹתָם מִינֵי מְזִיקִים רַעִים, הוּא מְכַנֵּס אוֹתָם בְּנִקְבֵי תַהוּם הַגְדוֹל, וְכַפִּית לִיָּה לְחַמּוֹר,
 וְנִחִית לִיָּה בְּטַפְסְרֵי דְתַחֲזוֹת עֲפָרָא, דְּזוֹהֲמֵי קִסְרָא וּמְכַנִּיעַ וְקוֹשֵׁר אֵת קְלִיפַת הַחַמּוֹר שְׁשׁוֹלֶטֶת
 עֵתָה בְּמִשְׁמַרְתָּ הָרַאשׁוֹנָה, וּמוֹרִיד אוֹתָהּ בֵּין הַשְּׂרִים שֶׁל הַחִיצוֹנִים וְהַסְּא שְׁתַּחַת הָעֶפֶר, בְּמִקּוֹם הַזֹּהֲמָה וְהַסִּירְחוֹן שֶׁל
 הַקְּלִיפּוֹת.

בְּגִינֵי כָּהִן, יִשְׁשַׁכֵּר, דְּאִשְׁתַּדַּלּוּתִיהָ בְּאוֹרֵייתָא, כַּפִּית לִיָּה לְחַמּוֹר, וְנִחִית לִיָּה
 מִתְּהוּא גָרָם הַמַּעֲלוֹת, וּבִגְלַל זֶה יִשְׁשַׁכֵּר שְׁמִשְׁתַּדַּל וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, מְכַנִּיעַ וְקוֹשֵׁר אֵת קְלִיפַת הַחַמּוֹר,
 וּמוֹרִיד אוֹתָהּ מֵאוֹתָהּ מַעֲלָה הָעֲלִיוֹנָה שֶׁל הַמַּעֲלוֹת. דְּאִיהוּ סָלִיק לְנִזְקָא עֲלִמָא, וְשׂוֹי מְדוּרִיָּה בֵּין
 הַמַּשְׁפָּטִים, בֵּין זֹהֲמֵי דְטַפְסְרֵי דְעֲפָרָא שְׁהוּא עֵלָה שֶׁם לְהִזִּיק לְעוֹלָם, וְשֵׁם אֵת מְדוּרוֹ בֵּין הַתְּחוּמִּים
 וְהַאֲשָׁפוֹת בְּנִקְבֵי תַהוּם, דְּהִינּוּ בֵּין הַזֹּהֲמוֹת שֶׁל הַשְּׂרִים הַחִיצוֹנִים שְׁתַּחַת הָעֶפֶר.

תָּא חֲזִי, מַה כְּתִיב בָּא וְרָאָה מַה כְּתוּב. וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נָעֲמָה
 וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לְסָבּוֹל וַיְהִי לָמָּס עוֹבֵד. וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב, דָּא תוֹרָה
 שְׁכַכְתָּב זוֹ תוֹרָה שְׁכַכְתָּב שְׁהִיא הָאוֹר שֶׁל הָעוֹלָם. וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נָעֲמָה, דָּא תוֹרָה שְׁכַכְתָּב
 פָּה זוֹ תוֹשֶׁבֶע"פ שְׁנוֹתָנָת נְעִימוֹת וְהַבְנָה לְתוֹרָה שְׁכַכְתָּב. וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לְסָבּוֹל פִּי, לְמַסְכָּל עֲלָא
 דְּאוֹרֵייתָא, וְלְדַבְּקָא בֵּה יוֹמֵי וְלִילֵי לְסָבּוֹל אֵת עוֹל תוֹרָה וְלַהֲתַדְבֵּק בְּתוֹרָה יוֹמָם וּלְיָלָה. וַיְהִי
 לָמָּס עוֹבֵד, לְמַחְזֵי פֶלַח לְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְלַאֲתַדְבְּקָא בֵּיהּ, וְלַאֲתַשָּׂא גְרָמִיָּה
 בֵּה לְהִיּוֹת עוֹבֵד לְקַב"ה וְלַהֲתַדְבֵּק בּוֹ וְלַהֲתִישׁ אֵת כּוּחוֹ בְּתוֹרָה.

רַבִּי שְׁמַעְזוֹן וְרַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי חֲזִיָּא הָווּ קָא אֲזִילֵי מְגַלִּילָא עֲלָאָה לְטַבְרִיָּה הֵיוּ
 הוֹלְכִים מִהַגְלִיל הָעֲלִיוֹן לְטַבְרִיָּה, אָמַר רַבִּי שְׁמַעְזוֹן, גִּיתָהּ וְנִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא נֶלֶךְ
 וְנַעֲסוֹק בְּתוֹרָה, דְּכָל מָאן דִּידַע לְאִשְׁתַּדַּלָּא בְּאוֹרֵייתָא וְלֹא אִשְׁתַּדַּל, אִתְּחַיִּיב
 בְּנִפְשִׁיָּה שְׁכַל מִי שִׁיּוּדַע לְעוֹסֵק בְּתוֹרָה וְלֹא עוֹסֵק, מִתְּחַיִּיב בְּנַפְשׁוֹ. וְלֹא עוֹד אֵלָּא דִּיהֲבִין לִיָּה עֲלָא
 דְּאַרְעָא, וְשַׁעֲבֻדָּא בִישָׂא וְלֹא עוֹד, אֵלָּא שְׁנוֹתָנִים עֲלִיו עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְשִׁיעֲבוּד רַע שֶׁל הַמַּלְכוּת,
 דְּכַתִּיב בִּישְׁשַׁכֵּר שְׁכַתוּב בִּישְׁשַׁכֵּר, וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לְסָבּוֹל, מָהוּ וַיֵּט מִה פִּירוּשׁוֹ וֵיט, סְטָא.
 כְּמָה דְּאֵת אָמַר, וּפִירֵשׁ, סְטָא כְּלוֹמַר הִגִּישׁ אֵת שְׁכֻמוֹ כְּמוֹ שְׁאֲנַחְנוֹ אוֹמְרִים אֲצֵל בְּנֵי שְׁמוּאֵל (שְׁמוּאֵל א ח)

וַיְהִי אַחֲרֵי הַבָּצֵעַ הטו עצמם אחר הבצע אותו דבר. **מֵאֵן דְּסָטָא אַרְחִיָּה וְנִרְמִיָּה דְּלָא לְמַסְבֵּל עָלָא דְּאוּרִייתָא, מִיד וַיְהִי לְמַם עוֹבֵד** מי שמטה דרכו ועצמו שלא לסבול עול התורה נותנים עליו עול מלכות ועול ד"א.

פֶּתַח רַבִּי שְׁמַעוֹן וְאָמַר, (משלי ח) לְהִנָּחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אִמְלָא. וְכַאֲיִן אֲנוּן בְּנֵי עֲלָמָא, אֲנוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרִייתָא אשרי אותם בני העולם אותם שמשתדלים ועוסקים בתורה, **דְּכָל מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוּרִייתָא, אֶתְרַחִים לְעִילָא וְאֶתְרַחִים לְתַתָּא** שכל מי שעוסק בתורה אהוב למעלה ואהוב למטה, **וְאֶחָסִין בְּכָל יוֹמָא יִרְתָּא דְּעֲלָמָא דְּאִתִּי** ומוריש לנשמתו בכל יום ירושת עולם הבא שהוא עולם הבינה. **הָדָא הוּא דְּכֶתִיב, לְהִנָּחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ. מַאי יֵשׁ. דָּא עֲלָמָא דְּאִתִּי דְּלָא פָּסַק מִימּוֹי לְעֲלָמִין** מה באה לרמוז המלה יש, זה עולם הבא עולם הבינה הנקרא י"ש, שלא פוסקים מי השפע שלה לעולמים, **וְנָטַל אֲנָר טַב עֲלָאָה, דְּלָא זָכִי בִּיה בְּרַ נָשׁ אַחֲרָא, וּמַאי אִיהוּ, י"ש** ומקבל שכר טוב עליון, מה שלא זוכה בו אדם אחר, ומה הוא, "יש" – עולם הבינה. **וּבְגִינִי בָּךְ, רָמִיז לָן שְׁמָא דִּישְׁשֹׁכֵר דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוּרִייתָא, יֵשׁ שְׁכָר** ובשביל כך רומז לנו שמו של יששכר שעוסק בתורה, יששכר נוטריקון יש שכר. **דָּא הוּא אֲנָרָא דְּאֲנוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרִייתָא, י"ש** וזהו שכר של אותם המשתדלים בתורה, "יש", שפע מעולם הבינה, ופי' מו"ר הגאון המקובל כמוה"ר יצחק כדורי זצוק"ל שידוע שהצדיקים מקבלים ש"י עולמות ומה יעשו בכל כך הרבה עולמות, ותירץ הרב, כי ידוע הוא שע"י המצוות שאדם עושה ולימוד התורה שלומד, הוא בורא מלאכים ואלה המלאכים הם יהיו באותם ש"י העולמות הגדולים.

אסרי לגפן עירה

מסביר על מלך המשיח שעתיד לשלוט על כל צבאות אומות העולם בעליונים ובתחתונים ומלך המשיח עם השכינה ילחם למעלה, וישראל למטה כאן, וינצחו את כולם. ושמו מלך המשיח כי נמשח בשמן החכמה וגם יכניע כל עובדי כוכבים ומזלות והיתה לה' המלוכה, אמן.

אִסְרֵי לְגַפֵּן עִירָה [א], דָּא מְלָכָא מְשִׁיחָא גפן זו רומזת על מלך המשיח, **דְּזָמִין לְשַׁלְטָאָה עַל כָּל חֵילֵי עַמְמֵיָא** שעתיד לשלוט על כל חיילות וצבאות העמים, **חֵילִין דִּי מְמַנֵּן עַל עַמִּין עוֹבְדֵי בּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת** וגם על החיילות והצבאות שהם שרי מעלה הממונים על העמים שעובדים

עיונים והארות

א. **תרגום** יונתן על אסרי לגפן עירה מה יאי הוא מלכא משיחא דעתיד למיקם מדבית יהודה, אסר חרצוי ונחית ומסדר סדרי קרבא בעלי דבבוי, ומקטל מלכין עם דענבין: שולטניהון ולית מליך ושולטן דיקום קדמוי, מסמק טווריא מן דם קטיליהון, לבושוי מעגעגין באודמא מדמא לעצור

עבודה זרה, וְאֵנּוּן תּוֹקֶפָא דְלִהּוֹן לְאַתְתָּקְפָא שְׁהִם הִכָּח וְהִתּוֹקֶף שֶׁל אוֹתָם הָעַמִּים לְהִתְחַזֵּק עַל יָדָם, וְזִמִּין מַלְכָּא מְשִׁיחָא לְאַתְגַּבְרָא עֲלֵיהּ וְעֵתִיד מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ לְהִתְגַּבֵּר וּלְמַשּׁוֹל עֲלֵיהֶם בְּעִלְיוֹנִים וּבַחֲתָנוּתִים.

עיונים והארות

אותם שבאים מכח הנקבה, גם אותם 'אסור ה' לפני בני ישראל:

וְלֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁאֵנּוּ מַחֲלָקִים דְּבָרֵי הַכְּתוּב, חֶלֶק בִּימֵי מֹשֶׁה וְחֶלֶק בִּימֵי הַמְּשִׁיחַ, כִּי הֵלֵא יָדַעַת דְּבָרֵי הַזֹּהָר הַקָּדוֹשׁ (שְׁמוֹת קכ) כִּי מֹשֶׁה הִגּוּל אֲשֶׁר גָּאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ, הוּא אֲשֶׁר יִגָּאֵל אוֹתָנוּ וְיֵשִׁיב בָּנִים לְגִבּוֹלֵם דְּכֹתִיב (קֹהֶלֶת א ט) מִ'הָ שְׁהִיָּה הוּא שִׁיחָה, ר"ת "מֹשֶׁה", וְלֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דְּבָר זֶה בְּאִמְרָךְ הֵלֵא מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ מִשְׁבֵּט יְהוּדָה מִזְרַעוֹ שֶׁל דּוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה, וְי"א דּוֹד עֲצָמוֹ מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ דְּכֹתִיב (יִחְזָקָא לז כד) וְעַבְדֵי דּוֹד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, כְּמַשְׁמַעוֹ, וְא"כ הֵיכָן אֵנּוּ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מֹשֶׁה, הֵבֵא מִשְׁבֵּט לוי.

יֵשׁ לָךְ לְדַעַת כִּי בַחֲנִינָת נִשְׁמַת מֹשֶׁה ע"ה הֵיא כְּלוּלָה מִי"ב שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָל הַס' רְבוּא הֵיוּ עֲנָפִים, וְעֵנֶף שְׁבֻטוֹ שֶׁל דּוֹד בְּמֹשֶׁה הוּא, וְלִזֶּה תִּמְצָאֵנוּ בְּאַרְץ מִדְבָּר, שֶׁהִיא מֶלֶךְ וְכֵהָן וְלֹוִי וְנָבִיא וְחָכֵם וְגִבּוֹר, שֶׁהִיא כּוֹלָל כָּל הָעֲנָפִים שֶׁבְּקִדּוּשָׁה. וְלַעֲתִיד לֵבֵא יִתְגַּלֶּה בְּעוֹלָם שׁוֹרֵשׁ הַמַּמְלָכוֹת שֶׁבְּמֹשֶׁה, שֶׁהוּא עֲצָמוֹ מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וְהוּא דּוֹד, וְהוּא יָנוֹן וְשִׁילָה:

כְּבִם בֵּינָן וְגו' - יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אִמְרָם ז"ל (בְּזוּהַר חֲדָשׁ פ' בְּרַאשִׁית) כִּי גִלּוּת ד' שְׁבָה יִתְגַּלֶּה הִגּוּל הָעֵצוֹם, צִרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה בִּיד יִשְׂרָאֵל מִצּוֹת עֶסֶק הַתּוֹרָה, וְזוֹלָת זֶה יִתְעַכֵּב מִבּוֹא, וְלִזֶּה רִמּוֹ בְּאִמְרוֹ כְּבִם וְגו', פִּירוּשׁ כִּי כּוּחוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמְּצוּפָה, שִׁילָה שְׁמוֹ, הוּא בַחֲנִינָת עֶסֶק הַתּוֹרָה שִׁתְּעַסֵּק יִשְׂרָאֵל בֵּינָה שֶׁל תּוֹרָה, וְעֵינָן מֶה שֶׁפִּירְשׁוּ (שֶׁהֲש"ר ב) בְּפֶסֶק הַבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּינָן, וְאִמְרָם כִּי בְּאִמְצָעוֹתָהּ יִהְיֶה לְבוּשׁוֹ שֶׁהוּא כִּינוֹי לְמַמְלָכוֹת, נִכּוֹן אֵלָיו לְלוּבָשׁוֹ:

וְאִמְרוּ וּבִדְם עֲנָבִים וְגו' - נִתְכוּוֹן לֹמַר כִּי אִם יִגִּיעַ זְמַן הַגְּאוּלָּה וְלֹא יִמְצָא י"ן, פִּירוּשׁ שֶׁאֵין בְּנוֹ תּוֹרָה, תִּהְיֶה הַגְּאוּלָּה בְּאִמְצָעוֹת עוֹל וְתוֹקֶף הַגְּלוּת אֲשֶׁר יִצִּירֻן הָאוֹמוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כְּאִמְרָם ז"ל (סִנְהֶדְרִין צז:) כִּי כְּשִׁיגִיעַ קֶץ הַנִּחְתָּם וְלֹא יִהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל זְכוּת לְגוּאֵלָם יַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ קֶשֶׁה כִּהְמוּ וְכו', וְהוּא אִמְרוּ וּבִדְם עֲנָבִים, כִּי בְּאִמְצָעוֹת הַיִּסּוּרִין יִדְכְּכוּ הַנִּפְשׁוֹת וְיִתְבַּרְרוּ נִיצוּצֵי הַקִּדּוּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שִׁתְּבַרְרוּ בְּאִמְצָעוֹת בַּחֲנִינָת הַתּוֹרָה, אֲלֵא שׁוֹ מִלְּאכְתּוֹ נָא וְזוֹ מִלְּאכְתּוֹ בִּלְתִּי נָא. וְאִמְרוּ "עֲנָבִים", כִּי בְּאִמְצָעוֹת הַיִּסּוּרִין תִּגְמַר הַכְּנָתָה כְּגַמְרָא בִּישׁוּל פְּרֵי הַגֶּפֶן שֶׁהֵם הָעֲנָבִים, גַּם רִמּוֹ כִּי לֹא יִשְׁלֹט הָאוֹמוֹת לְשִׁפּוֹךְ דָּם לְזִמּוֹר אֵילָן אוֹ עֵנֶף אוֹ אֲשָׁכוֹל אֲלֵא עֲנָבִים, פִּירוּשׁ גִּרְגִּרִין:

וְאִמְרָם סוֹתָהּ, לְרִמּוֹז מִדְּרָגָה קְטָנָה לְמִטָּה מֵהֶסֶת, כִּי הִסּוֹת יִרְצֶה לְשׁוֹן כִּיסוֹי הַכְּרִחִי, לְשׁוֹן מִסּוּהָ, וְהַכּוֹנוּנָה בְּזֶה כִּי הִפְרָשׁ גָּדוֹל יִהְיֶה בֵּין אֵם תִּהְיֶה הַגְּאוּלָּה בְּאִמְצָעוֹת הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ, אִזּוֹ יִגְלֶה בְּגִלּוֹי מַלְכוּת עֲלֵינוּ, לֹאֵם תִּהְיֶה בְּאִמְצָעוֹת הַנִּקְמָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל יִהְיֶה בַּחֲנִינָת עֵנִי וְרוֹכֵב וְגו' (זְכִּירָה ט ט):

וְתִרְגּוּם יְרוּשְׁלָמִי עַל הַפֶּסֶק מֶה יֵאֵי הוּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא דַּעֲתִיד לְמִיָּקָם מַדְבִּית יְהוּדָה אֲסֵר חֲרָצִי וְנִפְיָק לְקִרְבָּא לְקַבִּיל שְׁנָאוֹי וּמִתְקַטְלִין מַלְכִּין עִם שְׁלִטוֹנִין מִסְמָק נִהְרִיא מִדָּם קְטִלְהוֹן וּמַחּוֹר גּוֹלְמַתִּיה מִן תִּרְבַּ גְּבִרְהוֹן לְבוּשׁוֹי מִעֲגֵגִין בְּאִידְמָא וְהוּא מַדְמִי לְרִפּוֹס עֵינָבִין:

פ"י הָאוֹר הַחַיִּים עַל "אֲסֵרִי לְגֶפֶן עִירָה" וְכו', הֵן רַבּוּ מִפְּרָשֵׁי כְּתוּב זֶה, וְכוּלָן דֶּרֶךְ דְּרַשׁוּ. וְאוֹלֵי שִׁיכּוּין עוֹד לֹוֹמַר עַל בִּיאַת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ הָאִמּוֹר בְּסִמּוּךְ עַד כִּי יֵבֵא שִׁילָה וְגו', וְאִמְרוּ וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים, שְׁאֵלָיו עַמִּים יִדְרֹשׁוּ. אִמְרוּ שִׁיאֲסוֹר בְּמִאֲסָר וּבַתְּפִיסָה לְפָנֵי הַגֶּפֶן, שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְגֶפֶן (שְׁמוֹ"ד מִד א) דְּכֹתִיב (תְּהִלִּים פ ט) גֶּפֶן מִמְּצָרִים תִּסְיַע, יִאֲסוֹר לְפָנֵיהֶם עִירָה, פִּירוּשׁ כָּל הָאוֹמוֹת הַנִּמְשָׁלִים לְחִמּוֹר דְּכֹתִיב (יִחְזָקָא כג ב) אֲשֶׁר בֶּשֶׂר חִמּוֹרִים בִּשְׂרָם, וְכֵן דְּרַשׁוּ ז"ל (ב"ק מט) בְּפֶסֶק עִם הַחִמּוֹר (לְעִיל כג ה), עִם הַמְּשׁוּלִים לְחִמּוֹר. וְלִשְׁרָקָה פִּירוּשׁ לְפָנֵי עֵנֶף אֶחָד מִהַגֶּפֶן הַנִּקְרָא שׁוֹרֶק, יִאֲסוֹר ג"כ בְּנֵי אֲתוֹנוֹ:

וְדִקְדָּק לֹוֹמַר עִיר וְאֲתוֹן, לְצַד שֵׁשׁ בַּחֲנִינָת הַקְּלִיפָה שֶׁהִיא שׁוֹרֵשׁ נִפְשׁוֹת הָאוֹמוֹת, בַּחֲנִינָת זָכָר וְנִקְבָּה, וּלְבַחֲנִינָת זָכָר יִקְרָא עִיר, וּלְבַחֲנִינָת נִקְבָּה יִקְרָא אֲתוֹן. וְאִמְרוּ כִּנְגַד הַגֶּפֶן שֶׁהוּא כְּלָלוֹת יִשְׂרָאֵל-אֲסֵרִי עִירָה, שֶׁהוּא בַחֲנִינָת הַזָּכָר שֶׁהוּא תוֹקֶף הָאוֹמוֹת, וְכִנְגַד עֵנֶף אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל-אִמְרוּ אֲתוֹנוֹ, לֹוֹמַר לְצַד בַּחֲנִינָת הַנִּקְבָּה, לֹא יִצְטָרֵךְ לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲלֵא בְּאִמְצָעוֹת עֵנֶף אֶחָד ד':

או יִאֲמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁהַכְּתוּב מְדַבֵּר בְּב' הַגְּאוּלוֹת הַמְּפֹרָסוֹת, הָא' הִיא שֶׁל מִצְרַיִם, וְהַב' הִיא גְּאוּלָּה הָעֵתִידָה בַּעֲזֹר הַשֵּׁם וְכִנְגַד גְּאוּלָּה הָא' אִמְרוּ אוֹסְרֵי לְגֶפֶן, עַל דֶּרֶךְ אִמְרוּ (תְּהִלִּים פ ט) גֶּפֶן מִמְּצָרִים תִּסְיַע, שֶׁאִזּוֹ כֶּפֶה ה' לְפָנֵיהֶם בַּחֲנִינָה אֶחָת הַנִּקְרָאת עִירָה, וְהוֹכְנַע לְפָנֵי הַגֶּפֶן. וְכִנְגַד גְּאוּלָּה הַב' בַּעֲזֹר הַשֵּׁם שֶׁתִּהְיֶה בִּימִינוֹ, אִמְרוּ וְלִשְׁרָקָה, פִּירוּשׁ בַּעַת אֲשֶׁר יִשְׁרֹק ה' דְּכֹתִיב (זְכִּירָה י ח) אֲשֶׁרֶקָה לָהֶם וְאִקְבָּצֵם, אִזּוֹ בְּנֵי אֲתוֹנוֹ, אִמְרוּ לְשׁוֹן רַבִּים, כְּלוֹמַר כָּל בַּחֲנִינֹת הָאוֹמוֹת. כִּי בִּיצִיאַת מִצְרַיִם לֹא הִכְנִיעַ ה' לְפָנֵיהֶם אֲלֵא רֹאשֵׁי הָאוֹמוֹת שֶׁהֵם מִצְרַיִם וְכַנְעָן, שֶׁהֵם ז' עַמִּמִּין שֶׁהֵם הִיוּ רֹאשׁ וְתִגְבּוֹרַת לְכָל הָאוֹמוֹת, אֲבָל ע' אוֹמוֹת לֹא הוֹכְנַעוּ וְלֹא נִתְּנוּ לָהֶם. אֲבָל לַעֲתִיד לֵבֵא בַּעֲזֹר הַשֵּׁם לֹא יִיחַ מִהָאוֹמוֹת אוֹמָה גְּדוֹלָה אוֹ קְטָנָה שֶׁלֹּא תִנָּתֵן לָהֶם, וְהוּא אִמְרוּ בְּנֵי אֲתוֹנוֹ פִּירוּשׁ מַלְבֵּד עִירָה, אֲלֵא גַם בְּנֵי אֲתוֹנוֹ:

וְאוֹלֵי נוֹכַח לֹוֹמַר עוֹד עַל דֶּרֶךְ מֶה שֶׁאִמְרוּ בְּזוּהַר (בְּמִדְבָּר רל): כִּי בְּסִטְרָא אַחֲרָא הַנִּקְבָּה הִיא יוֹתֵר חֲזָקָה מֵהַזָּכָר,

כִּי הַזָּכָר נוֹטֵל יוֹתֵר שְׁלֵה וְנִקְרָא יוֹתֵרֵת הַכְּבֵד. וְכַדְבַּר הַזֶּה וּבַחֲזוֹיִן הָרְאוּנִי בַּחֲלוֹם שֶׁנִּבְאֵקְתִי בְּמַלְחָמָה עִם הַזָּכָר וְהָיָה נִקְלָ בְּעֵינֵי לְהַכְנִיעוֹ וְהַפְלִי אוֹתוֹ בְּכַחִי, וְלִנְקָבָה נִתְאֲמַצְתִּי בְּכָל כַּחִי כְּמָה פְּעָמִים, וְאַחֲרָיָה כְּמָה טְרַחֲוֹת יְכוּלָתִי לְהַשְׁלִיכָה כְּמָה מַעֲלוֹת לְמִטָּה לְאַרְץ, אֲךָ לֹא כְּבַעֲלָה הַזָּכָר. וְלִזֶּה אִמְרוּ כִּנְגַד גְּאוּלָּה הָעֵתִידָה "וְלִשְׁרָקָה" עַת אֲשֶׁר יִשְׁרֹק ה' וְיִקְבָּצֵם, "בְּנֵי אֲתוֹנוֹ"

בְּגִין דְּהָאֵי גִפְן לפי שזאת הגפן שהיא מלך המשיח והשכינה הקדושה, **שְׁלִיט עַל כָּל אֱלִין בְּתַרְיִן תְּתַאֲיִן** שולטת על כל אלה הכתרים התחתונים והספירות של הסטרא אחרא שהם כולם למטה, **דְּשְׁלִטִי בְּהוּ עֲמִמִּיא** ששולטים בהם ובכוחם העמים, שהם **עוֹבְדֵי עֲבֹדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת, הָאֵי נִצַּח לְעָלָא** ומפרש, זו המלכות ומלך המשיח, נוצחים את כוחות הס"א למעלה. **יִשְׂרָאֵל, דְּאֲנֹן שִׁרְקָה** ועם ישראל שהם בבחי' ענפים של השכינה הנקראת גפן עליון, **יִשְׁיֻצִין וַיִּנְצְחוּן חֵילִין אַחֲרֵינִין לְתַתָּא** ישמידו ויכריעו וינצחו כוחות החיילים האחרים למטה המשתלשלים מן הקליפה הנקראת אתון, **וְעַל כֵּלָּהּ יִתְגַּבֵּר מְלָכָא מְשִׁיחָא** ועל כולם ישלוט מלך המשיח. **הָדָא הוּא דְּכִתִּיב** זהו מש"כ, **עֲנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עֵיר. עֵיר וְחֲמוֹר** (זכריה ט) בן אתונות. ושואל מה פירוש שרוכב על שנים, ואומר כי **תַּרְיִין בְּתַרְיִן אֲנֹן** הם שני כוחות של סטרא אחרא, שני כתרים הם, **דְּשְׁלִטִי בְּהוּ עֲמִמִּיא** שעל ידם שולטים העמים **עוֹבְדֵי עֲבֹדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת, וְאֲנֹן מְסִטֵּר שְׁמַאֲלָא סִטְרָא דְּחוּל** והם מצד השמאל שהוא צד החול, להבדיל מהכתר דקדושה.

וַיֵּמָּה דְּאָמַר עֲנִי קְשָׁה, וְכִי מְלָכָא מְשִׁיחָא עֲנִי אֶקְרִי וכי מלך המשיח נקרא עני, א"כ מה הטעם שהכתוב מכנה אותו כך, הרי המשיח יחלק מתנות שנתנו לו הקב"ה והאבות הקדושים וכו'. **אֱלָא הֲכִי אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן** אלא כך אמר רשב"י הטעם שנקרא עני, **בְּגִין דְּלִית לֵיהּ מְדִילִיָּה** היות שהוא בחי' המלכות-השכינה שאין לו משלו כלום, אלא מה שמקבל מהמלכות **וְקַרְיָנָן לֵיהּ מְלָךְ הַמְּשִׁיחַ** ואנחנו קוראים אותו מלך המשיח, שמשוח בשמן החכמה שנמשך מן המלכות. **דָּא הוּא סִיחָרָא קְדִישָׁא לְעָלָא** כי זהו סוד הלבנה המלכות הקדושה למעלה באצילות, **דְּלִית לָהּ נְחוּרָא אֱלָא מְשִׁמָּשָׁא** שאין לה אור מעצמה אלא מה שמקבלת מן השמש שהוא בחי' ז"א. כמו כן מלך המשיח אין לו מעצמו כלום, אלא מה שמקבל מהמלכות.

מְלָכָא מְשִׁיחָא דָּא מלך המשיח הזה שיתגלה בקרוב, **יְשְׁלוּט בְּשְׁלִטְנִיהּ** ישלוט וימשול בממשלתו, **יְתִיּיחַד בְּרוּכָתִיָּה וּיְתִיּיחַד וּיְתַקְשֵׁר בְּמִקוּמוֹ וּשְׂרֻשׁוֹ הַעֲלִיּוֹן שְׁבַמְלָכוֹת, וְכַרְיִין** ואז תתקיים בנו נבואת זכריה הנביא על מלך המשיח (זכריה ט) **הִנֵּה מְלִכְךָ יָבֹא לָךְ, סִתָּם** צדיק ונושע הוא, עני ורוכב על חמור כתוב "מלך" לפי שהכוונה היא בין המלך המשיח בין על המלכות השכינה הקדושה. **אֵי לְתַתָּא עֲנִי הוּא, דְּהָא בְּסִטְרָא דְּסִיחָרָא הוּא** אם מדבר על מלך המשיח למטה כאן הוא נקרא עני מפני שהרי משרש הוא בצד הלבנה בחי' המלכות שאין לה מדילה כלום. **אֵי לְעִילָא עֲנִי** ואם מדבר על המלכות העליונה שנקראת עני, **אֶסְפְּקִלְרִיא דְּלָא נְהָרָא** לפי שהיא כמין מראה שלא מאירה מעצמה, שנקראת **לָחֶם עֲנִי. וְעַם כָּל דָּא רוֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עֵיר** עם כל זה שמלך המשיח נקרא עני, הוא ירכב וישלוט על קליפות שהן טמאות מאד, **תּוֹקְפָא דְּעַמִּין** שהן תקפם וחזקם של העמים **עוֹבְדֵי עֲבֹדַת כּוֹכָבִים**

וּמִזִּלּוֹת, לְאַכְפִּיָּא תַּחֲוִיתִיהּ לַכַּפּוֹת וּלְהַכְנִיעַ אֶת הָעַמִּים כּוֹלֵם תַּחֲתִיו, וְאִז כְּשִׁיבָא מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ, וַיִּתְּמַקֶּף יִתְחַזֵּק כְּבִיכּוֹל קִדְשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּרוּכִיתִיהּ הַקב"ה שְׁהוּא ז"א בְּמִקּוּמוֹ, לִנְקוּם נִקְמַת עִם יִשְׂרָאֵל מִן הָאוֹמוֹת, וְהַקב"ה יִכְנִיעַ אֶת קְלִיפַת ה"עִיר" הַזֹּאת שֶׁלֹּא תַּהִיָּה לָהּ יוֹתֵר שְׁלִיטָה וְתִקּוּמָה.

כַּבִּם בִּיָּין לְבוֹשׁוֹ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר פי', כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר בְּעֵינֵי נִקְמַת "אֲדוּם" שֶׁתַּהִיָּה לַעֲתִיד, שֶׁאִז יִשְׁאַלּוּ עִם יִשְׂרָאֵל מִהֻקְבָּהּ, (יִשְׁעִיָּה סג) **מִי זֶה פָּא מְאֲדוּם חֲמוּץ בְּנִדִים מְכַצָּרָה** שְׁבַגְדִּיו צְבוּעִים בְּדָם מַעִיר הַבְּצִירָה שֶׁהוּא כֶּרֶךְ גָּדוֹל שֶׁל רוּמִי, וְכִתִּיב פּוֹרָה דְּרַכִּיתִי לְבִדִּי וְגו' שֶׁהַקב"ה מְשִׁיב לָהֶם כְּלוֹמֵר אֲנִי לְבִדִּי הִרְגָּתִי אֶת הַשֵּׁר שֶׁל אֲדוּם וְהוֹצֵאתִי אֶת דְּמוֹ כְּמוֹ שְׁדוֹרְכִים אֶת הָעַנְבִּים בַּגֹּת לְהוֹצִיא יֵין. וְזֶה שֶׁאִמַּר **כַּבִּם בִּיָּין** פי' דָּא סֵטֶר גְּבוּרָה, דִּינָא קְשִׁיָּא זֶה צַד וְסוּד הַגְּבוּרָה וְהַדִּין הַקָּשָׁה, לְמַהֲוִי עַל עַמִּמִּיָּא שִׁיחִיהָ עַל הָעַמִּים עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִזִּלּוֹת, וְכִדָּם עֲנָבִים סוֹתָהּ, פי' דָּא אֵילָנָא לְתַתָּא זֶהוּ סוּד אֵילָן הַתַּחֲתוֹן שֶׁהִיא הַמַּלְכוּת שֶׁהַדִּין נִמְסֵר בִּידֶהּ, שֶׁהִיא בִּי דִּינָא דְּאַקְרִי עֲנָבִים, בֵּית הַדִּין שֶׁנִּקְרָא עֲנָבִים וְהַגְּבוּרוֹת שְׁבָה הֵם דָּם, וַיִּנָּא אֶתְמַסֵּר בְּדָם עֲנָבִים (ס"א אֶסְתֵּמֵר) וְהֵינֵן שֶׁהֵן הַגְּבוּרוֹת שֶׁל ז"א נִמְסְרוֹת בְּדָם הַגְּבוּרוֹת שֶׁבַּמַּלְכוּת, בְּגִין לְאַתְלָפְשָׁא בְּתַרְוִיָּהּוּ כִּדִּי שֶׁמֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ יִתְלַבֵּשׁ בְּשִׁתִּיהֶן בְּשֵׁתֵי הַגְּבוּרוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁל ז"ן, כִּדִּי לְתַכְרָא תַּחֲוִיתִיהּ כָּל שְׁאָר עַמִּין עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִזִּלּוֹת, וּמִלְכִּין דְּעֵלְמָא לְשַׁבּוֹר וּלְהַכְנִיעַ תַּחֲתִיו אֶת כָּל שְׁאָר הָעַמִּים עֲבוֹדֵם וּמַלְכִים שֶׁל אוֹמוֹת הָעוֹלָם.

מאמרי הפרשה

"וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חֲמִיּוֹ שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָה שָׁנָה" (מז, כח)

ביאור כפילות הפסוק

לְכַאוּרָה אֵינוֹ מוֹבֵן מִדּוּעַ כְּפִלָּה הַתּוֹרָה וְאִמְרָה "וַיְחִי יַעֲקֹב", וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חֲמִיּוֹ? וְנִרְאֶה לְבָאֵר, אָדָם שֶׁכָּל חַיּוֹ הֵיוּ בְּצִרּוֹת וְרַעוּת, אֵךְ לְבִסּוּף הָיוּ שְׁנוֹתָיו טוֹבוֹת, אֵין הַמַּצּוּה נִקְרָאת אֵלָּא עַל שֵׁם גּוֹמְרָה (סוּטָה יג:), וְלִכֵּן הוּא נִקְרָא חֵי. וְלִכֵּן נֹאמַר כֹּאן "וַיְחִי" יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה, נִקְרָא "וַיְחִי" מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוֹ שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה הַשָּׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת שֶׁלּוֹ הָיוּ בְּטוֹב. וְהַכְּתוּב פַּעַמִּיִּים, גַּם "וַיְחִי" וְגַם "שְׁנֵי חֲמִיּוֹ", הוּא מַכְיוֹן שֶׁ"וַיְחִי יַעֲקֹב" שֶׁבִּסּוּף יָמָיו חֵי בְּטוֹב י"ז שָׁנָה, לְפִיכֶךְ גַּם שְׁאָר שְׁנוֹת חַיּוֹ נִחְשָׁבִים טוֹבִים, וְלִכֵּן מִמְּשִׁיךְ הַפֶּסֶק וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי "חַיּוֹ", כִּי כִּשְׁהַסּוּף טוֹב, נִחְשָׁב שֶׁכָּל חַיּוֹ הֵיוּ בְּטוֹב.

הצדיקים ימיהם כפולים

עוֹד בִּיאֵר רַבְּנֵי יוֹסֵף חַיִּים ע"ה (בֶּן אִישׁ חֵי דְרוּשִׁים, כֹּאן) אֶת כְּפִילּוֹת הַפֶּסֶק, כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ בְּחַיּוֹ יָמִים וְלִילּוֹת, אוֹלָם מִנְיֵין הַשָּׁנִים שֶׁלּוֹ נִחְשָׁב רַק עַל פִּי הַיָּמִים, לְפִי שְׁבָהֶם הוּא "חֵי" וּמִקִּיִּים מַצּוּת, וּבִלְיִלּוֹת הָאָדָם יֵשׁן (עֵי שֶׁבֶת דָּף פט:). אֲבָל הַצַּדִּיק שֶׁמִּשְׁמִיִּם לִילּוֹת כִּימִים, וּמִקְדִּישׁ גַּם אֶת רוֹב הַלֵּילָה לְלִימוּד הַתּוֹרָה וְעִבּוּדָהּ ה' (רַמְבַּ"ם ת"ת פ"י ה"ג),

עליו נאמר (משלי י, כז) 'יראת ה' תוסיף ימים, היינו שהצדיק יש לו ימים כפולים, גם היום וגם הלילה. ולכך נאמר "ויחי יעקב, ויהי ימי יעקב שני חייו", שרצה לומר, בין הימים ובין הלילות הכל נמנה אצלו לשני חייו.

הגאון מוילנא ישן שעתים ביממה

הגאון מוילנא היה ישן שעותיים ביממה בלבד (מובא בהקדמה לבני הגר"א על השו"ע או"ח, ובעליות אליהו), ומספרים (מובא בספר יחל ישראל לאו, אבות ח"ג פ"ג מ"ד עמ' קי"ב) שלפיכך דאגו בני ביתו לשלום בריאותו, וביקשו מהמגיד מדובנא שישפיע עליו בזאת. כשפגש את הגר"א אמר, המילה "אז" נמצאת בפסוקים כמה פעמים, כנאמר, א. (איוב ג, יג) ישנת "אז" ינוח לי. ב. (משלי ב, ט) "אז" תבין צדק ומשפט ומישרים. ג. (יהושע א, ח) "אז" תצליח את דרכיך. והנה "אז" בגימטריא שמונה, להורות באה התורה, "אז ינוח לי", אם "ינוח לי" ב"אז", אם ישן האדם שמונה שעות כמנין "אז", שהם שליש מהיממה (וכדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכ' דעות ה"ד), "אז תבין" בשמונה שעות האחרות ילמד תורה, ו"אז תצליח את דרכיך" שבשמונה השעות הנותרות יעבוד ויצליח, שליש לכל דבר.

השיב הגר"א, יש לבאר את הפסוק על יומיים כהסיפא של הפסוק, "אז ינוח", ביומיים ינוח האדם כמנין "אז" שהן שמונה שעות, ואם כן נשארים ארבעים שעות לעבוד את ה', וממילא "אז ינוח" - שמונה, וישארו בידו "לי", ארבעים, שאחר כך נשארים "לי", הן הארבעים שעות לעבוד את ה'.

מאתיים מצוות בדקה

כתב החפץ חיים (תורת הבית פרק ב') שלפי חשבון שעשה, אפשר ללמוד בדקה מאתיים מילים, ובכל מילה מקיימים מצוה ונברא מלאך, וכגון האומר "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", מקיים בזה שבע מצוות עשה דאורייתא, ומהן נבראים שבעה מלאכים, והרי זה כמניח שבע פעמים תפילין, או מנענע שבע פעמים ד' מינים! ולפיכך דרכם של עובדי ה', לנצל את זמנם לעסוק בתורה ביום ובלילה ובכל עת ובכל שעה.

"וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שְׁבַע שָׁנִים וָאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה"
(מו, כח)

"ויחי" בגימטריא ל"ד, הם השנים ש"חי" יעקב

יש להתבונן מדוע התורה מפרטת את מנין השנים שיעקב חי בארץ מצרים, ולכאורה די היה לה למנות את מנין חייו ולומר, ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה?

ויראה לומר, היות ויעקב אמר (איוב ג, כז) לא שלוותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז, דהיינו שרוב ימיו היו ימי צער, ורק ל"ד שנים שהם שבע עשרה שנים שקודם מכירת יוסף, כנאמר (בראשית לו, ב) אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו', ושבע עשרה השנים האחרונות לחייו, שבהם היה יוסף מלך במצרים, הם היו שנים של השקט ובטח מנוחה ושלווה. וא"כ נמצא שעיקר חייו של יעקב היו בסך הכל שלושים שנים וארבע שנה כמנין "ויחי", ולכך אמרה התורה "ויחי יעקב" לרמוז שמנין שנים "ויחי", הן היו עיקר ימי חי יעקב.

"צפרי" בגימטריא "מצרים"

רבנו הקדוש היה בצפרי שבע עשרה שנה (כתובות קג:), וקרא על עצמו (ירושלמי כלאים פרק ט' הלכה ג', וכתובות פרק י"ב הלכה ג') "ויחי יהודה בצפרי י"ז שנה", ודבריו צריכים ביאור. ויבואר על פי דברי חז"ל (ראה ב"מ פד. ובס' שער הגילגולים הקדמה כו, לו) על רבנו הקדוש שהיה ניצוץ יעקב, ואנטונינוס היה ניצוץ עשו (ע"ז יא. ומגלה עמוקות אופן פ"ד). והנה ג' שמות היו לו, רבנו הקדוש (שבת קיח:), רבי, ורבי יהודה הנשיא (ברכות מד. ועוד), ובשמו "הנשיא" מרומז האמור, שנשי"א נוטריקון ניצוץ של יעקב אבינו, וכיון שהיה ניצוץ יעקב, והוא חי בצפרי שבע עשרה שנה, רמז בזה גם ליעקב שחי במצרים י"ז שנים, כי **צפרי** בגימטריא **מצרי**ם. ומעתה מבוארים דברי רבי שאמר על עצמו, ויחי יהודה בצפרי י"ז שנים, כך: "ויחי יהודה", הכוונה גם לרבי יהודה הנשיא וגם ליעקב [שניצוץ שלו בא ברבי יהודה], "בצפרי", היינו גם צפרי וגם מצרים, ששניהם חיו במקומותיהם "שבע עשרה שנה".

"וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה" (מו, כח)

רמז לתכלית חיי האדם

הקדוש ברוך הוא מוריד את הנשמה לעולם הזה לקיים מצוות וללמוד תורה, ובזה יזכה לחיי העולם הבא, וזה שרומז הכתוב "ויחי יעקב", "יעקב" הוא משל לנשמה, ורמזה כאן התורה שהחיים של יעקב, "בארץ מצרים", מצרים

מלשון מיצר, דהיינו שחיי האדם בעולם הזה שהוא, עולם המיצר, הם "שבע עשרה שנה", שבע עשרות שנים, וכמו שכתוב (תהלים צ, י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ועל האדם לילך בהם בדרכי התורה, כאשר נאמר על יעקב "ויחי", שהוא חי בימים אלו. (דרש יהודה פרשת ויחי).

"וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂר שָׁנָה" (מז, כח)

עיקר הגלות הוא השיעבוד הרוחני

רש"י הקדוש (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה צ"ו ס' א') מקשה, למה פרשה זו סתומה בשונה מכל פרשיות התורה שהם פתוחות? ומתקן, לפי שבשעה שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד, שהתחילו המצרים לשעבדם. עד כאן. ופירוש "פרשה סתומה", שבכל פרשיות התורה יש ריוח בשיעור של תשע אותיות קטנות בין סיום הפרשה לתחילת רעותה, ואילו כאן קבלה בידנו מעזרא הסופר ע"ה, שפרשת ויחי מתחילה בלא שום הפסק, בצמוד למילה שבסיום פרשה קודמת. ומבאר רש"י את הסיבה לכך, לפי שנסתם ליבם של ישראל מחמת שיעבוד מצרים.

ולכאורה יש להבין, והלא השיעבוד לא התחיל מיד כשמת יעקב, שהרי כל זמן שאחד מהאחים היה חי, עדיין לא התחיל השיעבוד, וכמו שכתוב במדרש (שמות רבה פרשה א' ס' ח') על הפסוק (שמות א, ו) וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ללמדך שכל זמן שהיה אחד מהם קיים מאותן שירדו למצרים, לא שיעבדו המצרים את ישראל. עד כאן. הרי שבפסוק יעקב לא התחיל השיעבוד?

אולם התשובה לכך היא מפני שעיקר השיעבוד אין זה השיעבוד הגשמי, אלא השיעבוד הרוחני, ומכיון שהמצריים התחילו להכניס בהם את "רוח ההשכלה", (שילכו לעבוד וכיוצ"ב) היה בזה שיעבוד רוחני, מיני אז נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, ולא הרגישו שהנפש שלהם משתעבדת, וזהו עיקר הגלות.

חיי האברכים סתומים הם

ובדרך רמז היה אומר מורנו ורבנו ראש הישיבה מרן רבי יהודה צדקה זצוק"ל, שפרשה זו סתומה, היות ש"ויחי יעקב", "החיים" של יעקב, דהיינו חיי לומדי התורה שהם בבחינת יעקב אבינו ע"ה "סתומים" הם, שאינם מובנים בדרך הטבע ואין הסבר והגיון בדבר כיצד הם חיים, שהרי כל היום הם יושבים והוגים בתורה, וכמה הם מקבלים בכולל, אלפיים שקל, ובודאי אי אפשר לחיות מזה, הלא רק שכירות הדירה היא יותר מאלפיים שקל, ומה עם חשבון החשמל, הארנונה, המים ושכר הלימוד לתלמודי תורה... ולכן פרשת "ויחי יעקב", החיים של יעקב, החיים של לומדי התורה, היא פרשה סתומה, כיון שלא ניתן להבין כיצד הם חיים.

כיון שיעקב עסק בתורה הותר לו לחיות

ידועים דברי המדרש (ילקוט שמעוני תולדות קי"א ועי' זוהר בראשית דף קמ"ג ע"ב) שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, עשו לקח את העולם הזה, ויעקב לקח את העולם הבא. ואם כן צריך להבין, כיצד יעקב חי ונטל מן העולם הזה, ככתוב כאן שיעקב "חי" בארץ מצרים שבע עשרה שנה, והרי לפי ההסכם עם עשו, אין לו חלק בו? אלא אמרו ליישב, שעל ידי התורה שהאדם לומד, הוא מקיים את העולם, וכמו שכתוב (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ובלעדי הלומד העולם יחרב. כיון שכן, יש לו דין של הזוכה מזוטו של ים, שהרי אלו שלו (ב"מ דף כא:), דהיינו המוצא מציאה שפלט הים, אף אם יש בה סימן, הרי היא שלו, ואף כאן, כל העולם הוא כמציאה מזוטו של ים לעוסק בתורה, שבלעדיו היה העולם חרב, ולכן הותר ליעקב ליטול מן העולם הזה, שכל מה שנטל הוא מציאה מזוטו של ים שהרי אלו שלו. וזה שכתוב בסוף הפרשה הקודמת (ויגש מז, כז), וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן, בראשי תיבות, גמרא שו"ע נ"ך, דהיינו כיון שיעקב ישב "בארץ גשן", שעסק בתורה, לפיכך נאמר בו "ויחי יעקב" שהוא רשאי לחיות וליטול מן העולם הזה.

מעלת לומדי התורה - והתמכין דאורייתא

רצונך לחיות - תמות

ובבואנו הלום, נדבר מעט אודות מעלת לימוד התורה, כי היא חיינו ואורך ימינו. אמרו חז"ל (תמיד דף לב.) הרוצה שיחיה ימות, והרוצה שימות יחיה. ודבריהם כמובן צריכים תלמוד. והכוונה כמו שנאמר בפסוק (במדבר יט, יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל, ואמרו חז"ל (ברכות דף סג:) אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה. ו"ממית עצמו", אין פירושו שממית עצמו כפשוטו, וכי ימות באהלה של תורה? והלא נאמר (משלי ג, יז) דרכיה דרכי

נועם וכל נתיבותיה שלום. ואדרבה הלכה היא שאפילו מחללין שבת על סכנת נפשות (יומא דף פד:-פה:), ואם כן מהו אומרם "במי שממית עצמו עליה"? אלא פירוש, שבזמן שהאדם עוסק בתורה, יחשוב עצמו כמת, כאילו איננו בחיים! וכשאינו בחיים, ממילא לא יחשוב לא על נייעס ולא על ביזנס, ולא על שום דבר ממה שיש בעולם, שהרי הוא "מת" ואיך יחשוב על משהו מענייני העולם הזה. ומעתה זהו אומרם, "הרוצה שיחיה", מי שרוצה לחיות חיי נצח, ולעסוק בתורה בהתמדה, "ימות", יעשה עצמו כמת בענייני העולם הזה וימית עצמו באהלה של תורה. ולאידך גיסא "והרוצה שימות" היינו הרוצה מוות רוחני "יחיה" את חיי העולם הזה מלא חפניים.

רבן של ישראל החפץ חיים ע"ה (חפץ חיים על התורה בריש חוקת מובא בדרך דומה) יעץ לסוחר אחד, שילמד שיעתיים וחצי לפני שילך למסחר. שאל הסוחר, איך אפשר לי עשות זאת, הן אני סוחר? השיב לו החפץ חיים, תחשוב את עצמך כאילו אינך בעולם, ואז יקל עליך הדבר. ואכן כך עשה והיה לומד כל בוקר שיעתיים, שיעתיים וחצי, כמו שאמר לו החפץ חיים. והנה יום אחד בא אצלו סוחר לחנות, וראה את החנות סגורה. אמר אלך לביתו ואראה למה הוא אינו נמצא, והנה גם בבית איננו. שאלה אותו אשת הסוחר, מה רצונך? אמר הסוחר, אני רוצה לקנות ממנו בסך עצום, ויהיה לו בזה רווח גדול. אמרה לו האשה, אם כן אלך תיכף לבית הכנסת לקרוא לו, כי שם הוא מקום מושבו בשעה זו. ניגשה לבית הכנסת וראתה שהדלת סגורה. דפקה, ואין קול ואין עונה, בדאגה סובבה רגלי את בית הכנסת שמא אירע לו דבר, והנה להפתעתה מבעד לחלון רואה את בעלה שהוא הוגה בתורה. דפקה בחלון וניסתה לרמוז לו שיש סוחר שרוצה לקנות... אולם בעלה טומן את ראשו בספר ואינו שומע לה ולא לקול שוועתה. אמרה אל ליבה, הבעל הזה נשטתה קצת, ועל כרחי שבה אל ביתה ואמרה לסוחר, אינני יודעת מה קרה לו לבעלי, אך הוא אינו מגיע. אמר האיש אם כן אלך לי למקום אחר.

הסוחר כשגמר את קביעות תלמודו שב לביתו כדרכו, מיד התנפלה עליו האשה, ותאמר מה עשית, ובידך הפסדת רווח עצום, הן היית מרוויח מאות אלפים ואז היית יכול לשבת חודש ימים בבית המדרש בהשקט ובשלווה, ומדוע נהגת כה? אמר לה, תדעי לך שלא מליבי בדיתי זאת, אלא כן הורני לנהוג החפץ חיים, וכה אמר (במדבר יט, ב) אדם כי ימות באהל, אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה. מה פירוש ממית עצמו? אמר לה, שבשעה שהוא קובע עצמו ללמוד, יעשה עצמו כאילו הוא מת ואיננו! הן אם יבוא סוחר כשהוא מת, האם תבואי לקבר שלו ותאמרי לו, תקום מיד, הגיע לכאן סוחר שרוצה לקנות ממך בעין יפה, בוא ותציע לו סחורה? אמנם בשאר היום אני חי, וזאת תדעי שמן השעה שמונה עד השעה עשר וחצי אני מת.

ומעתה בינו נא זאת, "אדם כי ימות באהל", אם האדם בשעה שהוא לומד, חושב על מה כתוב בעיתון... מה אמר פלוני... מה קרה היום... ומה קרה שם... אזי לימודו עשוי קרעים קרעים בלא רצף. ברם אם בשעת לימודו הוא יודע שעתה אין שום בעיה בעולם הזה, השעות האלה פנויות רק ל"מיתה"... אזי תורתו תורת חיים. וזהו "אדם כי ימות באהל", **הרוצה שיחיה** שרוצה לחיות בעולם הבא, **ימות** - יחשוב עצמו באמת שהוא מת. **והרוצה שימות**, בעולם הבא, **יחיה** ירצה יתענג, וילך אחרי תאוות העולם הזה, וימות שם. (דרש יהודה פרשת ויחי).

"ויחי יעקב בארץ מצרים" (מז, כח)

יעקב רצה בגאולה אף שאינם עושים רצונו

איתא במדרש פליאה (ילקוט מדרש פליאה פרשת ויחי) ביקש יעקב לגלות את הקץ, אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא יקרא שמך יעקב, כי אם ישראל. והדברים צריכים תלמוד, ועיין בספר מעיינה של תורה (פרשת ויחי עמוד ר"כ) שפירש על פי מה שאמרו רבותינו (עי' גמ' ברכות לה:): דבזמן שישאל עושין רצונו של מקום נקראים ישראל, וכשאין עושין רצונו של מקום נקראים יעקב. והנה יעקב אבינו רצה לגלות את הקץ הקבוע של בעיתו א"ל הקב"ה אני רצוני שישאל יעשו רצונו של מקום וממילא לא יקרא שמך יעקב כי אם ישראל שכן בזמן שעושים רצונו של מקום נקראים ישראל, וממילא הגאולה תבוא בבחינת "אחישנה" ולזה אין זמן קבוע ולכן אתה לא יכול לגלות את הקץ.

ועל פי דבריו אפשר לומר באופן שונה רצה "יעקב" לגלות את הגאולה, דהיינו רצה שעם ישראל יגאלו אפילו בזמן שאינם עושים רצונו של מקום שהם בבחי' יעקב, אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא יקרא שמך "יעקב", כי אם "ישראל", שאין נגאלים עד שיעשו תשובה (סנהדרין צז:), ורק כשיעשו רצונו של מקום יגאלו.

"ויחי יעקב בארץ מצרים" (מז, כח)

אמר יעקב לעשו, אני אהבתיך ואתה שנאתני

במדרש פליאה (דף טז): כשמת יעקב אבינו עליו השלום, אמר לו עשו, לך עמי לגיהנם, ואם לאו, אלך עמך לגן עדן. אמר לו, אני אהבתיך ואתה שנאתני. עד כאן.

ביאר המהר"י אסאד (בספר דברי מהרי"א דף פ"ב ע"ב), שישנה מחלוקת, חד סבר (ראה בשער הגילגולים הקדמה י"א), שאין האדם זוכה לעולם הבא, עד שיקיים את כל המצוות שבתורה. וחד סבר (ראה משנה קידושין לט:), שאפילו קיים רק מצוה אחת, זוכה לעולם הבא. וקשה לדעה שצריך לקיים את כל התורה כולה, הרי (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואם כן חס ושלום לא ימצא איש מישראל שיזכה לעולם הבא?!

ויש לומר, כיון שכל ישראל ערבים זה לזה (שבועות לט.), לכן יש לכל אחד חלק במצוות חברו, ובזה נחשב שקיים את כל התורה. אבל כל זה נחא כשיש שלום בישראל, והם באגודה אחת. אבל אם חס ושלום עם ישראל הם במחלוקת ובפירוד ביניהם, תיפול הערבות לבירא. והנה יעקב אבינו עליו השלום קיים את כל התרי"ג מצוות שבתורה חוץ ממצוה אחת, היא מצות כיבוד אב ואם. שלפום דרגא דיליה, היה בה איזה חסרון דק. ואילו עשו, אמנם קיים את מצות כיבוד אב ואם, אבל את שאר המצוות לא קיים.

ומעתה זהו פירוש דברי המדרש, עשו טען ליעקב, כאיזה מאן דאמר אתה סובר, אם כמאן דאמר שאין לאדם חלק בעולם הבא עד שיקיים את כל המצוות. אם כן לך עמי לגיהנם, שהרי אתה לא קיימת את מצות כיבוד אב ואם. ואם אתה סובר כמאן דאמר שאפילו על מצוה אחת יש לו לאדם חלק לעולם הבא, הרי שאז אף אני אלך עמך לגן עדן, שאני קיימתי את מצות כיבוד אב ואם. על כך השיב לו יעקב, לעולם אני סובר שאין לאדם חלק לעולם הבא עד שיקיים את כל המצוות. ואם אתה אומר שמצות כיבוד אב ואם לא קיימתי כשהייתי אצל לכן. על זה אני אומר לך, שאני אהבתיך, ואם כן יש לי חלק במצוותיך, כי האוהבים זה את זה חלה עליהם של הערבות, ולכן יש לי חלק במצוותיך. אבל אתה ששנאת אותי, לא חלה עליך כוחה של הערבות, ואין לך חלק במצוותי. ולפיכך, אני הולך לגן עדן ואתה תלך לגיהנם.

"ויקברו ימי ישראל למות" (מז, כט)

קריבה נאמרה במי שהשלים שליחותו

יש להתבונן, מדוע ביעקב נאמר ויקברו ימי ישראל למות, וכן בדוד נאמר (מלכים א, ב, א) ויקברו ימי דוד למות, ואילו במשה לא נאמר ויקברו ימי משה למות?

והתשובה לכך היא, מפני שקריבה למוות נאמרת רק במי שהשלים את שליחותו בעולם הזה (כמבואר בזוה"ק ח"א דף רכ"ב ע"א), והנה יעקב ודוד השלימו את שליחותם, וידוע (ע"י בס' ניצוצי שמשון מאוסטרופולי, ריש פרשת ויצא) כי לא נולד יעקב אלא להיות דוגמא לבנין העליון, שהרי הוא גם רגל שלישית למרכבה, ודוד הוא רגל רביעית. והנה יעקב אבינו היה אב י"ב שבטי יה, ונולד לחבר את שם ה' עלמא תתאה עם עלמא עילאה, ולפיכך כשנשלמה שליחותו המוטלת עליו להכין את צרכי הבנין קדישא, קברו ימי למות. וכן לגבי דוד המלך שקרב להשלים את הימים שנתן לו אדם הראשון (ראה להרב חיד"א בס' נחל קדומים ויגש אות ד') שהיו שבעים שנה, ובאו לפני בית הדין העליון ואמרו שכבר נשלמה שליחותו, ולפיכך נאמרה קריבה ביעקב ובדוד. אבל משה רבינו, כיון שלא נשלמה שליחותו עד שיכניס את צאן מרעיתו של הקדוש ברוך הוא לארץ, והוא לא זכה לכך, לפיכך לא נאמרה בו קריבה. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שס"ט).

ולפי זה אפשר לומר שמה שכתוב כאן "למות", אין הכוונה למיתה ממש, וכדאיתא בתענית (ה): אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת, אלא "מות" הן אותיות "תמו". רוצה לומר שתמה שליחותו, דהיינו הגילגול והתיקון שלו, מפני שהצדיקים מתגלגלים ויורדים מהעולם העליון כדי לעשות את שליחות קונם, וכמו המלאכים שנשלחו מהעולם העליון, ויורדים בזה העולם השפל בצורת אנשים.

"ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים" (מז, כט)

חסד או דין?

מה כוונת מאמר יעקב ליוסף "חסד ואמת"? מבאר רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה צ"ו סי' ה) חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת, לפי שאינו מצפה לתשלום. עד כאן. דהיינו יעקב מבקש מיוסף שיעשה עמו במעשה

קבורתו חסד שאין עליו תשלום. והדברים צריכים תלמוד, הן בן היורש חייב בקבורת אביו (שו"ת מהר"ם מינץ סי' נ"ג שו"ע יו"ד סי' שמ"ח ס"ב) ואם כן אין זה חסד ואמת, אלא חסד שהוא דין גמור?

ניתן ליישב זאת על פי המדרש תנחומא (ויחי סימן ג') למה מחבכים האבות את קבורת ארץ ישראל? לפי שמתי ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח. ורבי חנניה אומר, מי שמת בחוץ לארץ ונקבר שם, שתי מיתות יש בידו. ועושה הקדוש ברוך הוא לצדיקים הקבורים בחוץ לארץ מחילות ומתגלגלים ובאים לארץ. עד כאן. ומעתה מובנים הדברים, ביקש יעקב מיוסף שיעשה עמו חסד ואמת, לפי שהן אמת שאיתה חייב לקבור אותי, אבל אין אתה מחויב לקבור אותי בארץ כנען. אולם יעקב התאוה להקבר בארץ ישראל לגדול המעלה, ולכך אמר ליוסף אני מבקש ממך שתעשה עמדי חסד ותטרח לקבור אותי שם.

"וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֶמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם" (מז, כט)

"חסד של אמת", כלומר, שזהו מעשה חסד אשר מקבלים עליו שכר בשמים רק בהיותו "אמת"

חסד ואמת - חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול (רש"י) **הביטוי** "חסד ואמת" מופיע פעם נוספת בספר בראשית. אליעזר אומר ללבן ובתואל: "ועתה אם ישכם עושים חסד ואמת את אדוני הגידו לי" (בראשית כד, מט). מהו ה"חסד של אמת" כאן? **אומר** ה"שפתי חכמים": מכיון שאברהם לא היה שם, וגם לא אמר להגיע אליהם, על כן הוא לא יתן להם מאומה. נמצא שזהו חסד של אמת, "שאינו מצפה לתשלום גמול".

"וְשִׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתֵּנִי בְּקִבְרָתָם" (מז, ל)

הצדיקים הנקברים בחו"ל מגיעים לארץ ישראל

הנה הצדיקים שבחו"ל זוכים שמלאכי השרת מוליכים אותם להקבר בארץ ישראל (מכתבי תורה שפע חיים מהדו"ב ח"ב סי' רסח שכן קבלה היא בידם, וכנראה יסודם על פי המדרש תנחומא ויחי סימן ג' הנוכ"ל), וכך מספרים על בעל השבט מוסר, שאחר פטירתו בא שלש פעמים בחלום אצל רב העיר, ושאל אותו, מפני מה לא עשיתם לי קבלת פנים כשבאתי אליכם? והרב הלך אצל אנשי החברה קדישא ושאל אותם מי נפטר כאן לפני ג' ימים? הראו לו את הרשימות, וראה בהם את שמו של ר' אליהו כהן, שהוא בעל השבט מוסר. הרי שהוליכו אותו לארץ ישראל וקברו אותו שם.

וכן מסופר על האוהב ישראל מאפטא (אוצר הסיפורים עמ' כ"ה) שאף על פי שנקבר בעיר מעיבוז, לאחר קבורתו, נשאוהו מלאכי מעלה וטמנוהו בבית החיים בטבריה, ולפליאת הדברים נעתיק את לשונם, בלילה בו כבו המאורות, ועלתה נשמתו של הרב הקדוש בסערה השמימה, נשמעו דפיקות על חלון בית ועד הכולל בטבריה, וקול קורא ואומר, צאו ללוות את הרב מאפטא. יצאו חברי הוועד החוצה, ולנגד עיניהם התגלתה הלוויה המונית. אלפי נשמות מלוות את הרב הקדוש למנוחת עולמים. הם הצטרפו ללוויה ופסעו ככרת דרך עד לבית העלמין. ראו את פניו הקדושות בקבר והלכו משם. למחרת סיפרו לחבריהם את הסיפור המרעיש שהתרחש עמם, ולא אבו להאמין להם. עד שנוכחו כולם לראות, כי אכן באדמת בית הקברות נחצבה צורת קרקע חדשה. ואף מחו"ל הגיעה השמועה על פטירתו של האי צדיק וקדוש ביום שהתקיימה הלוויה המדוברת. אז קיבלו אנשי הכולל את דברי חברי הוועד ולא פקפקו עוד. עד כאן לשונם (וראה עוד בזה בס' זכר צדיק לברכה אות תק"י. ובקונטרס שיחות ומאמרי קודש עמ' קי"ז ובמה שהבאנו ב"אוצר" חלק דברים ח"א פרשת ואחנתן עמוד קכ"ח).

ודע שכיוצ"ב סיפר הגאון רבי בן ציון מרדכי חזן שהיה תלמידו של רבנו יוסף חיים (בהקדמת שו"ת תורה לשמה, ובתולדות רבצ"מ חזן עמ' 119) על רבנו יוסף חיים שלאחר קבורתו הובילוהו ממרום לקבורה בהר הזיתים. וכן העיד הגר"א פלאגי שכך ראה בחלום שהביאו את אביו מרן החב"י זיע"א לאחר פטירתו לירושלים.

אופן קבורתו של רב עמרם גאון זצוק"ל

בספר סדר הדורות (אלף החמישי, ד' אלפים תר"ו) הביא סיפור נפלא מאופן קבורתו של רב עמרם גאון ז"ל, ומעשה שהיה כך היה, רב עמרם ז"ל נולד בעיר מגנצא היושבת על נהר ריינוס, ונסע לעיר קולוניה, שם הקים ישיבה והעמיד תלמידים. לפני מותו קרא לתלמידיו וצוה להם שלא יקברוהו בעיר קולוניה, אלא עם אבותיו בעיר מגנצא. ענו התלמידים, סכנה גדולה היא להגיע למגנצא. השיב להם רב עמרם ז"ל, כשאמות תטהרו אותי, ותשימוני בארון, ואחר כך תשימו את הארון בתוך ספינה קטנה על הנהר, ותניחו את הספינה שתלך מאליה.

לאחר מותו, עשו לו תלמידיו ככל אשר צוה עליהם רבם, והספינה הלכה ונסעה אחר מרוצת המים, עד שהגיעה נגד עיר מגנצא. ויהי כאשר ראו הגוים אנשי עיר מגנצא ספינה קטנה וארון עם מת בתוכו, תמהו מאד ואמרו, איש קדוש הוא שבא להקבר בארצנו. שלחו ידם להחזיק בספינה, והספינה נרתעה לאחור ולא יכלו לנגוע בה. האנשים נשתוממו למראה עיניהם, וסיפרו על המראה המשונה הזאת אל שר העיר, ושבו כולם אל שפת הנהר. כיון שבאו עמהם יהודים, נתקרבה הספינה אליהם, וכאשר שלחו הגוים את ידיהם להחזיק בספינה, שוב נתרקה מהם, וכן אירע פעמים רבות, עד שראו הגוים במופת, כי הארון מתקרב רק ליהודים ולא להם. ויקראו הגוים ליהודים ויאמרו להם, הכנסו לספינה וראו מה זה. ותקרב הספינה אליהם, ויכנסו היהודים לתוכה ויפתחו את הארון, וימצאו בו מכתב שהיה כתוב בזה הלשון, אחי ורעי בעלי ברית קהילת קודש מגנצא, הנה באתי אליכם כי נפטרתי לעולמי בקהילת קודש קולוניה, ומבקש אני שתקברוני בקבר אבותי, ולכולכם חיים ושלוש. נאום עמרם. בראות אנשי מגנצא את המכתב, התאבלו עליו מאד, ויוציאו את הארון מן הספינה כדי לקבורו. אולם אז העיזו הגוים להכות את היהודים להרחיקם, אבל לא יכלו להזיז את הארון ממקומו. ויעמידו הגוים שומרים על הארון, ויבנו עליו בית תפלה גדול מאד. והיהודים השתדלו אצל הגוים בתחנונים ואף הציעו ממון רב שיחזירו להם את הארון, אבל הגוים לא הסכימו בשום אופן. ובכל לילה היה רב עמרם ז"ל בא בחלום לכמה בחורים, ויאמר להם, תקברוני בקברי אבותי. ויתיעצו הבחורים, וילכו בלילה חוץ לעיר, ויקחו איש מת שהיה תלוי על העץ, וילבישוהו בגדים לבנים, וישלו את רב עמרם ז"ל מבית תפלתם, ויניחו שם את נבלת התלוי תחתיו, ויקברו את רב עמרם ז"ל בקבורת אבותיו, וה' הצליח דרכם שלא נודע ולא נתגלה הדבר לגוים לעולם תיפלתם.

"וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶה" (מז, לא)

הודאת יעקב ופירוש נפלא בעומק דברי רש"י

על מה השתחוה והודה יעקב? פירש רש"י (כאן, ומקורו מספרי ואתחנן ל"א) וזה לשונו, על שהיתה מיטתו שלמה ולא היה בה רשע, שהרי יוסף מלך הוא, ועוד שנשבה לבין הגוים, והרי הוא עומד בצדקו. עד כאן לשונו. בספר מעיינה של תורה (ויחי עמוד רי"ד) בשם הגאון ר' נפתלי כץ ז"ל, הקשה מדוע פירש רש"י קודם שהיה יוסף מלך, ואחר כך פירש שנשבה בין הגוים, הרי סדר הדברים היה להיפך, קודם נשבה יוסף לבין הגוים ורק אחר כך נעשה מלך? ועוד הקשה בספר גן רוה (ויחי עמוד 94) על דברי רש"י, מה ראייה כתב שלא היה מבניו של יעקב רשע, מכך "שהרי יוסף מלך"?

ופירשו המפרשים הנ"ל בדרך נפלאה, על פי המדרש (רבה פרשה פ"ד סי' ט"ו) על הפסוק (בראשית לו, כא) וישמע ראובן ויצילהו מידם, כששמע ראובן את יוסף מספר שחלם (בראשית לו, ט) ש"אחד עשר כוכבים משתחווים לי", אמר ראובן, עד עכשיו חששתי שמא יצאתי חס ושלוש מכלל בניו הצדיקים של יעקב, על שבלבל יצועי אביו. אבל עכשיו שיוסף חולם "אחד עשר כוכבים", היינו כל האחים יחדיו, והוא מונה אותי בחשבון, הרי זו ראייה שלא יצאתי מכלל בני יעקב הצדיקים, ולכך חייב אני להצילו.

ונמצא, כי דווקא מתוך חלומי של יוסף הצדיק, נתברר שנמחל חטאו של ראובן. אמנם בכל זאת ראובן לא היה בטוח בזה כל כך, שהרי סוף סוף (גיטין נב.) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אבל כשנתקיים באמת החלום, ונעשה יוסף מלך, כיון שהחלום חלום אמת בזה נתברר למפרע ונודע שנמחל לו חטאו.

וזהו עומק דברי רש"י, "שהיתה מיטתו של יעקב שלמה ולא היה בה רשע". וראויות הביא רש"י לכך א. שהרי יוסף מלך היה, אם כן זו ראייה שחלום יוסף שאחד עשר כוכבים משתחווים לי, היה חלום אמת, ובה מתברר שראובן צדיק ונמחל לו העוון, כי גם הוא בכלל כל האחים. ב. ועוד ראייה "שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו", והרי זו ראייה על שיוסף היה צדיק. ומכל זה ראייה, שהיתה מיטתו של יעקב שלמה ולא היה בה רשע. ולכן הזכיר רש"י תחילה שהיה יוסף מלך, כי זו ראייה על ראובן שהוא צדיק, ורק אחר כך כתב שיוסף נשבה בין הגוים, כי זו ראייה על צדקות יוסף. (נפלאות מתורתך עמוד ע"ד).

"וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלַיךְ וַיְתַחֲזַק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמֶּטֶה" (מח, ב)

המצוה שמחזירה בתשובה

מבואר בזוהר (ח"ב דף ס' ע"ב) שהמבקר את החולה כשהוא שוכב במטתו, ומשגיח עליו, ומודיע לו שיסתכל בחטאיו ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא. הוא גורם לו להנצל מגיהנם ולהשיב רוחו לקדוש ברוך הוא.

ואלו הם דברי הזהר הק', רבי יהודה פתח ואמר (תהלים מא, ב), אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', מקרא זה ביארנו אותו, שבשעה שהאדם שוכב על ערש דוי, הרי הוא נתפס בשרי הדין של המלך, ראשו בסוגר ורגליו בכבל, כמה חילות שומרים אותו מצד זה ומצד זה, כל אבריו בלחץ מתרועעים אלו באלו, ותאוות המאכל סרה ממנו. באותו הזמן פוקדים עליו אפטרופוס ללמד עליו זכות לפני המלך, ככתוב (איוב לג, כג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו'. בשעה ההיא אשרי חלקו של אדם שנכנס אליו ומלמד לו הדרך להנצל מעונש הדין. ואיך יוכל להצילו? ללמדו דרכי החיים שיחזור בתשובה לפני רבונו, ובכן נעשה אפטרופוס עליו למעלה. ומה שכרו, ביום רעה ימלטהו ה'.

עיקר רפואת החולי הוא לשוב בתשובה

והנה זה מה שנינו בקידושין (דף פב.) טוב שברופאים לגיהנם, ויש לבאר זאת כך, "טוב שברופאים" הוא רופא שמזכיר לחולה שישוב בתשובה, ושם לא ישוב, הוא מוכן לגיהנם. על רופא זה נאמר "טוב שברופאים", כי הוא מרפא את החולה גם מחולי הנפש וגם מחולי הגוף ובוה מצילו מגיהנם.

וכיוצא בזה פירש אלף המגן (על תהלים עמוד תשע"ו) את הפסוק (תהלים ד, ה) אמרו בלבבכם על משכבכם, שכמו שאתם משתדלים ברוב עז ותעצומות בהיותכם חולים, למצא רפואה לרפואת הגוף, קל וחומר שיש לעשות כן לצורך רפואת הנפש, שיתאמץ בכל "לבב" "על משכבכם" בהיותכם חולים, בכל הכח להרגיז את יצר הטוב על יצר הרע ולא יחטא. והתקנה לזה הוא המשך הפסוק "ודומו סלה", היינו שיאחו במדת השתיקה, כי (קהלת ו, ד) כל עמל אדם לפיהו, היינו בחטא שפתיו. ובפרט אם באים עליו יסורים ובוטט בהם חס ושלום, מראה בהנהגתו, כאילו קודשא בריך הוא עביד דינא בלא דינא, שלכן הוא מבעט, והרי זו לשון הרע על ה' יתברך, באמרו לית דין ולית דיין חס ושלום, לכן צריך שישמח ביסורין ויודה להקדוש ברוך הוא וישבחו, על אשר גבה ממנו במקום דינר זהב, דינר נחושת, שמוטב שיסבול צער קטן בהאי עלמא, ולא צער גדול באש של גיהנם שהוא צער גדול תמידי יום ולילה. וזה שאמר הכתוב (עמוס ג, ב) רק אתכם "ידעתי" מכל העמים, "ידעתי" הוא כלשון הפסוק (רות ג, ב) בועז "מודעתנו", שהוא מלשון קרבה ואהבה (רש"י שם ועוד). וכן כתיב (משלי יג, כד) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שיחרו מוסר, פירוש, שאת מי ש"אביו" שבשמים אוהבו, הוא משכים ומקדים עליו בעולם הזה "מוסר", קודם שיגבה ממנו בשעתו בעולם הבא. וכתיב (משלי ג, יא) מוסר ה' בני אל תמאס וכו', וכתיב (משלי ג, יב) את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה, ששולח את האם לרחוץ את צואת בנו הקטן, ואף על פי שבוכה ומצטער התינוק לפי שעה, אין האב משגיח על צער כזה.

טוב שברופאים לגיהנם האמנם?

הרופא יהיה זהיר וזריז לבקרו בכל עת הצריך, כי החולה עיניו אל הרופא תלויות, ומוצא נחת רוח בביאתו ובוטח בו. ועל פי זה פירשו (אלשיך ישעיהו פרק ב') את מאמר רבותינו זכרונם לברכה (קידושין פב.), "טוב שברופאים לגיהנם", בדרך הלצה, לפי שהחולה בוטח בו כמו אלוה, וכשם שנפרעים מהעובדים עבודה זרה, כך נפרעים מן הנעבדים, ולכן דין הוא לשלוח את הרופא לגיהנם.

באופן אחר נראה לעניות דעתי לרמוז כך, "טוב" שבתוכה "רופאים", שהם האותיות "ופאים", כי האות ר' שבמילה רופאים, היא מאותיות המילה "שקר", ועל כן אות זו נחשבת "רעה", ולפיכך ה"טוב" שבתוכה "רופאים", שהם האותיות "ופאים" "לגיהנם", כי "ופאים" עם הכולל עולה בגימטריא "לגיהנם".

ובדרך הלצה פירשו, "טוב שברופאים", דהיינו הסממנים ה"טובים" ביותר שנותן "הרופא", הם מצערים בשתייתם "כגיהנם".

סגולה לרפואה

"שכינה" בגימטריא "רופא חנם", ועולה בגימטריא "שפה", ובה רמז, שאם יתפלל להשם יתברך ב"שפה" דהיינו בפיו ובשפתיו, ויהללו בפיו על ששלח לו את היסורים, אזי תרפאהו השכינה במתנת חנם. גם "הלל" בראשי תיבות הרופא לנשברי לב, לרמז שעל ידי שיהלל לה' יתברך ישלח דברו וירפאהו. וגם כי צריך החולה שישמח ביסורים (דומה לזה איתא בספרי פרשת ואתחנן ל"ה) כי את אשר יאהב ה' יוכיח. וכתיב (משלי ג, יב) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר. ועל כן יבקש מה' שירפאהו שהרבה תועיל תפלת החולה על עצמו, ויאמר פסוק זה שהוא מסוגל לרפואה (ירמיה יז, יד) רפאני ה' וארפא וכו', שירפאהו ה' יתברך שהוא רופא "חינם", ו"חינם" עולה בגימטריא "גיהנם", כי ירפאהו ה' על ידי היסורים שלא יראה גיהנם.

החילוק בין רפואת הבורא לרפואת בשר ודם

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (כדלקמן) שרפואה שהיא על ידי בשר ודם היא על ידי צער, אבל על ידי ה' יתברך היא בלא צער,

כתב בעל הטורים (שמות טו, כו) על הפסוק אני ה' רופאך, הנה האות פ' רפויה, לפי שהרפואה על ידו יתברך, היא בשופי ובנקל, אבל על הרפואה על ידי בשר ודם כתיב (שמות כא, יט) ורפא ירפא, האות פ' דגושה, להראות הקושי.

גם הרב חיד"א זכרונם לברכה, כתב בספרו דבש לפי (מערכת רי"ש ערך רפואה אות יח) על כך רמז נפלא, בזה הלשון, כתב רבנו מהר"ח ז"ל בדרשותיו בפסוק (שמות כא, יט) אם יקום והתהלך, ורפא ירפא. דע, כי רפואה הבאה לאדם על ידי ה', איננה על ידי צער, ולכן אין הפ' א דגושה אלא רפויה שלא נשאר סימן. אבל רפואה על ידי בשר ודם, יש ברפואתה צער, ולכן ורפא ירפא, שני אותיות הפ' א בדגש. ולכאורה קשה, דכתיב (דברים לב, לט) מחצתי ואני ארפא, וכתוב (הושע ו, א) כי הוא טרף וירפאנו ועוד [ופסוקים אלו נאמרו על רפואת ה', ובכל זאת הפ' בהם דגושה]? ויש לישב. ואמרו לי שרבנו בחיי (שמות כא, יט) כתב כדברי המהר"ח ז"ל. עד כאן.

בדרך זו יש לומר, רפאני ה' וארפא (ירמיה יז, יד) האות פה"ה רפויה, להורות שעל ידי שירפה את פיו ולא יסגור ויקמוץ את שפתיו, דהיינו על ידי שינענע שפתיו בתפילה והודאה לה' יתברך, על ידי כן ירפאהו השם. וגם בנקל ירפאו ולא על ידי צער.

דיני ביקור חולים וטעמים

שנינו בשלחן ערוך (יורה דעה סימן של"ה סעיף ב') צריך לבקר את החולה כמה פעמים ביום וכל המוסיף הרי זה משובח, ואפילו הגדול ילך לבקר את הקטן. כמו שמצינו בהקדוש ברוך הוא שבא לבקר את אברהם בחצי היום שנאמר (בראשית יח, א) והוא יושב פתח האוהל כחום היום, ופירש רש"י (שם) "וירא אליו ה'", לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא, יום שלישי למיתו היה ובא הקדוש ברוך ושאל בשלומו (מציעא דף פו:) לא יבקרו לא בשלש שעות ראשונות של היום, ולא בשלש שעות אחרונות של היום, לפי שהחולה בבוקר מיקל חליו, וכשיראה את החולה חש בטוב, לא יחוש לבקש עליו רחמים, ומאידך בשלש שעות אחרונות מכביד החולי, ואז יתיאש מלבקש עליו רחמים. ואם לא בקש עליו רחמים, מלבד שלא קיים את מצות בקור חולים, נקרא חוטא שנאמר (שמואל א, יב, כג) חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם. ואם תלמיד חכם הוא החולה, צריך שיחלה עצמו עליו, שנאמר (תהלים לה, יג) ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ותפילתי על חיקי תשוב. וצריך להתפלל עליו בתפלת שמונה עשרה בשמע קולנו, ולכללו בכלל חולי עמו ישראל. עד כאן.

החולה יתפלל על עצמו

על החולה להתפלל על עצמו ולא יסמוך רק על אחרים, ואדרבה יותר מועילה תפילת החולה על עצמו, מתפילתם של אחרים (בראשית רבה פרשה נ"ג). ואף שאמרו חז"ל (ברכות ה:) שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ואם כן איך תפילת החולה על עצמו תועיל יותר מאחרים? שאני חולה לפי שמכוין בתפילתו יותר, אבל החבוש טרוד, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (חזקוני בראשית פרק כ"א) על הפסוק (בראשית כא, יז) וישמע אלהים את קול הנער, מכאן שתפילת החולה נשמעת מיד יותר מאחרים.

וטעם הדבר שתפילת החולה על עצמו יותר טובה משל אחרים, לפי שהשכינה נמצאת למעלה מראשותיו של חולה, ולפי שהשם עמו ויהי איש מצליח ואין המקטרגים מעכבים תפילתו מלעלות לפי שקרוב אליו ה' יתברך, ועל זה פירשו בישמעאל (שם כא, יז) כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם.

בכלל מצות ביקור חולים לבקר את השכינה

בכלל מצוה זו של ביקור חולים גם "לבקר" את השכינה הקדושה, שהיא "חולת" אהבה, כמו שכתוב (שיר השירים ה, ח) כי חולת אהבה אני. שבעונו היא חולה, שהמרידה מבעלה ושולחה מביתו והלכה והיתה בגלות אתנו עמנו ברחוק (ירמיה ט, א) במדבר מלון אורחים, והיא שוכבת בעפר (ירמיה לא, יד) רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה, כי איננו. "איננו" היינו ש"בעלה" איננו עמה.

לכן צריך לבקרה בחצות לילה ולישב עמה על הארץ, להשתתף עמה בצערה, וכעין ששנינו (ברכות נח:) דיו לעבד להיות רבו, לפחות כשהוא מבקרו ישב על הארץ ויעלה עפר על ראשו וכדכתיב (איכה ב, ו), ישבו לארץ ידמו זקני בת

ציון העלו עפר על ראשם. וישב ויבכה על צערה ועל צער בניה ועל צער מקומה שחרב ושמשם (איכה ה, יח) שועלים הלכו בו, וצריך להתפלל עליה להקימה מעפרא. וכל תפלה ומצוה שעושה, יכין ליחודה עם בעלה, וצריך "לבקר" אותה כמה פעמים ביום. ועיקר הביקור הוא בעת גודל הכאב, שהוא בחצות לילה, זמן היחוד, והיא באותה שעה בוכה ומבכה וראשה חפוי וצועקת (שיר השירים ו, א אנה פנה דודך) אנה פנה דודי, היינו, בעלי אנה פנה, היכן הוא, (שיר השירים ג, א) בקשתיו ולא מצאתיו. ואם באותה שעה, בשעת חצות, קם האדם מתוך שינתו ובוכה ומצטער עמה, אזי הוא נוטל אחד מששים מחליה. ואזי ואבוי למי שאינו משגיח בה, ואז גם היא אינה משגחת בו בשמחתה לעתיד דכתיב (ישעיה סו, י) שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה.

ביקור חולים כולל ביקור המשיח

ובכלל מצוה זו "לבקר" את משיח צדקנו (ישעיה נג, ה) שהוא מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו. אסיר ושרי (סנהדרין צח,), והוא יושב פתח רומי יושב ומצפה מתי יכלו נשמות שבגוף וגסי הרוח מישראל. לזה צריך "לבקר", מלשון (ויקרא יג, לו) יבקר הכהן, שצריך שיפשפש במעשיו, שמא יש בהם עוונות שהם מעכבים את המשיח מלבוא והם: מוציא זרע לבטלה, שמוסר בניו ביד החיצונים. ואם שב ורפא לו, מחזיר הנשמות לאוצר העליון הנקרא "גוף", ואז יקויים בנו (ישעיה נט, כ) ובא לציון גואל ולשבי פשע, ראשי תיבות גואל ולשבי פשע "גוף" רוצה לומר, שאם שב מן הפשע ההוא, אז יחזרו בניו למקומם לאוצר הקרוי "גוף". ולכך ראשי תיבות של המשך הפסוק, ביעקב נאום ה' ואני, הם "בניו", שמחזיר את "בניו" מיד החיצונים.

ונראה לעניות דעתי מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו, ראשי תיבות עולים בגימטריא "קין", והוא על פי מאמר האר"י הקדוש (ספר הליקוטים דף פ') שבחטא קין והבל, נתערבו נצוצי הקדושה שהן הנשמות, בקליפות, וזהו סוד ערוב טוב ורע, ומאותו יום עד עתה, הולכים ומתמעטים כסיגים הסרים מן הזהב, וכשיושלמו הנשמות, יבא הגואל, ואז (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח, ראשי תיבות "הבל", לפי שיושלם עון קין ו"הבל", ואז "ובא לציון גואל", עם שתי תיבות, עולה בגימטריא "קין הבל" ויבא הגואל בעגלא ובזמן קריב. אמן כן יהי רצון. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שמ"ח).

"וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׁב עַל הַמָּטָה" (מח, ב)

יוסף נטל מיעקב אחד מששים מחוליו

כתוב בגמרא (נדרים דף מ.) המבקר את החולה נוטל אחד מששים מחליו, אם הוא בן גילו [דהיינו בן מזל]. עד כאן. וכאן יוסף היה סבור שעל ידי שבא לבקר את יעקב, עם שני בניו, יטול ממנו ג' חלקים מחליו. אבל האמת היתה שנטל ממנו רק חלק אחד, כי רק יוסף היה בן גילו, וזה נרמז בפסוק (לעיל מח, א) הנה אביך חולה, "הנה" בגימטריא ששים, ואחרי שיוסף בא אצלו, נאמר (כאן) וישב על המטה, "המטה" בגימטריא נ"ט, הרי שבביקורו לקח ממנו יוסף אחד מששים מחליו. (שופריה דיעקב, זריהן, דף לב ע"ג, נדפס תרע"א, משם האר"י בשער הפסוקים והגר"א).

"וַאֲנִי בָּבְאִי מִפְּדֵן מֵתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ פְּעוֹד כְּבֶרֶת אֶרֶץ לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָה שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם" (מח, ז)

מדוע נפטרה ונקברה שם רחל

בזוהר הקדוש (ח"א דף רכ"ג ע"א) כתוב, שכיון שלאה בכתה שתזכה להתחתן עם יעקב ולא עם עשו, לכן זכתה להקבר עמו. ואילו רחל שבכתה לזכות לבנים, נקברה במקום שתוכל לבכות על בניה.

רבנו יוסף בכור שור (כאן) מבאר את הפסוק, שקברתי את רחל בדרך אפרת, כי ידעתי שיעלה אותו המקום לחלק בניה, וזה כבודה להיות נקברת בחלק בניה, שהוא בחלק שבט בנימין. ואם קברתיה במערה, היתה קבורה בחלק יהודה, ואין זהו כבודה, כי מצינו (כ"ב קיב. ועוד מביא שם לכך ראיות רבות) שגדולים נקברים בגבול בניהם, וגם רחל נקברה בגבול בנימין.

"וַאֲנִי בָּבְאִי מִפְּדֵן מֵתָה עָלַי רַחֵל" (מח, ז)

מהו מתה "עלי"?

בסנהדרין (דף כב:) דרשו חז"ל על הפסוק הזה, "מתה עלי. ודרשו שאין האשה מתה אלא לבעלה, וזה מה שנאמר, מתה "עלי", היינו מות רחל היה דוקא "עלי", על בעלה. ומה פלא הדבר שהפסוק "בבאי מפדן מתה עלי רחל", עולה בגימטריא עם הכולל "אין אשה מתה אלא לבעלה".

עוד נראה לפרש את מאמר יעקב "מתה עלי", היינו שמתה בשבילו כשבא ארצה, כי בארץ ישראל לא היה רשאי להישאר נשוי לשתי אחיות, וכמבואר ברמב"ן (לעיל כו, ה), ולכן בהגיעו ארצה, מתה רחל, כי אותה נשא באחרונה, והותר בלאה.

"וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה וַיֹּסֶף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה" (מח, ט)

וכי לא הכירם?

דבר זה קשה עד מאוד, שהרי למדנו (מדרש תנחומא ו') שאפרים היה אצל יעקב בקביעות בכדי ללמוד תורה מפיו, ואם כן מה היא שאלת יעקב אבינו כאן "מי אלה", וכי לא הכירו?

בקושיא זו נתקשה רש"י (כאן, ע"פ המדרש שם) ומפרש בזו הלשון, מהיכן יצאו אלה שאינם ראויין לברכה. עד כאן. והיינו מפני שראה יעקב ברוח הקודש שעתידים לצאת מהם בנים רשעים, הם ירבעם בן נבט ויהוא בן נמשי, שהיו מלכי ישראל רשעים, לכן לא רצה לברכם.

והנה דבר זה מרומז בפסוק "וירא ישראל את בני יוסף". וכאן רמז יעקב על הבנים שיצאו מהם, ש"בני" בראשי תיבות ירבעם בן נבט, שיצא מאפרים והחטיא את ישראל בעבודה זרה. ובהיפוך סדר האותיות "בני" בראשי תיבות הוא, יהוא בן נמשי, שיצא ממנשה והיה רשע גדול (מלכים א, טז).

ועל כך השיב יוסף ליעקב, "בני הם אשר נתן לי אלהים בזה" "בני" בראשי תיבות יהושע בן נון שעתיד לצאת מהם, שאמר יוסף לאביו, אל תסתכל על הרע שיצא מהם, אלא הבט על הטוב העתיד לצאת מזרעם שהוא יהושע בן נון. ויעקב אבינו נתרצה בכך ולכך אמר (שם ט) "קחם נא אלי ואברכם". מכאן נלמד שהאדם צריך להסתכל תמיד על הצד הטוב, כי בכל דבר יש גם טוב וגם רע, ולכן ישתדל לראות בחבירו רק את הדברים הטובים, תן לחכם ויחכם עוד.

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה" (מח, ט)

ליוסף היו צריכים להיות י"ב שבטים

פירוש נפלא כותב האור החיים הקדוש (כאן), ליוסף היה צריך להיות שנים עשרה שבטים (סוטה לו:), ובגלל שיצאו ממנו עשר טיפות של זרע כשנעץ עשר אצבעותיו, כנאמר (בראשית מט, כד) ויפוזו זרועי ידיו (ראה בעץ חיים שער ל"א פ"ב ובעוד דוכתי), הפסיד עשרה שבטים, ונשארו לו רק שניים. וכמו שכתוב (בראשית מח, ה) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. וזה מה שרמזו יוסף אשר נתן לי אלהים "בזה", היינו ה' נתן לי ב' מתוך "זה", שתיים מתוך שנים עשרה. ודקדק לומר, אשר נתן לי "אלהים" שהיא מדת הדין, ויורה על מדת המשפט שפגעה בו.

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ" (מח, יא)

הראיה שלא חטא, זרעך

אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס:) הבא על אשת איש פניו מוריקות. אבל אם ישתה כוס עיקרין, יתבטל צבע הירקון, אך אז אינו מוליד שנעשה עקר. ובוזה נבין מה שאמר יעקב אבינו בלבו שמא חס ושלום יוסף נטמע ביניהם, ומכיון שמצרים שטופי זימה, אם כן בודאי הוריקו פניו. ולכך אמר "ראה פניך לא פללתי", היינו שלא חשבתי שאראה את פניך כמקודם שצבעם בהיר וקדוש כמלאך ה', אלא חשבתי שמא הוריקו פניך מחמת העבירה.

והוסיף ואמר, שגם אין לחשדך שמא שתית כוס עיקרין ולכן לא נשתנו פניך מהעבירה. כי זה לא יתכן, והראיה, והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך, ואם היית שותה כוס עיקרין, לא היו לך בנים (פנינים יקרים, ניימן, ויחי דף י"א, נדפס תרפ"ד).

"וַיִּשְׁתַּחוּ לְאִפְיוֹ אֶרְצָה" (מח, יב)

השתחויה זו למה?

השתחויה זו צריכה ביאור, לשם מה היא באה? רש"י (כאן) מפרש, שהיא דרך כבוד, מפני שחזר יוסף לאחור מלפני אביו, לכך השתחוה דרך כבוד.

ורבותינו בעלי התוספות (הדר זקנים כאן) מפרשים, שיוסף ובניו התפללו, ונפלו על פניהם והשתחויה זו היא כנפילת אפים, שתשרה שכניה על יעקב וכמבואר לעיל שנסתלקה ממנו השכינה, ומיד שרתה על יעקב השכינה. כי

שבטו של יוסף כשנופל על פניו, אין הקדוש ברוך הוא מעכב תפילה, אלא שומעו מיד, כמו שעשה ליהושע משבטו של יוסף, שאמר לו הקדוש ברוך הוא (יהושע ז, י) קום לך למה זה אתה נופל על פניך.

"וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר" (מח, יד)

השכילו ידיו לרוח הקודש

במדרש רבה (במדבר פרשה י"ד סי' ה') על הפסוק (במדבר ז, יד) עשרה זהב מלאה קטרת, דרשו, "עשרה זהב", כנגד עשר תיבות שמן "וישלח ישראל יד ימינו" עד "והוא הצעיר". "מלאה קטורת", שראה יעקב דבר זה ברוח הקודש, שראוי היה אפרים שיניח ימינו על ראשו. וכן הוא אומר "שכל את ידיו כי מנשה הבכור", השכילו ידיו לרוח הקודש. עד כאן.

דהיינו, הפסוק עשרה זהב וגו' רומז אל פסוקנו, שיש בו י' תיבות, וכל תיבה בתורה היא כ"זהב", ובפסוקנו כתוב שיעקב שיכל את ידיו, וסיבת הדבר היא "מלאה קטורת" הרומזת אל רוח הקודש, שראה יעקב ברוח הקודש שראוי להקדים את אפרים.

"וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף" (מח, טו)

ברכת האבות - היא ברכת הבנים

הזהר (ח"א פרשת ויחי דף רכ"ז סוע"ב) מקשה, על שבפסוק נאמר שיעקב בירך את יוסף, אולם לא מצינו איזו ברכה שבירך את יוסף, כי בירך רק את בניו, המלאך הגואל וכו' יברך את הנערים וכו'? ומיישב רבי יוסי, שבזמן שבניו של אדם מתברכים, הרי זו ברכה בשבילו.

"הַמְלָאךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבִיהֶם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לָרֶב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (מח, טז)

שם האדם הוא מהותו

מהו פירוש ברכת יעקב לבני יוסף "ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק"?

הגאון המלבי"ם (תורה אור דברים פרשת האזינו פרק ל"ב) פירש, שיעקב ראה שבניו יהיו בגלות, ולכן התפלל שיקרא בהם שם האבות. ויבואר על פי מה שגילה מרן החיד"א (פני דוד פרשת בראשית אות ט') וכבר קדמו זקנו ר' אברהם אזולאי בס' חסד לאברהם (מעין ב' נהר נ"ב), שמהות האדם נקבעת לפי השם שקורין אותו, ושם האדם קובע את מזלו, ולכן מוסיפים לחולה שם אחר, ולכן גם אלה המשנים את שמם לשם לועזי, לא טוב עושים, שמאבדים טובה הרבה. ולפיכך התפלל יעקב שיקרא בהם שם האבות, ובזה ינצלו מן הגלות.

ברכם בשלושת התפקידים החשובים ביותר לאיש היהודי

בדרך אחרת ביאר רבנו הבן איש חי בעוד יוסף חי (דרשות, כאן) שמות האבות הקדושים שכאן, מרמזים על שלושת התפקידים המרכזיים של כל יהודי ויהודי, והם, התורה, המצוות והשמחה בעבודת השם יתברך. ויעקב בירכם בשלושתם בדרך רמז, ועשה כן בדווקא, כדי שלא יבינו אותה המקטרגים ולא תוכל ידם לשלוט בברכה.

"אברהם", עולה בגימטריא רמ"ח, והוא כנגד רמ"ח מצוות העשה שבתורה, כמובא בחז"ל (מדרש תנחומא לך לך, ט"ז). **"יצחק"**, תירגם אונקלוס (וירא כא, ו) חדווא, והוא מלשון "שמחה", שהיא עיקר גדול לחזק את התורה והמצוות, עד שעל העדר השמחה באה התוכחה שבתורה, כנאמר (דברים כה, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה.

"יעקב", הנקרא ישראל, והם אותיות "לי-ראש", הרומז על התורה שנקראת "ראש" כנאמר על התורה (משלי ח, כב) ה' קנני "ראשית" דרכו, וניתנה התורה בארבעים יום כמספר "לי". וגם "לי" מורה עוד על הנצחיות, כדברי חז"ל (ויקרא רבה פרשה ב' סי' ב') בכל מקום שנאמר "לי" אינו זו לעולם, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.

התורה קודמת לכל

עדיין יש לתת טעם, מדוע הקדים יעקב את שמו לשם אבותיו אברהם ויצחק, כנאמר "שמי ושם אבותי אברהם ויצחק", בזמן שלכאורה היה מן הנכון להזכיר תחילה את שם אבותיו כסדר הדורות, וגם משום הכבוד? אלא שהיתה לכך

סיבה מיוחדת להקדים את שמו הרומז לתורה [וכנ"ל], לפני הדברים האחרים, שהנה הגמרא במסכת נדרים (פא.) אומרת, מפני מה אין מצויים תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם? ... שאין מברכים בתורה תחלה. עד כאן. ופירש החתם סופר (נדרים עמוד קמ"ג), דכוונת חז"ל היא, שבכדי לגדל את הבן להיות תלמיד חכם, יש על האב להקדים ולברכו תחילה בתורה וביראת שמים, דהיינו שיהיה חכם וצדיק ובעל מעשים טובים, ורק לבסוף לברכו בעושר ומזונות, שגם הם נצרכים, שהרי "אם אין קמח אין תורה". והמברך את בנו "בתורה תחילה", בזה מראה שהתורה היא העיקר, ואותה הוא מחבב, ומי שנוהג בדרך זו, זוכה לראות את בנו תלמידי חכמים. אבל מי "שאינו מברך" את בנו "בתורה תחילה", אלא תחילה מברכם בפרנסה, מראה שעיקר הברכה והשאיפה שלו היא אל העושר והפרנסה, ורק לבסוף הוא מוסיף לברכם שיהיו גם כן חכמים בתורה, בבחינה של "קינוח סעודה" ... אלה הנוהגים כן, אינם זוכים לראות את בניהם תלמידי חכמים (ועיין בספר קול יהודה צדקה כאן).

וכך אנו רואים גם בסדר תפילת שמונה עשרה, שברכות התחנונים מתחילות בברכת "אתה חונן", "השיבנו", "סלח לנו" ובהן פותחים תחילה, מפני שהן ברכות השייכות לעבודת השם יתברך, ולהן משפט הקדימה לרוב חשיבותן, ורק לאחר מכן באים הברכות "רפאנו", "ברכנו", וכו' שכולן הן בקשות על הצרכים הגשמיים.

אשרי המבקש תחילה על הרוחניות, טרם בקשתו על הצרכים הגשמיים, והקדוש ברוך הוא ממלא את מבוקשו, ועליו נאמר (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם, היינו שהשוואל את צרכיו תחילה על דברים השייכים לעבודתו יתעלה, אזי אשלם לו את כל שאלותיו.

מסיבה זו, ברך אותם יעקב בתחילה על התורה הרמוזה כאמור בשמו "יעקב", לרוב חשיבותה שהיא קודמת להכל, ואחר כך הוסיף לברכם על המצוות ועל השמחה הרמוזים בשמות "אברהם ויצחק", שגם להן משפט הקדימה שהן בקשות רוחניות, ורק אחר כך הוסיף להם ברכה גשמית כנאמר, וידגו לרוב בקרב הארץ, היינו שיפרו וירבו, ולא תשלוט בהם עין הרע.

יעקב כלל האבות

בדרך אחרת כתב לבאר הבאר משה (אפשטיין, ויחי אות ח'), מדוע הקדים יעקב את שמו לשם אבותיו, על פי המובא בליקוטי תורה להאר"י ז"ל (וישלה), כי "ישראל" בראשי תיבות יצחק יעקב שרה רבקה רחל אברהם לאה, כי הוא עיקר לכולם. עד כאן. והיינו כמו שאמרו בזהר הקדוש (ח"ג שמיני דף מ' ע"ב), יעקב כלל דאבהן [יעקב כלל האבות], ולכן הזכיר יעקב את שמו תחילה, שבשמו נכללים גם אבותיו, וזה "שמי ושם אבותי", כי בשמי כבר נכלל שם אבותי. ולכן נקראים ישראל "בית ישראל", ולא בית אברהם או בית יצחק, לפי שבשם זה בייחוד כלולים כל האבות.

"וידגו לרוב בקרב הארץ" (מח, טז)

מעשה במלך הדגים

מעשה נפלא הביא הגאון בן איש חי זצ"ל בספרו בניה (עבודה זרה דף ד' ע"א, ד"ה מה דגים), וזה לשונו, מעשה באחד שהסכימו עליו בני המדינה להמליכו עליהם, והוא השיבם שרצונו בכך למלוך עליהם, אולם בתנאי שיקראו אותו בשטר ההסכמה "מלך הדגים", וגם יצייר על דגלו צורת דג. אף שבני המדינה לא הבינו את כוונתו, הסכימו לדבריו וחתמו על כך. אחר כך כשמלך וישב על כסא המלוכה, החל לבזבז את ממנום, והיה לוקח את כל ממון אנשי מדינתו. באו גדולי המדינה אצלו, ואמרו לו, במנהגך זה יצאת מגדר חוקי המלכים, שאתה עושה מעשים שלא יעשו, שתבלעם חיים, ובדין הוא שתוסר המלוכה מידך. אמר להם, אני מלכתי בתנאי זה שאבלע אתכם חיים, ונתחייבתם עצמכם בכך! אמרו לו, מתי היה זה? אמר להם, שהתניתי עמכם שתהיו קורין אותי בשטר ההסכמה של המלוכה בשם "מלך הדגים", ותהיו מציירים צורת דג בדגל שלי, והיה צריך להיות לכם לדעת מהו ענין הדגים, ומה שייכות יש לי עם הדגים, הלא אני אדם, ומולך על בני אדם? אלא הדבר מובן למשכילים, שאתנהג עמכם כמנהג הדגים, שהגדול מחבירו בולע את חבירו, וכך אני עשיתי כאשר התניתי וכאשר נתחייבתם בכך.

על פי משל זה מפרש הבן איש חי זצ"ל, וזה לשונו, ובזה פירשתי בסיעתא דשמיא פסוק "וידגו לרוב בקרב הארץ", דסגי לומר [שהיה מספיק לומר] וידגו בקרב הארץ [ולשם מה התווספה המילה "לרוב"]? אך הכוונה, שמשלם

[מלשון משל] לדגים, ולא יהיו כדגים לענין שכל אחד יהיה בולע את חברו, לכך פירש "וידגו לרוב", שיהיו דומין לדגים לענין הריבוי דוקא. עד כאן לשונו.

דהיינו היות ויעקב המשיל אותם בברכתו לדגים, הדגיש שהמשל הינו לברכה שבדגים, שהם פרים ורבים "לרוב", ולא להבטים אחרים במשל הדגים, שהגדול מרעו אוכלו חי, כמעשה המלך הנוכר.

"וַיְבָרֶכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאֹמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנֵי מְנַשֶּׁה" (מח, כ)

עסק התורה חשוב מן הקרבנות וצרכי ציבור

כשיוסף שם את מנשה הבכור מימין יעקב, ואת אפרים הצעיר משמאל יעקב, ויעקב שענינו היו כהות מלראות, שיכל את ידיו, את ימינו הניח על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה. ביקש יוסף להסיר את יד שמאל מעל ראש מנשה ולהניחה על ראש אפרים, אמר לו יעקב ידעתי בני ידעתי שמנשה הוא הבכור, וגם הוא יגדל ויהיה לעם, אולם אחיו הקטן יגדל ממנו. ואמר אז יעקב בברכתו (מח, כ) בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. והנה דבר זה קשה עד מאוד, שהרי מנשה היה הבכור, ובאותו זמן, עבודת הקרבנות היתה על ידי הבכורות, זאת ועוד מנשה היה עוסק בענייני הבית, שהיה מופקד על כל בית יוסף והוא המוציא והמביא, ואם כן לכאורה היה צריך לברך קודם את מנשה? אלא בא יעקב אבינו ללמדנו, שאין כמו מעלת התורה, ומעלתה יותר מעבודת הקרבנות ומכל עסקי העולם הזה. כיון שאפרים (מדרש תנחומא ו') היה עוסק בתורה יומם ולילה עם יעקב, שהיות ויוסף לא רצה לבוא אל אביו, שלא ישאל אותו מה היה עם האחים ומה עשו וכו', לכן שלח תחתיו את בנו אפרים לשבת עמו. ואם כן אפרים היה תלמידו של יעקב אבינו. ומלמדנו יעקב אבינו מי הוא הגדול, אפרים שעוסק בתורה כל היום, או מנשה שעוסק במצוות ובעבודת הקרבנות? הלומד תורה הוא חשוב יותר ממי שעוסק בקרבנות ואף עוסק בצרכי ציבור. כמו שדרשו רבותינו (סוטה ג: הוריות ג:). על הפסוק (משלי ג, טו) יקרה היא מפנינים, שהתורה יותר יקרה מן כהן גדול שנכנס לפני ולפנים לקודש הקדשים. כלומר אפילו שאהרן הכהן הוא קודש קדשים, כמו שכתוב (דברי הימים א, כג) ויבדל אהרן להקדישו, אפילו הכי משה רבנו הוא איש האלהים והוא כשר לפני המלך.

וכך כתב רשב"י בזהר הקדוש (אחרי מות דף ס"א ע"א) מי שאוחז בתורה, אוחז בקדוש ברוך הוא. כי כשנתכונן בעבודת הקרבנות, הם נעשים בחצר המקדש. והמנורה והקטורת נעשים באולם. אבל קודש הקדשים הוא לפני ולפנים, ובו ארון הברית וב' הלוחות וספר התורה, להורות שהתורה היא העיקר.

מעלת אפרים ומנשה

ועדיין יש להבין, מדוע בירך יעקב דווקא שעם ישראל יברכו בעתיד שכל אחד ואחד יהיה כאפרים וכמנשה, ולא כאחד משאר השבטים? והביאור הוא, שאמר יעקב ליוסף, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, כי י"ב השבטים אין בהם כל כך גדולה על שהם צדיקים ותלמידי חכמים, שהרי גדלו הם בביתם של יעקב ויצחק, מקום שבודאי יגדלו להיות תלמידי חכמים. אולם מנשה ואפרים שגדלו בתפנוקים של בית מלך, וגדלו במצרים בסביבת עובדי עבודה זרה, בסביבה של טינופת ופיתויים, כשגרו בערות הארץ, ועם כל זה היו לגדולים, הם יש להם חשיבות מרובה, לכן אמר יעקב, "לי הם". ולכן בירך "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה", כי ידע מה יהיה עם הבנים בדורות שלנו, שהם יצטרכו כח עצום לעמוד במצבים קשים, בזמן שהרחוב קשה עד מאוד, ויש פיתויים גדולים, לכן בירך אותם שיהיו כאפרים וכמנשה, שאף על פי שהיו במקום קשה, בכל זאת שמרו את עצמם והיו צדיקים.

יעקב בירך את יוסף שבשעת הברית יברכו את הנימול "ישימך אלהים כאפרים וכמנשה"

הרב כתב סופר (לך לך עמוד י"ד) מביא את תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק וזה לשונו, וְכִרְכִּינוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמִימַר, בְּךָ יוֹסֵף בְּרִי יִבְרַכּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל יְתִיב יוֹקָא בְּיוֹמָא דְמַהוּלְתָּא לְמִימַר, יְשׁוּיָנְךָ יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה. דהיינו יעקב בירך את יוסף שבשעה שעם ישראל יכניסו את ביניהם לברית המילה, יברכו את התינוק הנימול בפסוק זה, "ישימך אלהים כאפרים וכמנשה". ופירוש הברכה היא, שמברכים את אבי הבן שבנך יהיה תחילה "כאפרים", היינו שילמד תורה ויהיה בעל תורה שיזכה לתורה כאפרים, ואחר כך "וכמנשה", שיתן לו הקדוש ברוך הוא פרנסה ועושר וכל מה שצריך, וזהו המשך הפסוק "וישם את אפרים לפני מנשה", קודם כל תחול ברכת "כאפרים" היא ברכת התורה, ורק אחר כך תחול ברכת "מנשה", היא ברכת הפרנסה.

”וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שָׁכֶם אֶחָד עַל אַחִיךָ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיד הָאֹמְרִי בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי” (מח, כב)

מה נתן יעקב ליוסף

מהו השכם שנתן יעקב ליוסף, והנה בדבר זה מצאנו לרבותינו שפירשו כמה פירושים. רש"י מפרש שיעקב מבטיח ליוסף דמכיון שהוא דואג וטורח להתעסק בקבורתו לכן חוץ מהנחלה שיקבל בארץ, הוא מוסיף עוד חלק שזה העיר שכם שלקח מיד האמורי במלחמה אחרי מעשה דדינה ואת זה נותן לו, שתהיה לו לחלקת קבר, וכאשר אירע לבסוף כנאמר (יהושע כד, לב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם. וכן פירש האבן עזרא, ובבראשית רבה (פרשה צ"ז סי' ו').

פירוש נוסף מפרש רש"י דשכם היינו הבכורה שלקח מיד עשו שנקרא אמורי מפני שהיה עושה מעשה אמורי שהיה צד אביו "באמרי" פיו ולקחם ע"י חכמתו ותפילתו.

יעקב נתן ליוסף את כתנות העור

אולם בתרגום ירושלמי (כאן) מבאר פסוק זה בדרך אחרת, שנתן יעקב אבינו ליוסף את כתנות העור שנתן הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון לאחר שאכל מעץ הדעת, וכתנות עור אלו הגיעו לידי עשו, (כמבואר לעיל באוצר ח"א על פרשת תולדות בפסוק ועתה שא נא כליך וכו' ובפסוק ויבא עשו מן השדה עי"ש) ולקחם יעקב ממנו לא בחרב ולא בקשת כי אם בזכויות ובמעשים טובים.

יעקב ברך את יוסף שלא תשלוט בו ובזרעו עין הרע

בדרך אחרת יש לפרש את הפסוק, בהקדים את מאמר רבותינו ז"ל (ב"מ קז:) רב היה בבית הקברות, וראה שתשעים ותשעה אחוז מן המתים שם, מתו מעין הרע, ורק אחד מ-המאה מתו בזמנם. ומצינו (ברכות כ. ועיין עוד בגמ' בבא מציעא פד.) ששאלו את רב גידל, לא דחיל מר מעינא בישא [מר אינו חושש מעין הרע?], ואמר להם אנא מזרעא דיוסף וכו', דהיינו מפני שהוא מזרעו של יוסף, אין אני חושש מעין הרע, מפני שעל זרעו של יוסף לא שולטת עין הרע. ונמצא שיוסף זרעו הוא מאותו חלק שלא שולטת בו עין הרע.

ובזה יובנו בסייעתא דשמיא דברי יעקב ליוסף בפסוק, ואני נתתי לך שכם אחד "על" אחיך, תיבת "על" עולה מספרה מאה, ורצונו לומר שיעקב נתן ליוסף חלק אחד מהמאה שמתים מיתת עצמם בהגיע זמנם, ולא שולטת בהם עין הרע, בשונה מהתשעים ותשעה חלקים שמתים קודם זמנם מעין הרע. (כ"כ בספר בית אפרים בשם הרא"ש מבארנוב)

ובספר מוסר חכמים (השלם) מובא בשם המדרש שיעקב נתן לו שם בן שבעים ושתים.

נתן לו את מטה משה וגילגולו

יש אומרים (כ"כ בס' תוספות השלם, גליס) שיעקב נתן ליוסף את מקלו של משה, שהיה עשוי מאבן ספירון, והיה משקלו ארבע מאות שקל זהב, והיה חקוק בו שם המפורש ועשר מכות, וכדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לט, ופרק מ) אמר רבי לוי, המטה שנברא בין השמשות, נמסר לאדם הראשון, ואדם מסרו לחנוך, וחנוך לנח, ונח לשם, ושם לאברהם, ליצחק וליעקב, "ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף". וכשמת יוסף ניטל מביתו וניתן בפלטרין של פרעה, והיה יתרו מחרטומי מצרים, וראה את המטה והאותיות אשר עליו, וחמד אותם בלבו, ולקחו והביאו ונטעו בגן ביתו, ולא יכול היה לקרב אליו שום אדם. והיה אומר יתרו, מי שיוכל לעקור המטה מתוך הגן שלי, אני נותן לו את ציפורה לאשה, שהיתה יפת תואר מאוד שאין כמוה בכל הארץ. וכשבא משה לבית יתרו וראה את המטה ונטלו, אמר יתרו, זה האיש בודאי עתיד לגאול את ישראל, ונתן לו את ציפורה בתו לאשה.

”אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיד הָאֹמְרִי בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי” (מח, כב)

מהו החרב והקשת

רש"י מפרש בפירוש אחד שהחרב היינו חרב ממש שחגר מלחמה כנגד בני שכם במעשה דדינה. ובפירוש נוסף מפרש כפירוש האונקלוס בצלותי ובעותי דהיינו בתפלה ובתחנונים ובחכמה. ע"כ.

דבר נפלא מצאנו בענין החרב של יעקב מהיכן היתה בדברי הרב חיד"א בספרו פני דוד (פרשת ויחי אות י"ד) בשם האמרי נעם (לר"י דיליטקא"ש) וז"ל, לאברהם היה חרב שחקוק בה השם המפורש, ונתנו ליצחק, ויצחק נתנו ליעקב, ועשו כשהוצרך להלחם עם נמרוד, מכר בכורתו ליעקב בשביל אותה חרב [וכמו שכתב בס' סדר הדורות (אלף א' תרפ"ז]

וב"א קכ"ג), שאחרי שנלחם עשו עם נמרוד והרגו, פחד מאוד נמרוד שיהרגוהו וברח מהם והגיע ליעקב כשהוא עיף מהמלחמה והיה בפחד גדול וכשראה זאת יעקב ביקש הבכורה תמורת החרב וכך עשו] שהיתה שוה ממון הרבה. והלחם והעדשים שנתן לו יעקב, לא היה אלא לקיים המכר, כדרך העולם שכשעושים סחורה, נותנים זה לזה שתיים שלש פעמים לקיים המכר, וזה שאמר לו יצחק לעשו (בראשית כז, לט) על חרבך תחיה. עכ"ד.

ומכיון שראה עשו שלא הצליח במעשיו, הלך לרבקה אמו ואמר לה קחי את חרבי, ויהא פקדון בידך כשיחטאו בני יעקב, אקח חרבי ואהרגם. מה עשה אליהו, נטלה והוליכה ליעקב, ואמר לו, קח חרב של עשו, שמא יכו בה את בניך. ואף כשיבוא המשיח, בני יעקב לוקחים אותה, ועושין עמהן מלחמה, שנאמר (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שני"ט).

"אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֹמְרִי בְּחַרְבִּי וּבִקְשָׁתִי" (מח, כב)

הקשר שבין חרב וקשת לתפילה ובקשה

בתרגום אונקלוס (כאן) מתרגם את המילים "בחרבי ובקשתי", בצלותי ובבעותי, דהיינו בתפילתי ובבקשתי נטלתי את העיר שכם מידי האמורי. מסביר בעל החידושי הרי"ם זי"ע (מובא באמרות טהורות עמוד תצ"ה) הדמיון בין חרב וקשת, לתפילה ובקשה הוא, שהתפילה צריכה להיות חדה כחרב וקולעת כחץ.

ובשם הרב הקדוש רבי אברהם מסוכוטצ'וב זי"ע מובא (שם), כי לפעולות הכנה רבות זקוקות החרב והחנית, השחזותם, שיפשוטם, מירוקם, והם מצריכים זמן רב וטירדה, אמנם פעולות אלו משפיעות בהחלט על טיבם יעילותם ופעולתם של החרב והחנית וככל שההכנה בהם תהיה טובה כך היעילות שבחרב ובחנית יהיה יותר טוב. וא"כ כך גם בהכנה לתפילה, כפי גודל ההכנה לתפילה כך גודל הכוונה שהאדם יתפלל בצורה טובה יותר.

עוד הוסיף ואמר (אמרות טהורות שם) בשם האדמו"ר שר שלום מבלעזא, מדוע נמשלה התפילה לקשת? מה הקשת, כל כמה שדורכים אותה יותר, כן היא יורה בכח יותר גדול, והחץ בוקע את האוויר והולך למרחקים. כך גם התפילה, שעה שנפש האדם מתעטפת עליו, כל כמה שלבו נלחץ יותר, ומבקש בכל הכח והתחנונים, כן תצליח התפילה לעלות מעלה מעלה בכוח גדול להרוס את כל המחיצות הטורדות ולהביא לישועה.

בספר בינה לעתים (עמוד ת"ט) מובא הסבר אחר מדוע נמשלה התפילה דוקא לחרב ולקשת, שהנה יש הבדל בין פעולת החרב לפעולת הקשת. החרב נועדה ללחום עם האויב בקרב פנים אל פנים מקרוב, ואין לה כל תועלת כאשר האויבים רחוקים זה מזה. הקשת, לעומת זאת, נועדה להילחם מרחוק.

והנה, היצר הרע הוא האויב הפנימי היושב בתוכנו, והוא הורג מקרוב ומרחוק, כי הוא עולה למעלה עד כסא הכבוד ועורך משם מלחמה נגדנו, מקטרג ומלמד עלינו חוב ומעורר דין עלינו. ואחר כך יורד למטה ללחום עמנו מקרוב "פנים אל פנים", כי מסית הוא אותנו לעשות כל דבר רע. ואיך נלחמים בו? בכח התפילה, שהיא מסוגלת כאשר האדם מתפלל בלב שלם, ללחום עם היצר הרע מקרוב ומרחוק, כיכולתם של החרב והקשת גם יחד.

"אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֹמְרִי בְּחַרְבִּי וּבִקְשָׁתִי" (מח, כב)

כח התפילה והבקשה גדול מהחרב והקשת

רבי אברהם פטאל (בספרו ויאמר אברהם, כאן), מקשה, אם כדברי האונקלוס שחרבי וקשתי היינו צלותי ובעותי א"כ מדוע לא נכתב בפסוק בפירושו, בתפילתי ובבקשתי? וכתב לבאר זאת בשם הגאון הקדוש בעל הברן איש חי זי"ע, על פי משל לאחד שהיה מהלך בתוככי יער עבות, ורק מקלו בידו. והנה תוך כדי הילוכו הגיע לעברו דוב אשר רצה לטורפו ולאכול את בשרו. הרים האיש את מטהו והעמידו כאילו קשת בידו והוא עומד לזרוק את החץ, ואכן באותו הרגע נפל הדוב לארץ ללא רוח חיים. התמלא האיש שמחה, והחל להלל את המקל שבידו על שהצילו ממוות לחיים, ואמר אם ה' ירצה גם מטה יורה. עבר שם אחד ואמר לו, שטיא, וכי תעלה על דעתך שהרגתו במטך? לא כן הוא, אלא הבט על עץ גבוה בסמוך אליך הנה עומד שם צייד וקשתו בידו, וכראותו האץ שהדוב מתקרב אליך, ירה בו חץ והרגו.

ולענייננו, יאמר האומר כי "חרבו וקשתו" הם הם שעמדו לו לתושיה, ואינו מבין, שכל הקורה עמו על פי מעלה הוא, משם באים כל ה"חיצים", הן לטוב הן למוטב, והרי הוא דומה ממש לזה שהיה מהלל את מקלו על שהצילו, ולא שם על ליבו, שיש אחד ממעל העושה הכל.

ולפיכך למראית העין נכתב בפסוק בחרבי ובקשתי, כי כן הוא למראית העין, הרואה סובר שהחרב והקשת הם שהושיעוהו. ובתרגום שהוא בצינעא ובהסתר, שם תורגם בצלותי ובבקשתי, כי בפנימיות הדברים והסתרם, הם הם הדברים שבאמת עמדו לו לישועה.

מי גידל את הגאון ר' אהרן קוטלר

בהקשר לכך, שמה שאנו פועלים, הינו למראית העין בלבד, ואינו אשר נפעל לפני ולפנים, מסופר שאחד הרבנים החשובים בארצות הברית תוך כדי הילוכו ברחובה של עיר, נתקל ביהודי בא בימים שהציע את מרכולתו לעוברים ולשבים. מתוך רצון להטיב עם יהודי זקן זה, ניגש הרב לדוכנו ורכש מעמו דבר מה. אדהכי והכי שח עמו הרב על הא ועל דא, ובין הדברים סיפר הזקן שלפני עשרות בשנים, בעת שעדיין היה צעיר לימים וכוחו במותניו, היה דר בשכונות למשפחה אחת, והכותל המפריד ביניהם היה "דקה מן הדקה", ולכך היו "אוזנים לכותל" וכל הנעשה בבית שכניהם היה נשמע בביתם. לאותה המשפחה היה בן עלם חמודות שנפשו חשקה בתורה, אלא שבאותם ימים רבתה עניותם, ואבי המשפחה לא הצליח להביא די טרף לביתו ומזון לעולליו. לכן החליט האב שהבן לא ילך ללמוד תורה, אלא יבוא לעזרת הפרנסה בביתם. אך בכל לילה היה הנער בוכה לאביו שנפשו חשקה בתורה, ואביו לא שעה לקול שוועו. לפיכך סיפר הזקן, נכמרו רחמי עליו, עד שביום מן הימים החלטתי ועשיתי מעשה, הוספתי לעבוד עוד כמה שעות בעבודות קשות מנשוא, ואת הפרוטות המועטות אשר הרווחתי ברוב עמלי, הייתי מביא לאותו אב, בתנאי שישחרר את בנו, שיגלה למקום תורה. ואכן שלח את בנו ללמוד תורה, ואני הוספתי לעמול בעמל ויגיעה קשה, כדי לעמוד בהבטחתי לסייעם בפרנסה.

בסיימו לספר את סיפורו, פנה הזקן אל אותו ראש ישיבה ושאלו האם יודע הוא אם יצא משהו מאותו נער, ושמא האם היה עמלו שווה. שאלו הרב לשמו, והזקן נזכר ואמר, שמו היה אהר'לה קאטלער. ראש הישיבה נפעם על עומדו וכמעט שצווח, היודע אתה את מי גידלת, הרי רק בזכותך נתגדל הגאון הגדול רבי אהרן קוטלר להיות בונה ומקים עולה של תורה בשממונה של אמריקה דאז, הנה כל תורתו ותורתם של רבבות תלמידיו נוקפים ליכותך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֲסֹפֹו וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (מט, א)

כשיש אחדות יש ברכה

"האספו" ואגידה לכם, ביקש יעקב אבינו מבניו, דבר ראשון "האספו" יחד, כאיש אחד בלב אחד, באהבה ואחוה שלום ורעות, ואז, "אגידה לכם" [אגידה" מלשון אגוד וכרוך], היינו אז אוכל להמשיך עליכם שפע וברכה שתלפף אתכם.

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֲסֹפֹו וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (מט, א)

"האספו" הוא איחוד סביב השכינה

כתוב בזוהר הקדוש (ח"א ויחי דף רל"ה סו"ע א) שלא נמצאה מיטה שלימה מיום שנברא העולם, כאותה שעה שרצה יעקב להסתלק מן העולם, שהיה אברהם מצד ימינו ויצחק מצד שמאלו, והשכינה לפניו. כיון שראה יעקב כך, קרא לבניו ואיחד אותם סביב השכינה ואמר, "האספו", וכמה מרכבות עליונות אמרו (דברי הימים א, כט, יא) לך ה' הגדולה וכו'. עיין שם.

איסוף השבטים גרם לאיסוף הפרצופים העליונים

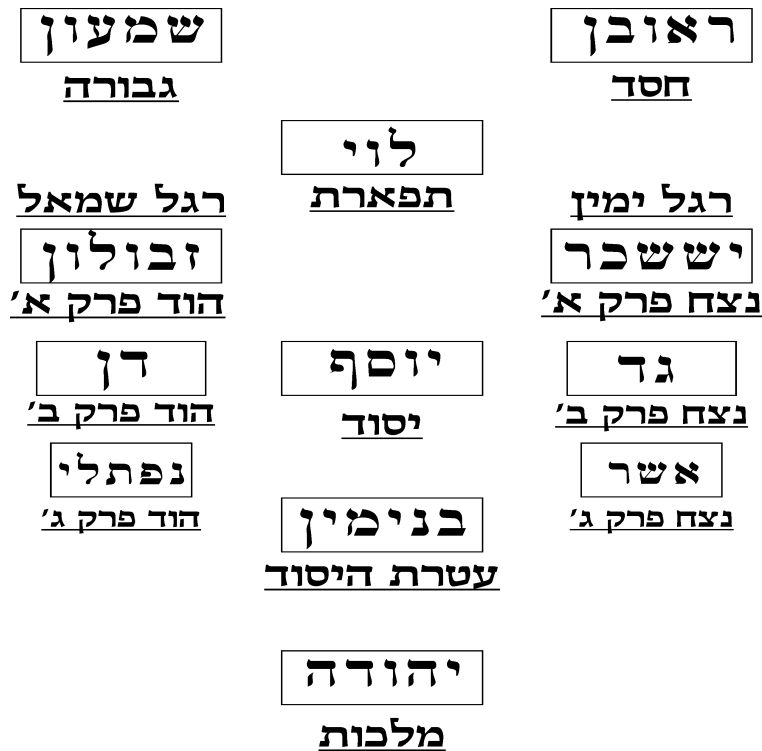
כאמור על ידי האסיפה שאסף יעקב את בניו אצלו, נאספו גם כן כל הפרצופים העליונים ושמות הקודש בקיבוץ זה. ונרמז הדבר בתיבת "האספו", שהאות א' מורכבת מהאותיות י' ו' י' [כיון שהקו האלכסון האמצעי שבאות א', הוא כאות ו', ועל גבו ישנה האות י', ותחתיו האות י' הפוכה], והן עולות בגימטריא 26 שהוא בגימטריא שם הוי"ה ב"ה. והאותיות ה', ס' של "האספו" עולות בגימטריא 65 שהן בגימטריא שם אדנות. והאותיות הנותרות פ' ו' של "האספו", עולות בגימטריא 86, שהוא בגימטריא שם אלהי"ם. גם כל המילה "האספו" עולה בגימטריא 152 שהוא בגימטריא שם קנ"א (כך: אל"ף ה' ה' יו"ד ה' עם הכולל), וכל אלו השמות נתווספו כאשר יעקב אבינו בירך את בניו ואסף אותם.

אדם שמתקדש זוכה להיות מרכבה לשכינה

עוד ידוע, שכל אדם ואדם הוא דמות דיוקן עליון המורכב מעשר ספירות. ואם האדם מקדש את עצמו, זוכה להיות מרכבה לשכינה הקדושה, לעשר ספירות דקדושה. כמו כן כל קומת ישראל בנויה בצורת אדם העליון, המעמידים את כל קומת הקדושה. ואם ישראל מתנהגים בדרך ה', לומדים תורה ומתפללים ומקיימים את כל תרי"ג מצוות, הרי הם מעמידים את העולמות העליונים, ועל ידי זה התחתונים מושכים שפע מהעליונים.

מעמד השבטים במרכבה העליונה

בדרך זו הזוהר הקדוש (ח"ב דף ק"ד ע"ב) מסביר לנו את מעמד השבטים בסדר המרכבה עליונה, כך:

ואם כן כל י"ב השבטים, הם דיוקן העליון, ובאו לעולם הזה ועל ידם נתקנה השכינה הקדושה, וזה שאמר להם אביהם "האספו ואגידה לכם", "אגידה" פירושו אמשיך לכם שפע גדול וקדוש מלמעלה, כדי שתעלו עוד ועוד ותשפיעו בעליונים ובתחתונים.

והנה נשות יעקב ידעו ברוח קדשן, כי יעקב עתיד להוליד י"ב שבטים לא פחות ולא יותר, וכמובא בגמרא (ברכות ס). מתיב רב יוסף (בראשית ל, כא) "ואחר" ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי "ואחר"? אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, אם זה זכר, לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות [כי השפחות ילדו שני שבטים כל אחת, ואילו רחל ילדה רק שבת אחד], מיד נהפכה לבת שנאמר (בראשית ל, כ) ותקרא את שמה דינה. עד כאן. וחפצם זה לא היה רק בהעמדת זרע וקיום העולם, אלא בעיקר היה חפצם בהעמדת העולמות העליונים, וכנזכר לעיל.

י"ב המזלות מקבלות כח מיי"ב חותמות והם משם השם

כותב הרב ג'קטלייך בשערי אורה (השער החמישי הספירה הששית) וזה תחילת דברו, כי השם יתברך סדר את יעקב ואת בניו בסדר המרכבה תמימה, המיוחדת לאמיתת שמו יתברך. והנני מודיעך סתרים. כבר ידעת כי המזלות הם י"ב, ומהם יבוא הכוח לי"ב חדשים בשנה, כל מזל ומזל מיוחד לצורך חדשו. ומהמזלות והחדשים יבוא לכולם הכוח והקיום והמזון משם הוי"ה יתברך בדרך זה:

דע כי יש י"ב המזלות בשמים, בהן מתפרנסים ברואים של מטה, והם מקבלין כוח מיי"ב חותמות, שהשם הגדול הוי"ה יתברך מתעצם ומתייחד בהם. ואלו י"ב חותמות תמצאם בד' דגלים, כן תמצא בשנה ד' תקופות. ובצורת אלו תמצא בישראל י"ב שבטים וארבעה דגלים, בצורת י"ב חותמות של שם [הוי"ה] ובארבעה דגלים שלהן. כיצד, אות

יו"ד נושא ג' חותמות, וכן אות ה', וכן אות ו', וכן אות ה' אחרונה. כולן נושאות ג' חותמות. והנני מצייר לוח זה, במה שתראה עניינים גדולים לעין:

אלו הם י"ב חותמות של השם הגדול הוי"ה וארבעת דגליהם

הבחינה	השבט	הצירוף	החודש	המזל
דגל מחנה יהודה	יהודה	הוי"ה	ניסן	טל"ה
תקופת ניסן מחלקת יו"ד	יששכר	יהו	אייר	שו"ר
דגל מחנה ראובן	ראובן	תוהי	תמוז	סרט"ן
תקופת תמוז מחלקת ה"א	שמעון	תויה	אב	ארי"ה
דגל מחנה אפרים	אפרים	והיה	תשרי	מאזני"ם
תקופת תשרי מחלקת ה"א	מנשה	וההי	חשון	עקר"ב
דגל מחנה דן	דן	היהו	טבת	גד"י
תקופת טבת מחלקת ה"א	אשר	היוה	שבט	דל"י
	נפתלי	ההיו	אדר	דגי"ם

כשתבונן בלוח זה ותעיין בו היטב, תמצא י"ב חותמות של השם המיוחד וארבעת דגליו שבהם כל היצורים מתפרנסין.

וסוד ארבעה דגלים שאנו אומרים בשם המיוחד הוא, כי אות יו"ד יש לה ג' חותמות ואות יו"ד בראשם, וכן ה"א ראשונה יש לה ג' חותמות ואות ה"א בראשם, וכן כל אחת מארבע אותיות של שם יש לה ג' חותמות. והלא תראה כי כל אות של שם יש לה ג' חותמות, וכל דגל מארבעת דגלים יש לו ג' שבטים, וכל תקופה מ-ד' תקופות יש לה ג' חדשים, הנך רואה בעיניך כי הכל תלוי בשם הוי"ה יתברך, וצורת י"ב שבטי ישראל וארבעת דגליהם הם מכוח צורת י"ב חותמות של שם וארבעת דגליו. וזהו סוד (דניאל ט, יט) כי שמך נקרא על עירך ועל עמך, שם הוי"ה ותכסיסו ודגלו כולם נקראים על ישראל. ולפיכך תמצא כי יעקב הוליד י"ב בנים כנגד שם הוי"ה שהוא דבק בו, כנגד כל חותם מחותמות השם הוליד בן אחד, ושמור זה העיקר הגדול.

מדוע מניינם דוקא י"ב

לאור האמור, מובן מדוע י"ב שבטים מניינם בדווקא י"ב הוא. זאת ועוד יש בכך טעמים נוספים, לפי שהם כנגד י"ב גבולות אלכסון, וי"ב מזלות, י"ב חדשים. גם המנין י"ב בדווקא הוא, כדי שיוכל לקיים יעקב את נדרו שאמר (בראשית כח, כב) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, שאם יהיו לו י"ב בנים, עמהם יצטרפו גם אפרים ומנשה שאמר עליהם (בראשית מח, ה) כראובן ושמעון יהיו לי, נמצא שיחד מניינם הוא י"ד, הוצא מהם ארבעה בכורות לארבע אמהות, כיון שאין קודש מוציא קודש, נשארו עשרה, ומתוכם נדר יעקב לה' שיעשרם, והוא שבט לוי העשירית שהבדילו הקדוש ברוך הוא לשרתו ולברך בשמו. ובזה נתאמתו דבריו ונדרו של יעקב.

ראוי היה אדם הראשון להעמיד י"ב שבטים

והנה רבים רצו לזכות למיטה שלימה עם י"ב בחינותיה, אך רק יעקב זכה לכך, כמו שמוכא במדרש (קהלת רבה פרשה ג' סי' ב') אמר רבי יעקב דכפר חנן, ראוי היה אדם הראשון שיעמדו ממנו שנים עשר שבטים, דכתיב (בראשית ה, א) "זה" ספר תולדות אדם, "זה", עולה בגימטריא י"ב, הרי שמנין "זה" הוא "תולדות אדם" היינו אדם הראשון, דהיינו שהיה ראוי אדם הראשון שיהיו לו י"ב שבטים. אמר הקדוש ברוך הוא, אדם יציר כפי, ואינו נותן לו י"ב שבטים. חזר ואמר [ה' יתברך], ומה שני בנים נתתי לו [לאדם הראשון] ועמד אחד מהן והרג לאחיו, אילו נתתי לו שנים עשר בנים, על אחת כמה וכמה. ולכך כתיב (איוב כח, כח) ויאמר "לאדם", אל תקרי "לאדם", אלא "לא אדם", איני נותן לאדם, ולמי אני נותן? ליעקב הצדיק.

יוסף היה ראוי להעמיד י"ב שבטים

וכן ראוי היה יוסף שיצאו ממנו שנים עשר שבטים, אלא שכיון שיצאו הטיפות מבין אצבעותיו, לכך לא העמיד שנים עשר שבטים, ואפילו הכי כולם יצאו מאחיו בנימין, ונקראו כולם על שם יוסף. שהיו לבנימין עשרה בנים, וליוסף שני בנים, ויחד הם י"ב, כנגד שנים עשר שבטים. וכדברי יעקב בשמעו על בשורת יוסף, כנאמר (בראשית לו, לג) ויכירה ויאמר כתנת בני חיה אכלתהו טרף טרף יוסף, ופרשו חז"ל (בראשית רבה פרשה פ"ד סי' י"ט) שנתכוין אל אשת פוטיפר, שגרמה לו לאבד י' בנים, שעתיד היה להעמיד י"ב שבטים, ובגללה נשרו ממנו י' טיפות, ולא יצאו ממנו אלא ב' בנים.

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֶאֱסָפּוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (מו, כח)

מה נעלם מיעקב שלא גילה את הקץ

שנינו בגמרא (פסחים נו.) על פסוק זה אמר רבי שמעון בן לקיש, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכניה, אמר שמא חס ושלוש יש במיתתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשיו? אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. וכו' עיין שם.

ומובא בשם ר' שמשון מאוסטרופולי זצ"ל פירוש נפלא לדברי הגמרא, השבטים כשמכרו את יוסף, פגמו בשם אהי"ה של הקדוש ברוך הוא, וידוע הדבר שהאחים הקדושים (ילקוט שמעוני רמז קמ"ב, וכן תנחומא וישב אות ג') צירפו את הקדוש ברוך הוא עמהם. והנה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה לגאול את ישראל לאחר 210 שנים, סירב משה רבנו. והטעם לכך הוא, כי משה חשב שהשבטים פגמו בשם הוי"ה, והשבטים עם הקדוש ברוך הוא ביחד היה מנינם 10, וכיון שכל אחד מהם פגם בשם הוי"ה, יחד עולה הפגם 260, שהרי $10 \times 26 = 260$ [ומה שנאמר כן על הקדוש ברוך הוא, אלו דברים הנסתרים מאתנו להבנה]. ועל כן תיקונם להיות בגלות 260 שנים, ולכן סבר משה, שעדיין לא הגיע זמן הגאולה. וזה שכתוב (שמות ג, ד) וירא ה' כי "סר" לראות, "סר" בגימטריא 260. אמר לו הקדוש ברוך הוא (שמות ג, יד) "אהיה אשר אהיה", כלומר, טעות בידך, כי הם פגמו בשם אהי"ה, שבגימטריא עולה 21, ואם כן סך כל הפגם הוא $10 \times 21 = 210$ ולכן הגיע זמן הגאולה.

והנה יעקב אמנם ידע שבניו פגמו בשם אהיה, אבל לא ידע שצירפו את הקדוש ברוך הוא עמהם, ואם כן לסברתו, מנין שנות התיקון עולה 190 שנים, 9 פעמים 21 עולה 190 עם הכולל. ולכן אמרה הגמרא (פסחים נו.), ביקש יעקב לגלות את "הקץ", שבגימטריא הוא 190, כי חשב שכבר הגיעה עת הגאולה. אבל, נסתם ממנו, היות ש"נסתלקה ממנו שכניה", היינו שלא ידע שצירפו גם את השכינה. ולכן פחד שמא יש פסול בבניו, ועל זה ענו לו בניו, שמע ישראל וכו', היינו שגילו לו שצירפו אתם גם את הקדוש ברוך הוא, ועל כן עדיין לא הגיע זמן הגאולה, עד שיחלפו 210 שנים.

עשרת הרוגי מלכות כנגד המכירה

וידוע מה שאמרו חז"ל בגמ' סוטה (לו:) ובזוה"ק (זוהר חדש מדרש רות דף ק"ט ע"א ובתיקוני זוהר דף ק"י) שעשרת הרוגי מלכות, באו לתקן את עוון מכירת יוסף, והם כנגד עשרת השבטים שמכרו את יוסף, והעשירי שכנגד השכינה הוא רבי עקיבא, ורמז לדבר מה שנאמר (ויקרא כז, לב) וכל מעשר בקר וצאן, כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש. "וכל מעשר" בראשי תיבות, וכי למה, מת עקיבא שהיה רועה, בקר וצאן. התשובה משום ש"כל אשר יעבור" כל אחד מהרוגי המלכות הוא "תחת השבט" במקום אחד מהשבטים הקדושים יוכל ה"עשירי" שזה ר"ע שהוא בן גרים ולא מזרע השבטים הוא "יהיה קודש לה" שמכפר כביכול על צירוף השכינה הקדושה.

אמנם יש מסבירים את הרמז בדרך אחרת, "וכל" ראשי תיבות וזה כפרה לשכינה, "מעשר" בראשי תיבות, מיתת עקיבא שהיה רועה בקר וצאן. הרי "כל אשר יעבור תחת השבט", כלומר היו רק 9 "שבטים" במכירת יוסף, ולכן אומר הפסוק, "העשירי" מעשרה הרוגי מלכות יהיה קודש לה', כנגד השכינה.

ועל פי זה יש לפרש גם כן מה שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין נו.) נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע ל'ואת ה' אלקיך תירא', פירוש שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותו למורא המקום. ופירש, וכו', עד שבא רבי עקיבא ולימד "את ה' אלהיך תירא" שהמילה "את" באה לרבות תלמידי חכמים. עיין שם. והנה לא נאמר בגמרא בא רבי עקיבא "ודרש", אלא "וילמד", וזאת מטעם שלא דרש כן בבית המדרש, אלא ש"לימד" אותנו זאת בעצם המיתה שעבר בכלל עשרת הרוגי מלכות, שהיתה מיתתו לכפר על השכינה, והרי לנו שאת ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים, לימד אותנו רבי עקיבא בעצם כך שנהרג כנגד השכינה.

ראה שאין "חט" ונעלם ממנו ה-"קץ"

עוד ראינו בדעת זקנים לבעלי התוס' (בראשית מט, א) שפירשו לדברי הגמ' בפסחים (הנ"ל) דברים מתוקים, שראה יעקב שכל ה"כ"ב אותיות נמצאות בתוך שמות י"ב השבטים, מלבד האותיות ח' ט', ולכך אמר, שודאי זה מכיון שאין בהם "חטא" [שהמילה "חטא" נכתבת באותיות ח, ט] ולכן הם ראויים שיגלו להם את הקץ. אולם מכיון שראה שגם אין בהם את האותיות ק' וצ', אמר שאין הם ראויים שיגלה להם את ה"קץ".

עוד כתבו בעלי התוספות (תוספות השלם כאן, אות ז') שביארו רבותינו, למה נסתם מיעקב לגלות את הקץ? כדי שלא יאמרו פושעי ישראל, מאחר שיאריך הקץ כל כך, נלך ונשוב אצל עשו שהוא יושב בשלוה, עד שיבוא עת קץ, ורק אז נעשה תשובה. ולכך לא רצה הקדוש ברוך הוא לגלותו, כי כבר אמרו חכמים (יומא פה:): האומר אחטא ואשוב אין מספיקים בידו לעשות תשובה.

"הקבצו ושמעו" (מט, ב)

כשאתם מחוברים אין אף אומה ולשון יכולה לכם

אמרו רבותינו בעלי התוספות (תוספות השלם כאן אות ח') "הקבצו ושמעו", אמר להם יעקב אביהם, הביאו כל אחד קנה, וצוה לקשרם, נתנם לגבור שבהם, ולא יכול היה לשברם. אמר לו יעקב, טול אחד מהם והוציא, ומיד שברם. אמר להם יעקב, כך כשאתם מחוברים יחד, אין אף אומה ולשון יכולה לכם. ואם אתם עושים אגודות, מיד יהיה קרחה בכם.

"שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיכם" (מט, ה)

מהו "החמס" שבידיהם

כתב המהר"ם קורדובירו זצ"ל (מובא בספר יוסף אברהם ויחי דף צ"ט ע"ב) על הפסוק (בראשית כה, כז) ויגדלו הנערים, וזה לשונו, יום אחד, נטלה רבקה את יעקב ועשו, והלכה לטייל בשדה ומצאה מערה אחת, ונכנסו לתוכה, ומצאו בתוכה לנמרוד ענק, והיה לו כתר על ראשו וחרב שכתוב בה שם המפורש על ירכו. מיד נטלה רבקה הכתר והחרב ונתנה לו ליעקב, ולבושו נתנה לעשו, וכולם היו מאדם הראשון.

ואחר כך כשבא יעקב לקחת את הבכורה מעשו, אמר לו עשו, תן לי החרב שנתנה לך אמנו, ואתן לך את הבכורה, שהיא ירושת ארץ ישראל, בתנאי שתתן לי חלק בארץ ישראל. אז נתן יעקב לעשו ארץ שכם שיהיה לחלקו, ולכן כל הפורענויות שאירעו לאבותינו, היו בשכם, שהיא חלקו של עשו. ואחר כך נתיירא עשו שלא יקחו הפלשתים ממנו החרב, ונתנה ליעקב בפקדון שישמרנה לו. ואחר כך באו שמעון ולוי ולקחוה. עד כאן.

וזהו מה שנאמר (בראשית מט, ה) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיכם, ופירש רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה צ"ט סי' ז'), וזה לשונו, אומנות זו של רציחה, חמס גזל הוא בידכם, מברכת עשו היא כמו שנאמר (בראשית כז, מ) על חרבך תחיה. ועל כן זו אומנות שלו היא, ואתם חמסתם אותה הימנו. עד כאן לשונו.

ולפי האמור, יש לבאר את דברי רש"י כך, ששמעון ולוי לקחו את החרב מיעקב, וכיון שנתנה לו עשו בפקדון, נחשב שהם גזלוה מעשו, שהרי נתנה עשו ליעקב רק דרך פקדון, ובבא שמעון ולוי ונשתמשו בפקדון של אחרים נחשב הדבר לגזל.

"בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" (מט, ו)

פירוש נפלא לפסוק

"בסדם אל תבא נפשי", היינו שאינם צריכים את עצתי, כי הם נבונים. "בקהלם אל תחד כבודי", כלומר הם נכבדים ואינם צריכים לכבודי, כי יש להם כבוד הרבה. "וברצונם עקרו שור", כלומר כשהם רוצים, מיד עוקרים הכל, ואפילו שור שהוא גיבור וחזק, ששום דבר אינו נחשב להם בגבורתם. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שני"ד).

"יהודה אתה יודוך אחיך" (מט, ח)

סוד שם יהודה

כתב הרא"ש (בראשית מט, ח) שיש בשמו של יהודה את שם הוי"ה [כשנחסיר את האות ד' מהשם יהודה, נקבל שם הוי"ה גמור], והאות דלת היתרה שבשמו, רומזת שהיה יהודה רביעי לבטן. ועוד רומזת על שהמשיח יצא מיהודה, לפי שביום ד' של בריאת העולם נתלו המאורות, וכתוב (ילקוט שמעוני אות ק"ס) על המשיח (תהלים פט, לו) כסאו כשמש

נגדי [והשמש היא עיקר המאורות]. ועוד רומזת האות ד' משמו, שינצלו מזרעו ד' גדולי עולם ואלו הם: דניאל בגובא דאדירותא, וחנוניה מישאל ועזריה מכבשן האש, וזאת לפי שהציל יהודה שלוש נפשות מהאש, תמר ושני התאומים שהיו במעיה, וגם כן הציל את יוסף מן הבור, לפיכך זכה שינצלו ארבעה מזרעו.

"יהודה אתה יודוך אחיך" (מט, ח)

היהודים המודים

שנינו בבראשית רבה (פרשת צ"ח סי' י"א) אמר רבי שמעון בן יוחאי, אתה יודוך אחיך, שיהיו כל אחיך נקראים על שמך. אין אדם אומר ראובני אני, שמעוני אני, אלא יהודי אני. עד כאן. דהיינו ברכתו של יעקב ליהודה כאן היא, שמעתה כל איש ישראל יכונה בשם "יהודי", על שם "יהודה".

מעלת הכרת הטוב

הנה שבשם יהודה בחר יעקב אבינו לקרא לכל אומתנו, האומה היהודית, כי השם הזה נולד מהשתוקקות לאה אמנו להגיד תודה לקדוש ברוך הוא, על המתנה שהוא נתן לה, ולכך היא בחרה את השם היפה הזה, כנאמר (בראשית כט, לה) ותאמר הפעם אודה את ה', על כן קראה שמו יהודה. ולכך אמר יעקב, שכל הילדים של העם הזה ישאו את שם זה, כי כל מהותו של היהודי היא תודה. כמו שכותב הכתב סופר (בדרשותיו, דרוש ההודאה), שזהו אופי החקוק מלידה בשבט היהודי, שפיהם תמיד יודע להודות, להעריך ולא לשכוח. לכן המילה הראשונה אשר מוציא היהודי מפיו, בזמן שהוא מתעורר בכל בוקר לחיים חדשים היא, "מודה אני", כי זה היהודי.

עדות האגרות משה על עצמו

משה רבינו אומר לעם ישראל (שמות כ, יז) כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים. מה הוא רוצה לנסות? מה הוא רוצה לבדוק? מסביר הרמב"ן (שם), רוצה הקדוש ברוך הוא לנסותכם האם אתם מכירים לו טובה, האם אתם אנשים שמעריכים, אנשים שלא יודעים לשכוח... וכמו שמספרים על הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בעל האגרות משה, שאמר פעם לנכדו, אתה זוכר שהיית פעם חולה בעיניים והקדוש ברוך הוא ריפא אותך? נכון ששכחת מזה? נכון שזה מאחוריך? דע לך, אני עברו עלי בחיים הרבה תמורות, הרבה ייסורים, לא כולם ידעו מה אני עובר, אני עברתי אותם לבד, והקדוש ברוך הוא ריפא אותי, ואף פעם לא שכחתי לו! מעולם לא "העברתי דף"! הכל אני זוכר! אין כאב שעבר ושכחתי. עד כאן. אדם בן שמונים שלא שוכח לקדוש ברוך הוא אף רגע אחד, אפילו רגעים שחוה מגיל עשר. קוראים לזה הכרת הטוב. הקדוש ברוך הוא חפץ באנשים שיודעים לתת בחזרה, אנשים שרוצים להיות "יהודים".

הכרת הטוב תחילה עם הסובבים

הכרת הטוב אינה מתחילה בלהכיר טובה לקדוש ברוך הוא, אלא היא מתחילה בלהכיר טובה לבריות, לסובבים אותך. כי מי שאין לו את האל"ף ב"ת הזה, לזכור לאנשים על אשר גמלוהו, לעולם לא ידע לזכור זאת לקדוש ברוך הוא. כך למדנו חז"ל, אם נתנו לך? תדע להחזיר! כי בלי זה (רבנו בחי שמות א, ח, על פי הפסיקתא זוטרותא שם) כל הכופר בטובתו של חבירו לבסוף כופר בטובתו של הקדוש ברוך הוא. מי שלא יודע לזכור את הסובבים אותו, מי שיודע רק להגיד לאשתו "מה את כבר עושה?". וכן אם היא יודעת להגיד רק, "מה כבר ההורים שלך נתנו לנו?", אנשים כאלה יום אחד ישכחו גם את הבורא יתברך. כי לפני הכל, זה להיות מכיר טובה לרעהו!

וכך המדרש מספר (תנחומא אות ט"ז), הקדוש ברוך הוא אומר למשה רבינו (שמות ג, י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, היינו אני רוצה שתלך לעזור לילדים שלי. אמר לו משה "איני יכול, מפני חמי יתרו שפתח לי את ביתו ונתן לי את בתו לאישה", דהיינו משיבו משה, הן כמה חמי עזר לי בזמנו, כמה הוא התרוצץ בשבילי ואיך עתה אלך שלא ברשות?! אני לא יכול לעשות לו את זה... שמא אגרום לו עוגמת נפש כשאעבור דירה, ואיך אעשה כדבר הזה?!

אומר הגאון רבנו חיים שמואלביץ זצ"ל (מובא בספר בית יחיאל עמוד ע"ד) כמה קשה עלי לשמוע את הדו-שיח הזה, הקדוש ברוך הוא אומר לך ללכת, ואתה משיב לו שזה תלוי בתגובה של חמייך? איך יתכן להקדים את חמייך לפני הבורא יתברך?! ובפרט במשה רבינו תגדל התימה שבעתים, הן הוא אמור להיות האחרון ברשימה שיענה תשובה כזו! עונה הרב שמואלביץ זצ"ל, ידע משה רבינו שזאת התשובה שהקדוש ברוך הוא חפץ לשמוע, ככה בדיוק הוא רוצה שתתנהג, שתדע להכיר טובה. וכך כותב הפלא יועץ (ערך חמיו וחמותו), ולא יהא החתן כפוי טובה, אלא יהא להם לחמיו ולחמותו כבן. עד כאן. דהיינו תהיה חתן טוב, כי הקדוש ברוך הוא רוצה שתהיה אדם שמכיר טובה, אדם שלא שוכח.

מדוע המהרש"א נקרא על שם אשה

וכמו שמספרים (אוצרות המהרש"א עמוד 23) על רבינו שמואל אידלש זצ"ל המכונה המהרש"א, שהיה אחד מעמודי החכמה שעמדו לעם ישראל בדורות האחרונים, ואין גמרא שהפירוש שלו אינו מודפס עליה. כשהיה צעיר לימים, התייתם מאביו ואמו, וגדל בביתו של אופה העיירה. כשהגיע לפרקו, הוא נשא את בתו של האופה, נעשה ראש ישיבה והעמיד תלמידים הרבה. באחד מהימים אמר המהרש"א לאשתו, אני לא יודע איך אחזיר לאמא שלך על כל הטוב שהיא עשתה לי בחיים, אבל זה המעט שאני יכול להחזיר לה, שאת שם המשפחה שלי אני אקרא על שמה! אמא שלך שמה אידל, ולכך מהיום הזה שם משפחתנו יקרא "אידל", מהיום כל תלמיד שירצה לקרוא לי, כל ספר שאני אכתוב, יהיה עם השם של חמותי.

ב' מעשיות נפלאות על הרב שך זצ"ל בענין הכרת הטוב

מספרים על הרב שך זצ"ל (מספד גדול עמ' תק"ג), שיום אחד קרא לאחד האברכים בישיבתו ואמר לו שיש איזה בחור הזקוק לעזרה בלימוד, והוא מבקש שימצאו עבורו מלמד שילמד איתו יום יום, וכך בעזרת ה' הוא יקדם אותו בלימוד. הוסיף הרב ואמר, אני מבקש שתשיג לו את המלמד הכי טוב שיש, ולא משנה כמה זה יעלה! תבוא אלי בכל חודש ואני אשלם. האברך שראה את היחס שרוחש הרב אל אותו תלמיד, שאל, איך הבחור הזה קשור לרב? השיבו הרב, אני אספר לך, בהיותי בחור צעיר, למדתי בישיבה בסלוצק שבליטא והייתי עני מרוד. חולצה אחת הייתה לי, אותה הייתי לובש במשך כל ימות השבוע. ופעם בשבוע כשהייתי מכבס אותה, באותה שעה לא היה לי דבר אחר ללבוש, והייתי רועד מקור עד שהייתה החולצה מתייבשת. אך עם זה עוד היה אפשר להסתדר, לאט לאט החולצה בלתה ונעשה בה חור גדול בגב, ולא הייתי יכול לילך איתה כשרואים לי את כל הגב. ולכך הייתי קם בבוקר, בשעה מוקדמת מאוד, כשעוד חושך בחוץ, והייתי נכנס ראשון לישיבה, כדי שלא יראו אותי, והייתי נשען על הקיר במשך כל שעות היום, ללא יכולת לקום להביא כוס שתייה ולא ספר, הייתי מסתדר עם הספרים שהיו נמצאים לפני, וכך הייתי נשען, עד שאחרון התלמידים היה יוצא מהישיבה... עד שיום אחד הגיעה הישועה, אישה אחת מנשי העיירה, שמעה על המצוקה הכלכלית שבה אני שרוי ושלחה לי שתי חולצות חדשות. הרגשתי באותו היום עשיר גדול, הייתי יכול להביא ספר, יכול ללכת, יכול לכבס בידעיה שיש לי מה ללבוש באותה שעה, ואיני צריך כבר לרעוד מקור. אמר הרב שך לאברך, אתה רואה את הבחור הזה שאני דואג לו? זה הנכד שלה.

שישים שנה הוא זכר לה שתי חולצות! אפילו שהיא כבר לא בעולם הזה, עדיין הוא לא שכח את הנכדים שלה. הקדוש ברוך הוא רוצה "אנשים", תשכח הכל, רק אל תשכח את הטובות שעשו לך!

עוד מספרים על הרב שך זצ"ל, שפעם אחת בעת נסיעתו ברכבו, הבחין באברך ההולך רגלי. מיד אמר הרב לנהג, תסתובב בבקשה לקחת אותו. אמר הנהג, הרב, זה יכול להיות סיבוב מאוד גדול. ענה הרב, לא נורא, לא נורא, בכל זאת. שאל הנהג, מהיכן הרב מכיר? השיבו, לפני כמה שנים היה יום גשום והבחור הזה סיך עלי במטריה שלו במעבר חצייה, על כן חפצי עז לקחתו אל ביתו.

איזו אצילות נפש! אילו אנשים! אדם שלא שוכח אפילו מטרייה, הוא לעולם לא ישכח לבורא יתברך, הוא תמיד יודה, עד הרגע האחרון, אבא כזה גם הילדים שלו יהיו כאלה.

פעמים שמסובבים לאדם צער בשמים, רק כדי שידע להודות על מה היה לו, לפעמים חולי, או לבקר באיזו מחלקה חס ושלום, רק כדי שידע כמה הוא היה צריך להודות קודם לכן על שהיה הכל כשורה, וקל וחומר כמה הוא צריך להודות על מה שיש לו עכשיו.

לדעת להיות יהודים

סיפר הרב אלימלך בידרמן שליט"א, שבאחד ממוצאי השבתות בבני ברק, האוטובוסים של קווי 402 לכיוון ירושלים איחרו מלבוא והצער והלחץ של הממתינים בתחנה היה גדול. לפתע הגיע קו 318 לרחובות (כמדומני). הנוסעים ביקשו ממנו, עקב העיכוב הרב של קו 402 שבאופן חריג וחד פעמי ישנה את נתיב המסלול לירושלים, כיוון שממילא אין ממתינים בתחנה לרחובות. ולמרבה הפלא לאחר הפצרות רבות הנהג הסכים. אי אפשר לתאר את מבול הברכות והתודות שקיבל אותו נהג מהנוסעים. כשסיים את המסלול, סיפר לידידיו הנהגים על "התרגיל" שהוא עשה, כי באמת מלכתחילה הוא קיבל סידור נסיעה לירושלים בקו 402, אך כיון שהוא ידע את הנזיפות והכעסים הרבים הממתינים לו

על האיחור הרב שהא איחר. אמר הנהג אל ליבו, למה לי לקבל נזיפות, אחליף את מספר האוטובוס ל-318, ורק לבסוף אתרצה להם לנסיעה לירושלים, ולא רק שלא אקבל את נזיפות הנוסעים, אלא שגם אתברך בברכותם.

קוראים יקרים, דעו לכם, הרבה פעמים רואה הקדוש ברוך הוא שיש לנו מסלול רגיל, אך אנו מתלוננים וממורמרים על חיינו ומסלולם... לכך אומר הקדוש ברוך הוא, לא טוב לכם מסלול 402, אין בעיה, אקח לכם אותו ואתן לכם להרגיש קצת מה זה מסלול 318, עד שתתחננו שאני אחזיר אתכם למסלול 402.

למה לחכות חס ושלום שיגעו לנו בשיגרה? אם הילד בוכה כלילה במטה, וכן כל כיוצא בזה, אין לנו להתלונן ולהתמרמר על כך שמפריעים את מנוחתנו, אלא נודה ונהלל לבורא על כך שהילד בריא, הן כמה תודה יש לומר לקדוש ברוך הוא על כך שהוא אינו נזקק לרופא... כי כאמור יש לנו לדעת להיות "יהודים"! כי יהודי הוא מלשון "הודאה", יהי רצון שה' יזכנו לכך.

"יְהוָה אֱתָהּ יְדוּךְ" וכו' (מט, ח)

יעקב בירך את יהודה בשם קדוש

כתב הברית מנוחה (דף כ"ז ע"ב בדפוס אמשטרדם ת"ח, ובהוצאת מכון הרמח"ל עמ' ק"ז) הקדוש ברוך הוא נתן בלב יעקב שיברך את יהודה בארבעה פסוקים: יהודה אתה וגו', גור אריה יהודה וגו', לא יסור שבט מיהודה וגו', אסרי לגפן עירה וגו', וראשי תיבות ארבעת פסוקים אלו הוא שם קדוש, (אגל"א), שהוא ראשי תיבות, אתה יודוך אחיך גבור לעולם אדני, ותיבה ראשונה היא "יהודה", ורצונו לומר, יהודה, אתה תמיד תהיה גיבור ותתגבר על אויביך, וכך תזכה להיות מלך לעולם.

"גֹּר אַרְיָה יְהוּדָה מְטָרָף בְּנֵי עֲלִיתָ פָּרַע רַבִּץ פְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנו" (מט, ט)

גבורת הארי בעינים

במדרש תלפיות (אות אלף ענף אפוד ד"ה ונחזור) כתב בשם השלטי גיבורים להר"ר אברהם הרופא (דף מ"ו ע"ד), דבר נפלא בעיני גבורת הארי, וזה לשונו, עיני הארי הם סיבת גבורתו, ומעשה ברועה אחד שבא עליו ארי לטורפו, מיהר הרועה והשליך בגד על ראשו, וכיסה את עיניו, ועל ידי זה ניצול ממנו, כי בסתימת עיניו יסור כוחו ויקשרנו בחבלים. עד כאן. ועל פי זה רמז היפה ללב (חאו"ח סי' א' ס"א) שהדבר רמזו בשמו של האריה, כי "אריה" אותיותיו הם "אריה", לרמוז שעיקר כחה של חיה זו היא בראיה, ואם יסתמו עיניה ולא תראה, תבא לידי יראה.

ולפ"ז ביאר הגאון ר' יצחק פלאג' בספרו יפה ללב (ח"א סימן א' אות א') שזה ענין מה שאמרו חז"ל גיבור כארי וכו', שכל גבורת הארי זה בעינים, והנה אדם שמתעורר בבוקר עליו להתגבר כארי לראות כמו שצריך את מה שיש ולא לישן עוד. עש"ב.

קודם שהארי טורף שם קומצו בפיו

האריה מצטיין בטורף שטורף, ככתוב מטרף בני עליה. ומצאתי דבר פלא בתוספות הרא"ש (ברכות דף ג' ע"ב, ד"ה אין הקומץ), על מה שאמרו במסכת ברכות (שם) אין "הקומץ" משביע את הארי, שדרך הארי כשהוא רעב ורוצה לטרוף, מניח מקודם את קומצו לתוך פיו ומוצץ, כדי להרגיע בזה את רעבונו, ורק אחר כך הולך לטרוף טרף. וזה הפירוש אין "הקומץ" משביע את הארי, היינו שאין הקומץ שלו משביעו. (אוצר פלאות התורה).

מדוע התרנגול קורא קוקוריקו

בדרך אגב, ראיתי להוסיף מה שאנו מוצאים שאין דבר שנקרא בלשון העולם סתם, וכמו שכתב בספר "אוצר פלאות התורה" (פרשת ויחי) בשם הגאון רבי זאב וואלאף גינצלער זצ"ל הי"ד, טעם הפלא ופלא על ענין קריאת הגבר בהשמעת הקול קוקוריקו, כי בלשון אשכנז הוא נכתב כך "קאקאריקא", שהוא תיבת "קא קארי קא" בארמית, ותרגומו "עמוד כארי עמוד" דהיינו, התרנגול צווח לאדם שיתגבר בבוקר כארי, וכמו שכתוב בשולחן ערוך (סימן א') יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו.

"לֹא יִסּוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמִחֻקֵּי מִבֵּין רִגְלָיו" (מט, י)

סופר ומחוקק של הבורא

כתבו רבותינו בעלי התוספות (תוספות השלום כאן אות י"ד) רמז יש כאן בפסוק כלפי הקדוש ברוך הוא, שיש לו למעלה "מחוקק" ו"סופר", מחוקק הוא מלאך מ"ט שהוא יושב וכותב זכותן של ישראל וכדאיתא בחגיגה (טו.). וסופר

הוא המלאך גבריאל, כדאמר במדרש איכה (רבה פרשה ב' ס' ד', וראה מגילה טז רע"א) שלשה דברים היה מלאך גבריאל משמש ואחד מהם סופר. ולכך נאמר כאן "לא יסור שבט מיהודה", הכוונה אל הבורא [כי שם הויה נמצא בשם "יהודה"], שממנו לא תסור הממשלה. "ומחוקק מבין רגליו", "מחוקק" הוא המלאך מ"ט שנקרא כאמור מחוקק, וגם מרומזו כאן אל המלאך גבריאל, שראשי תיבות של "ומחוקק מבין רגליו" הוא "ומר", שעולה בגימטריא "גבריאל", ושניהם אינם סרים מלפני הבורא יתברך.

"עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה" (מט, י)

שמותיו של המשיח

בגמרא (סנהדרין צח:) נחלקו מה שמו של המשיח: יש אומרים מנחם שמו, יש אומרים שילה שמו, יש אומרים ינון שמו ויש אומרים חנינא שמו.

ובשם הגר"א (הובא בתורה התמימה, שטרן, ירמיה פרק ט"ז עמ' קנ"ז) כתבו שכל השמות הנזכרים של המשיח הם אמת, ולכך ראשי תיבות "משיח" הם, מנחם, שילה, ינון, חנינא.

"חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיַּיִן וְלִבִּי שְׁנַיִם מַחְלָב" (מט, יב)

הפסוק נדרש על לימוד התורה

נבוא בסיעתא דשמיא לדרוש את הפסוק הזה על עסק התורה, שהוא עיקר החיות השמחה והתענוג של ישראל. וזה מה שנאמר "חכלילי עינים מיין", שכן "חכלילי" זה מלשון שמחה (פסיקתא זוטרתא כאן) וכמו שבארמית אדם שצוחק נקרא "מחאיך". כלומר, השמחה של ישראל, היא על ידי לימוד התורה, שהיא מאירת "עינים", כנאמר (תהילים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברא "מאירת עינים".

גם התורה נקראת "יין", שנאמר (שיר השירים ז, י) וחכך כ"יין" הטוב, וכן נאמר במשלי (ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ב"יין" מסכת. וגם יש בתורה "שבעים" פנים (זוהר ח"א דף מז ע"ב) ו"יין" בגימטריא עולה "שבעים".

ולכך מסיים הפסוק "ולבן שנים מחלב", שנים הם אותיות שנים, שעל ידי עסק התורה והמצוות, יהיו ימיו- "השנים" של האדם, "מלובנים" מ"חלב", שאליו נמשלה התורה, כנאמר (שיר השירים ד, יא) דבש וחלב תחת לשונך. והעושה כן, על ידי לימוד התורה בקביעות, חוק ולא יעבור, יחזור ע"י זה בתשובה וינחל ש"י עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי "יש" ואוצרותיהם אמלא. אמן.

הלומד תורה אכילתו כמזבח ונעשית כפרתו

כתב הגאון רבי דוד יונגרייז זצ"ל בספרו אור דוד (עמוד פ"ז), דאיתא במדרש תנחומא (סימן י') דבזכות התורה, אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו. כי מי שעוסק בתורה לשמה, האכילה והשתיה שלו אינם מוסיפים לו חטא. בשונה משאר האנשים המתענגים בתענוגים שאינם של מצוה. ואדרבה האכילה ושתיה שלו, מכפרת חטא, כדברי רבותינו זכרונם לברכה (חגיגה כז). בזמן שאין בית המקדש קיים, שולחנו של אדם מכפר.

ועיין בחרדים (בערך מצות התשובה פרק ג') שכתב בשם רבנו האר"י זיע"א (ספר כתב יד בית מידות) שכל מה שתמצא בדברי הראשונים תוכחות על עוונות סיגופים ויסורים קשים, שלג וחרולים והפסקות עצומים, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה. אבל מי שתורתו אומנותו, ויודע דעת ויראת ה', זאת היא תקנתו, לא יחלש ולא יתבטל מלימודו, אך יום אחד בשבוע יתרחק מבני אדם ויתבודד בינו לבין קונו, ותתקשר מחשבתו בו, כאילו כבר עומד לפניו ביום הדין, ומדבר להשם יתברך כאשר ידבר העבד אל רבו, והבן אל אביו.

לכן מי שעוסק הרבה בתורה, כמו שמפרש המדרש "חכלילי עינים מיין", במי שהתורה ערבה אצלו מיינה של תורה, ועל ידי כך בא לתורה לשמה ודבקות ביראת ואהבת ה', אז אין צריך לכפרת עונותיו לסיגופים ויסורים, כי שולחנו דומה למזבח ועולה לו לכפרה, וזה שסיים הפסוק, "ולבן שנים מחלב", היינו שהאכילה שלו על ידי השינים, עולה לו יותר מחלב הקורבנות.

"זְבוּלָן לַחֹף יָמִים יִשְׁכֵּן" (מט, יג)

המחזיק תורה זוכה לשני עולמות

כתב רבנו הבן איש חי באדרת אליהו (ויחי כאן דף ל"ג ע"ד, וע"ע אליו בבן יהודע מגילה דף ו' ד"ה ועוד נ"ל) יובן בסיעתא דשמיא, כי ישנם שני מיני ימים, האחד הוא "יום" התלמוד, תלמוד בבלי שהוא הים הגדול, והשני הוא הים כפשוטו,

שדרכו עוסקים בסחורה ובאניות סוחר. זבולון היה עשיר ועוסק בפרקמטיא ומחזיק ביד יששכר שהיו עוסקים בתורה, כמו שנאמר (דברי הימים א, יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה. והמחזיק בידי לומדי תורה, יש לו חלק בתלמוד שעוסק התלמיד חכם, כי (קהלת ז, יב) בצל החכמה בצל הכסף, וכמו שאמר חכמינו ז"ל, שיאמרו בעולם הבא לעשיר המחזיק ביד תלמיד חכם טול שכר מסכת פלונית ומסכתא פלונית. והוא אומר להם לא למדתי מסכתא זו. והם אומרים לו, אמת שלא למדת, אבל החזקת ביד תלמיד חכם פלוני שלמד מסכתא זו. וזהו שכתוב "זבולון" שהוא היה מחזיק ביד יששכר ללמוד תורה, "לחוף ימים ישכון", "ימים" תרתי משמע, הוא ישכון גם ב"ים" התלמוד, וגם ב"ים" הפשטי לפרנסתו בעולם הזה. ולכך גם "ימים" הוא אותיות ים ים, שזוכה לפעמים "ים", גם ל"ים" התורה וגם ל"ים" העושר.

תומכי התורה ישבו בעוה"ב עם הת"ח וילמדו איתם תורה

על כן מי שעוסק בצרכי ציבור ומשתדל לפרנס תלמידי חכמים, והרי הוא עוסק בהשתדלות שמטרתה לסלק את החיצונים המפריעים לתורה, מעלתו גדולה עד מאד. ומי שתומך בתורה יזכה בלולם הבא, לשבת במחיצת תלמידי החכמים ויהנה מזיו השכינה. ולא זו בלבד, אלא שגם יבין את דבריהם (כדברי הבא"ח הנ"ל), וכמו שנאמר (קהלת ז, יב) בצל החכמה בצל הכסף (כדאיתא בירושלמי סוטה פ"ז). וכמו שמסופר על הגאון ר' חיים מוואלוז'ין, שהיה יהודי שהשכיל לתמוך בו ובתלמידיו, והנה הגיע עת פקודה ונפטר מן העולם, ולאחר זמן נגלה אל ר' חיים בחלום, והסביר לו סוגיא שנתקשו בה באותו זמן. שאל אותו ר' חיים, איך אתה יודע כל זאת? אמר לו, מכיון שתמכתי בכס, לימדו אותי תורה למעלה עם שאר התלמידי חכמים (ראה תורה וחיים אות קט"ו).

מעלת העוסקים בלימוד התורה מעלתם גדולה מכולם

יש לדעת, שאומנם כאמור מעלת מחזיקי התורה גדולה עד מאוד, ברם אלו שעוסקים בעצמם בתורה הקדושה, אין למעלה מהם, ואי אפשר לראותם ולדמותם לשום מעלה אחרת, כי הם המחיים את העולמות העליונים והתחתונים בפועל, והם הממשיכים שפע וברכה בעולם. הגמרא (יומא דף לה:) אומרת, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, דהיינו כשעשיר בא לדין, שואלים אותו, מפני מה לא עסקת בתורה? אם משיב העשיר מפני שהייתי טרוד בנכסי, אומרים לו, כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר בן חרסום, והרי הוא עסק בתורה למרות עושרו. ומספרת הגמרא על ר"א בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה ועוד אלף ספינות בים, ולמרות שהיה עשיר גדול כל כך, היה נוטל כל יום נוד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצא אותו עבדיו ולא הכירו בו שהוא אדונם, ועשו בו אנגריא [עבודת שר העיר (רש"י)], אמר להם, בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה. אמרו לו, חיי ר"א בן חרסום שאין אנחנו מניחין אותך. ואיך יתכן שעבדיו לא הכירוהו? אלא מפני שמימי לא הלך לראות אותם, אלא היה יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. וזה מה שכתוב על יששכר בסמוך (מט, טו) וירא מנוחה כי טוב, כלומר ראה כמה התורה היא טובה ומתוקה, ועזב את כל מה שיש לו, "ויט שכמו לסבול" את עול התורה, וכאשר יתבאר להלן.

"יששכר חמר גרם רבץ בין המשפטים" (מט, יד)

החמור נח יחד עם משאו

החמור מסמל את עמלי התורה ומה שדימוהו לחמור ולא לסוס, כי החמור והסוס נבדלים בדרך מנוחתם, הסוס צריך שיפרקו מעליו את כל משאו, ורק אז הוא הולך לנוח. מה שאין כן החמור, הולך לנוח יחד עם כל המשאות שעליו. ולכן כאן דימה הכתוב את לומדי התורה לחמור, כי מי שאיננו יכול לנוח ללא הסרת העול, אינו נקרא בן תורה אמיתי. וזה מבחנם של בני תורה, אם אף בזמן מנוחתם, עדיין הם עומדים עם עול התורה, ויראתם שלמה, סימן הוא שבני תורה אמיתיים הם.

האדם צריך לקבל על עצמו עול תורה כחמור הנושא משאות

אומר החפץ חיים (שמירת הלשון חלק א' שער התורה פרק ג') ראוי לאדם שיקבל על עצמו עול תורה, לשאת תמיד בעולה, עד שיהיה רגיל בכך, ולא ירגיש את המשא, וכדרכו של החמור שנמשל כאן לעמלי התורה. ובאמת שמן הפסוק משמע יתירה מזו, שהנושא בעול התורה, חש בכך שמחה וסיפוק, וזהו "וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה", שמחה בראותם את תכליתם, הוא העולם שכולו טוב, העולם הבא. ואף זוכים לעונג בעולם הזה, וכפי שתרגם יונתן בן עוזיאל (בראשית מט, טו) ארכין כתפיה למלעי באורייטא, והוו ליה אחוי מסקי דורונין. עד כאן. [תרגום, הרכין כתפיו

לעסוק בתורה, והיו אחיו מעלים לו מתנות.] הרי שגם בעולם הזה זוכה העוסק בתורה לעונג. וביתר עמקות, הנושא בעול התורה ירגיש סיפוק נעימות ומתיקות שאין כהנאתם בכל הנאות העולם הזה. ודבר זה ניתן להרגיש בחוש, כשבני תורה אמתיים מתעסקים בתורה, חייהם נעימים גם בעולם הזה, בתחושת הסיפוק עד בלי די בלימודה, הממלאת את ליבם, ולכך מטים שכמם לשאת את עולה בשמחה.

"יששכר חמור גרם" (מט, יד)

החמור ולידת יששכר

פירוש הפסוק יששכר חמור גרם צריך ביאור, והנה שנינו במסכת נדה (לא.) אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (בראשית ל, טז) וישכב עימה כלילה הוא, מלמד שהקב"ה סייעו באותו מעשה שנאמר יששכר חמור גרם, חמור גרם לו ליששכר, והביאור בזה כמו שמפרש הערוך (ערך חמרא מובא בגליון הש"ס נדה שם) חמור גרם ליששכר כי כשבא יעקב מן השדה, שמעה לאה את חמורו נוער, יצאה לקראתו ואמרה לו, אלי תבוא, והביאתו לאוהל שלה, ובאותו לילה נתעברה ליששכר. וכן כתב רש"י בנדרים (דף כ: ד"ה יששכר חמור גרם) שחמור גרם ליששכר שנולד, אותו חמור שהיה יעקב רוכב, כשפנה לאהל לאה.

החמור שהוציא את הדודאים

בדרך אחרת דרכו בעלי התוספות במושג זקנים על התורה (בראשית מט, יד) וביארו שבשעה שחותכים את הדודאים מן הארץ, כל השומע קולם מיד מת, ולכן כדי לקטוף את הדודאים, לוקחים חמור זקן, ומרעיבים אותו, וחופרים סביבות הדודאים [כך שנשארים הדודאים מחוברים לקרקע בחיבור מועט, ובתלישה קלה יתנתקו מן הארץ], ובורחים האנשים למרחוק, כדי שלא ישמעו הקול, והחמור מחמת הרעבון מוציא את הדודאים, וכששומע החמור את הקול, מיד מת, ואז באים ומוציאים את החמור מת והדודאים מושלכים בארץ. ולכך נאמר "יששכר חמור גרם", כי מי "גרם" ל"יששכר" להוליד? ה"חמור" שהוציא את הדודאים.

בדומה לזה שנינו במדרש (מובא בר' חיים פלטיאל פרק מט, יד) בשעה שהלך ראובן בימי קציר חטים, ורכב על חמורו, וירד מן החמור, ודחק מעט ממנו מן הדרך, ואסר אותו, וחפר [החמור] ברגליו, והוציא הדודאים. בין כך וכך בא ראובן וראה את הדודאים ונטל אותם, וזהו "יששכר חמור גרם", שהחמור גרם שימצא דודאים בשדה.

סגולת הדודאים

לעיל בפרשת ויצא (ל, יד) הביאו בעלי התוספות, שהדודאים מביאים אהבת דודים, וכן מצינו בשיר השירים (ד, יד) הדודאים נתנו ריח. ועוד הביאו שם (וכן הוא ברבנו בחיי ויצא), שיש לדודאים מראה ראש וידיים ופרצוף אדם ואשה, והוא מועיל להריון, וזה בדרך סגולה שיש להם, לא בדרך הטבע. ולכך "דודאים" בגימטריא "כאדם".

עסק התורה מבטל גזירות רעות ב"מ

גם ידע לו האדם שעל ידי עסק התורה הקדושה, יכול הוא לבטל כל גזרות קשות, וכמרומו בפסוק, יששכר חמור גרם, ראשי תיבות **גרם** גזירות רעות מבטל, והמשך הפסוק רובץ בין ה"משפתיים" יבואר על פי דברי המשנה באבות (פ"ו מ"ד) שהנהגת התלמיד חכם היא, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וזה שאומר רובץ בין המשפתיים ראשי תיבות פת מלח יאכל מים משורה שתה.

"יששכר חמור גרם רבץ בין המשפתיים וירא מנחה פי טוב ואת הארץ פי נעמה ויט שכמו לסבל" (מט, יד-ט)

כיון שראה יששכר שה"גשם" נעים מסרו במתנה לקב"ה

כאשר נפגשו "החזון איש" ו"בעל הסולם" הרב אשלג (הובא בתפארת למשה, מירניק, עמ' ת"ז), הקשה "בעל הסולם" ל"חזון איש" על פסוק זה, כיון שידוע שיששכר הוא סמל התורה, אם כן קשה עד מאוד, כיצד נאמר כאן על יששכר שהוא רוצה את המנוחה שהיא טובה ואת הארץ הנעימה, והרי דרשו רבותינו (בראשית רבה פרשה צ"ט סי' י') שיששכר הוא כחמור שלא מפריע לו היכן הוא ישן, וכן שאינו בועט בבעליו, ואם כן היאך נאמר כאן וירא מנוחה כי טוב? ותירץ, יששכר רצה להודות לקדוש ברוך הוא על שהוא זכה במתנה הגדולה ביותר בעולם, על כך שהוא יושב ועוסק בתורה, ועל כן חשב, מה אשיב לקדוש ברוך הוא על כך? והחליט לתת לקדוש ברוך הוא את הדבר היקר והחשוב ביותר בעולם הזה, את ה"מנוחה" ואת ה"ארציות" שהאדם חומד אותם מאוד מאוד, אותם אמסור לקדוש

ברוך הוא, כי אינני רוצה את ההנאה של המנוחה, ואת הארציות, ולכך אף ש"וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה", ראה שהן נעימים וטובים, אמר שאותם אמסור לקדוש ברוך הוא ולא אהנה מהם, אלא, "ויט שכמו לסבול", את עול התורה והמצוות. החזון איש כל כך שמח בפירושו זה, עד שכל מי שנכנס אל החזון איש באותו היום, היה החזון איש חוזר ואומר לו את הפשט ששמע מבעל הסולם.

"וַיִּשְׁכַּר חֹמֶר רַבִּץ בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים וַיֵּרָא מְנַחָה בִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ בִּי נְעִמָּה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסָבֹל" (מט, יד-טו)

רובץ בין המשפתיים זה ה"לשון"

בספר כאריה שאג (מובא בספר עזרי מעם ה' עמוד 216) מובא רמז נחמד, הנה ידוע שכאשר שני אנשים רבים והאחד מחרף את רעו, אם השני עונה לו ומשיב לו כגמולו, המריבה גודלת ומתעצמת, כיוון שאז הראשון ישיב לו יותר ויותר ממה שהוא השיב לו, ועוד תגדל המריבה, ולא תהיה לשניהם מנוחה אף פעם. מה שאין כן אם האדם אינו משיב למחרפו, אז תשקט המריבה ויהיה לו מנוחה.

ושנינו בחז"ל (חולין פט.) אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולס את עצמו בשעת מריבה, שנאמר (איוב כו, ז) תולה ארץ על בלימה. ועל דרך זו יש לומר גם כאן, "רובץ בין המשפתיים", רומז הפסוק על לשון האדם, הנמצאת בין "השפתיים", כדאיתא בספר נועם אלימלך להרב הקדוש מליז'נסק זי"ע (על פסוקו עמוד נ"ג), וזה בא הכתוב לומר, שיש לאדם "לשון" הנמצאת בין השפתיים, שעמה יכול הוא להשיב לחבירו כאשר הוא מחרפו, אך המשכיל בעת ההיא ידום, לפי ש"וירא מנוחה כי טוב", כי ישים אל מול עיניו את המנוחה שבה חפץ כל האדם, ואילו ישיב לחברו, לא תהיה לו מנוחה, כי אולי ההוא יחרפו אחר כך יותר. מה שאין כן אם יסבול וישתוק, יזכה למנוחה. וכן רואה הוא "ואת הארץ כי נעמה", האדם רואה את הארץ, דהיינו את העולם הזה, שהוא נעים ומתקיים בזכות מי שבולס פיו בשעת מריבה, לפיכך, "ויט שכמו לסבול", הוא מוכן לסבול ולא לחרף ולהשיב לחברו, ועל ידי זה זוכה למנוחה ולקיים את הארץ.

"וַיֵּרָא מְנַחָה בִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ בִּי נְעִמָּה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסָבֹל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד" (מט, טז)

כל הפסוק נדרש לעבודתו יתברך

כתוב בזוהר הקדוש (ח"א דף רמ"ב ע"ב) "וירא מנוחה כי טוב", זו תורה שבכתב, "ואת הארץ כי נעמה", זו תורה שבעל פה, "ויט שכמו לסבול", עולה של תורה ולהתדבק בה יומם ולילה, "ויהי למס עובד", לעבוד לקדוש ברוך הוא להדבק בו ולהתיש עצמו בתורה.

"דן ידין עמו באחד שבטי ישראל" (מט, טז)

דן היה דן דין אמת

מבאר הכלי יקר (כאן), שדן היה דן דין צדק, ולא מטה פנים, גם לאלו שהיו קרובים אליו מאוד. וזה שאמר הכתוב, "דן ידין עמו", היינו דן היה דן את "עמו", הם הקרובים אליו, "כאחד שבטי ישראל", היה דן אותם כמו שהיה דן את שאר עם ישראל משאר שבטים, מבלי להתחשב בקירבתם אליו.

"הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור" (מט, יז)

איך מצאו את שמשון תחת הריסות הבנין ואלפי המתים

נאמר (שופטים טז, כה) קראו לשמשון וישחק לנו, היה זה אחר שתפסו הפלישתים את שמשון, ניקרו את עיניו וקשרוהו לעמודי הבנין והיו לועגים לו. ואיתא במדרש (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' י"ד) אמר רבי לוי, כתיב (שם כז) ועל הגג כשלת אלפים, אלו מה שהיו על שפת הגג, אבל מה שהיו לאחוריהם ולאחורי אחוריהם, אין בריה יודעת. ואם כן כיצד הפסוק (שם לא) אומר וירדו אחיו וכל בית אביהו וישאו אותו ויעלו ויקברו אותו בקבר מנוח אביו? ופרשו המתנות כהונה והמהרז"ו (שם) את קושיית המדרש, איך יכלו אחי שמשון למצוא אותו אחרי שנפל עליו כל הבנין, ועמו אלפים רבים שנהרגו ונפלו עליו?

אלא מצאוהו משום שיעקב אבינו ברוח קדשו חזה את הדבר הזה, ובקש עליו "ויפל רכבו אחור", היינו שכמו הנחש שנושך את הסוס ברגליו האחוריות, ובהכרח שגם הסוס וגם הרוכב יפלו לאחוריו, כך בקש יעקב שבעת שיכם שמשון, תהיה זו כנשיכת נחש, שכל הפלשתים יפלו לאחור ולא על שמשון, כדי שיוכלו למצוא את גופתו.

"גִּדּוּד גִּדּוּדֵנוּ וְהוּא יְגִדּוּ עֶקֶב" (מט, יט)

הגומל חסד שומרים אותו גדודי מלאכים ומכירת את היצר

רבנו יעקב אביחצירא בפתוחי חותם (ויחי כאן עמ' רל"ח) רומז בתיבת גִּדּוּד שהיא ראשי תיבות גומל דלים, ורצונו לומר, מי שגומל חסד לזרע ישראל בכל כוחו, עליו ממשיך הפסוק "גדוד יגודנו", אזי גדודים של מלאכי השרת שנוצרו ממצוותיו, סובבים ושומרים אותו מכל דבר רע, "והוא יגוד עקב", ועוד זוכה שמבדיל ומכרית מאתו את היצר הרע, הנחש, שעליו נאמר (בראשית ג, טו) ואתה תשופנו עקב. ויגוד כאן הוא מלשון כריתה, כלשון הפסוק (דניאל ד, יא) גודו אילנא. ועיין עוד שם.

"מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעַדְנֵי מֶלֶךְ" (מט, כ)

לימוד המשנה מציל מגיהנם

בספר מדרש תלפיות (ערך אפוד, ד"ה גם ניתן, עמוד ס"ה) מביא דבר נפלא בשם האריז"ל, שאשר בן יעקב היה עוסק בתורה ובמשנה יותר מאחיו, ולאחר פטירתו של אדם כשדנין אותו לגיהנם, קורא הנפטר לכל שבט ושבט שיצילו משם, ואין קול ואין עונה. וכשקורא לאשר בן יעקב, משיב לו אשר, קראת מימך משנה? ואם אומר לו הן, מיד מוציא אותו מגיהנם בזכות המשנה. וזהו שאמר הכתוב "מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ", "שמנה" אותיות "משנה", כלומר בשביל שקרא את המשנה, יצילו מגיהנם. ומלבד מה שמצילו מגיהנם, מביאו גם לגן עדן, כהמשך הפסוק שנאמר (מט, כ) והוא יתן מעדני מלך, כלומר שיתן לו "מעדני מלך" מתענוגי גן עדן של מעלה.

גם הרב חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת א' אות נ"א) הביא דבר זה בשינוי מעט, וכתב בזה הלשון, אשר עומד בפתח גיהנם, וכל מי שיודע משנה הוא מצילו, וזהו מאשר שמנה לחמו, שמנה אותיות משנה.

"מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעַדְנֵי מֶלֶךְ" (מט, כ)

מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעַדְנֵי מֶלֶךְ

"מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעַדְנֵי מֶלֶךְ" זה ראשי תיבות שלו"ם. וכן תיבת "אשר", אותיותיה הן האותיות שלפני אותיות התיבה "שבת" [שלפני אות ש' של שבת, היא האות ר' של אשר, וכן לפני ב', אות א', ולפני ת', אות ש'], ללמדנו כי ב"שבת" צריך להיות ב"אשר", דהיינו שיהיה האדם מאושר ושמח ובשלום בבית, כי התורה והשבת נקראים שלום, וכמובא בזהר הקדוש (ח"ג פרשת קרח דף קע"ו ע"ב). ומזה הטעם גם נוהגים כל עם ישראל לברך זה את זה בשבת, ברכת "שבת שלום". (ילקוט המוסר ואבני השם ויחי עמ' פ"ג).

"נִפְתְּלִי אֵילָה שְׁלָחָה הִנֵּתִן אֲמָרֵי שִׁפְרָ" (מט, כא)

מירון היא בחלקו של נפתלי והמרא דאתרא הוא רשב"י

בתרגום אונקלוס תירגם, ואחסנתיה תהא מעבדא פירין, יהון מודין ומברכין עליהון. עד כאן. [תרגום, חלקו יהיה עושה פירות ויהיו מודים ומברכים עליהם]. וזהו "הנתן אמרי שפר", היינו ששבט נפתלי בחלקם יהיה דבר "הנתן אמרי שפר" היינו שאומרים עליו ברכות, הם פירות הארץ.

והקשה בשו"ת ארץ צבי להגאון מקאזיגלוב זצ"ל (סימן כ"ז), הלא קיימא לן דברכת הנהנין היא מדרבנן, ואיך אם כן יתכן שבני נפתלי עוד קודם שתקנו חז"ל לברך, היו מברכים על הפירות? ועוד קשה, מה רבותא היא לשבט נפתלי, הרי על כל הפירות שבכל הארץ מברכים עליהם ולא רק על של שבט נפתלי?

וכתב ליישב בדרך שהקושיא האחת מתורצת בחברתה, דאין הכי נמי, בכל מקום קיימא לן דברכת הנהנין דרבנן, אך שונה מירון שהיא מקומו של רבי שמעון בר יוחאי בעל ה זוהר הקדוש, ובזהר סבירא ליה, שחיוב ברכת הנהנין היא מדאורייתא. וכמו שכתב רבנו עובדיה מברטנורא בפירושו עה"ת בס' עמר נקא (ריש פ' עקב דף ר"ע ע"ב) שכן דעת ה זוה"ק. וידוע, כי במקומו של המרא דאתרא הלכה כמותו, ואפילו כשהוא יחיד במקום רבים, וכדאיתא במסכת שבת (קל.), דבמקומו של ר' אליעזר היו כורתים עצים בשבת למילה, אף על פי שהלכה כחכמים שאסור הדבר, מכל מקום במקומו של ר' אליעזר פוסקים כמותו. ואף כאן מירון שהוא מקומו של רשב"י שם פוסקים כמותו, ומירון הוא בחלקו של נפתלי כידוע, ועל כן שפיר כתב התרגום על חלקו של נפתלי, שיעשה פירות והם מברכים עליהם, כיון שנפתלי הם מבני מירון, ופוסקים כדעת רשב"י שברכות חיובם מן התורה. ולכן רק בשבט נפתלי נזכר שהיו מברכים, שרק הם היו מברכים ברכות הנהנין ולא שאר שבטים. ודפח"ח.

"נפתלי אילה שלחה" (מט, כא)

אלמלא נפתלי, היה יוסף נהרג

במדרש אגדה (כאן) מפרש המדרש, שאלמלא נפתלי, היה יוסף נהרג, כשרצו האחים להרוג את יוסף, בא נפתלי ואמר ליהודה, ובא יהודה והצילו. עד כאן. והיינו שעשה כן במהירות כאילה, ולכן נאמר כאן "נפתלי אילה שלוחה".

"בן פרת יוסף בן פרת עלי-עין בנות צעדה עלי-שור" (מט, כב)

זכה יוסף לברכת העין על שהסתיר את רחל

ידוע מאמר חז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ח סי' י' הובא תוכנו ברש"י כאן) למה זכה יוסף לברכת "עלי עין", שלא תשלוט בו עין הרע, מפני שהגביה קומתו לפני אמו רחל, כדי שלא יסתכל בה עשו הרשע. וזהו שנאמר (בראשית לג, ז) ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו. אבל השפחות היו לפני ילדיהן, כמו שנאמר (שם, ו) ותגשן השפחות הגנה וילדיהן. וכך שנינו בברכות (דף כ.). הקדוש ברוך הוא בירך אותו שלא ישלוט בזרעו עין הרע. וכן כשבירך את מנשה ואפרים ברכם כמו דגים שנאמר (מח, טז) וידגו לרב, שאין עין הרע שולטת בהם.

עצם עיניו ולא הביט באחת מן המצריות

ועוד איתא במדרש (מובא בתורה שלמה עמוד 1841) אמר לו הקדוש ברוך הוא, יהי שלום על העין שעמד ועצם עיניו ולא הביט באחת מן המצריות, שנאמר צעדה עלי שור, אמר הקדוש ברוך הוא, עלי לשלם לאותו עין, והיינו דבעינן קדשים ומעשר נאכלין בכל הרואה. וביתר הרחבה הוא במדרש (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' י"ח ובראשית רבתי כאן ויובא בסמוך) שביום שהרכיבו את יוסף במרכבת המשנה, בנות מצרים היו צועדות על חומת מצרים, כדי לראותו משם, והיו משליכות לרגליו כלי כסף וכלי זהב, צמידים ונזמים וטבעות, כדי שיוסף ישם עיניו עליהן, שהיה פנוי בלא אשה. ולא היה מרים את עיניו להסתכל בהם. ומשם זכה לברכת בן פורת יוסף בן פורת עלי עין.

ואיתא בהדר זקנים (בראשית מא, מה) שאסנת היתה מן דינה בת יעקב שנתעברה משכם בן חמור, ושמעון נטל אותה והשליכה למדבר, והקדוש ברוך הוא שמר אותה תחת הסנה. ויום אחד באו פרעה ופוטיוס להתייחס ולטייל בשדה וראו אותה, ולקחה פוטיוס, שלא היו לו בנים ובנות, כיון שהיה עקר ואשתו עקרה. והיה לאסנת בצוארה קמיע טס כסף מיעקב שכתב עליו "עלי שור". וכשהגדילה היה בצוארה, וכשעבר יוסף על ארץ מצרים, השליכה קמיע זה, ועיין בה יוסף, וידע שהיא מזרע אביו ולקח אותה לו לאשה.

ועל זאת נקראת שמה "אסנת" מלשון "סנה" [שכאמור היתה תחת הסנה במדבר], וזה שנאמר, "בנות צעדה עלי שור", "בנות" הרבה השליכו כלי כסף ונזמים, אבל בשביל "עלי שור" שכתוב עליו לקח אותה. דברי פי חכם חן.

שלא הביט באשת פוטיוס

ועוד במדרש (בראשית רבתי כאן) זכה לברכה זו, על שלא רצה לזון "עיניו" מאשת פוטיוס, כך לא היה רשות לעין לשלוט בו. ומצינו שלושה שנתנסו בכך, והם בראשי תיבות **בפ"י** בועז פלטי יוסף, ויוסף התגבר על יצרו יותר מכולם, שהיה גר במצרים, ועבד תחת ידה של אשת פוטיוס, ונתנה אותו בבית האסורים, ומפני זה זכה בברכת בן פורת, ולכן נאמר כאן **בן פורת** יוסף ובראשי תיבות **בפ"י**. ועל כן בתפילה אנו אומרים **"בפי"** [שהם כאמור בועז פלטי יוסף] ישרים תתרום, תתרום יותר מאלו השנים, בועז ופלטי. ולכן גם כתוב פעמיים **"פורת"** [בן **"פורת"** יוסף בן **"פורת"** עלי עין], כנגד השנים שאמרנו. [גם **"פורת"** הן אותיות **"פותר"** ואותיות **"פרות"** לרמוז שהיה **"פותר"** חלומותיו של פרעה בענין שבע ה"פרות"].

"בנימין יאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל" (מט, כז)

זקנים איכא ביבבל

איתא בברכות (דף מו:) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה ראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, קיבל עליו שכר כנגד כולם. וכן אמר לבניו (ברכות ה.), קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חי. [הקדימו והחשיכו לעלות לבית הכנסת, כדי שתאריכו ימים]. אמרו לרבי יוחנן שיש זקנים בבבל. תמה, והכתיב (דברים יא, כא) למען ירבו ימיכם על האדמה אשר נשבע ה' לתת לאבותיכם, ולא בחו"ל? כיון שאמרו לו שמשכימים ומעריבים לבית המדרש, אמר שזכות זאת הועילה להם.

והנה המימרא הזאת נדרשת יפה על פסוק זה, "בנימין זאב", "זאב" הוא מה שאמרו לרבי יוחנן זקנים איכא בבבל, שבראשי תיבות הוא "זאב". ולכן "יטרף", היינו ש"נטרפה דעתו" איך יתכן כזאת? כיון שאמרו לו "בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל", דהיינו שהם משכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, נחה דעתו ואמר, זהו שהועיל להם לאריכות ימים.

"כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם" (מט, כח)

מה הם העתידות שאמר יעקב לבניו

כתבו בעלי התוספות (תוספות השלם ח"ה ויחי עמ' ע"ח אות ד') "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר", מניינא למה לי? [לשם מה התורה כותבת כאן שמניינם הוא "שנים עשר", והוא דבר ידוע וברור?] מלמד שכולם ישבו שם, שלא יאמרו אחי בירך תחילה קודם שבאתי. [כל האחים היו שם באותה שעה, ולפיכך, סדר ברכותיו של יעקב היה בכוונה מכוונת, ולא מפני שפלוני היה באותה עת נתברך ראשון, ואלמוני שהגיע רק אחר כך נתברך שני.]

"וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם" כל מה שעתיד להם [אמר להם יעקב, ומה אמר...] היאך סדר דגלים איש על דגלו, שלא יקנאו זה על זה, זהו (במדבר א, נב) איש על דגלו לבית אבתם. ה' תגן על אלה, אמר להם עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכם חמשה חומשי תורה, אם תקיימוה תהיו מבורכים, [ומרומו הדבר ב] "וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם" [המילה "וְזֹאת" רומזת לתורה, כלשון הפסוק...] (דברים ד, מד) "זאת" התורה.

חמשים אותיות בשמות השבטים כולם, זהו "כל" [שבתחילת הפסוק, כנאמר] "כל" אלה שבטי ישראל. [והמספר חמשים בכוונה מכוונת הוא כי] כמו "חמשים" יום שבין פסח לעצרת שבו ניתנה תורה. על כן "חמשים" פעם כתיב "תורה" בחומש, "חמשים" שערי בינה הם, לבד מחמש תורות הכתובין בחמשה חומשים וכו'. עד כאן, ועוד עיין שם.

"כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם" (מט, כח)

השבטים כצינור שבין הבורא לבריאה

על המשמעות המיוחדת למספר י"ב, מסביר רבנו בחיי (כאן) שהסיבה שישנם י"ב שבטים היא, מפני שהם מהווים את "צינור החיים" שבין הבורא לבין הבריאה. שהוקשה לו על לשון הפסוק "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר", והיה הכתוב ראוי לומר, אלה שבטי ישראל, ומה שהזכיר "כל אלה" ... ולפי דעתי ירמוז הכתוב, כי כל המציאות כולו מתקיים בזכות שבטי ישראל י"ב, ועל כן הזכיר בהם לשון "כל אלה", כלשון האמור בכל הנמצאים כולם וכנאמר (ישעיה סו, כ) ואת "כל אלה" ידי עשתה. ובא להורות שכל הנמצאים כולם מיוסדים על שבטי ישראל י"ב. והוא מה שדרשו רז"ל (בראשית רבה פרשה א' סי' ה' וראה גם כלי יקר דברים כו, טו) מחשבתן של ישראל קדמה לעולם. ועל כן תמצא מספר י"ב רשום בשלש חלקי המציאות: בעולם העליון י"ב מלאכים הסובבים את כסא הכבוד, שכנגדם כתוב בכסא שלמה (מלכים א, י, כ) ושנים עשר אריות עומדים שם על שש המעלות מזה ומזה. בעולם האמצעי י"ב מזלות. בעולם השפל י"ב שבטי ישראל. ועל זה אמר שלמה בחכמתו (קהלת ז, יד) גם את זה לעומת זה עשה האלהים, והבן זה. עד כאן לשונו.

פירוש: יש עולם ההנהגה, אלה הם אותם י"ב מלאכים הסובבים את כסא הכבוד, ומהם זורם השפע דרך י"ב מזלות, אבל ל"עולם השפל" מגיע הרצון האלהי דרך י"ב שבטי ישראל, שהם מהווים את הצלם אלהים בנבראים.

השבטים זכו להשגת "י"ב מנהיגי הנפש"

בספר מכתב מאליהו (ח"ה עמ' 437) כתב, איתא בספר יצירה (ה, ב) י"ב איברים עיקריים באדם, ומכנה אותם י"ב מנהיגין בנפש", והיינו י"ב בחינות עיקריות בהשגת האמת. וזהו גדרם של השבטים הקדושים שבטי יה, כי השגת האמת הכללית של יעקב אבינו ע"ה נתחלקה בהם בהצטיינות, כל אחד מהם בפרט שלו, ועל ידי שייכות כל אחד לאביו בפרט שלו, היתה לו דבקות בהבחנת הכלל כולו.

הפירוש: אותם י"ב מזלות ואותם י"ב חדשים, הם גילויים מיוחדים של כבודו והנהגתו יתברך בעולם. והם מקיימים את העולם באופן המושלם ביותר, כפי שיודעת חכמתו יתברך. ככל שהאדם חסר יותר מן "השלימות", כך חסרה לו יותר הבנה באמת האלהית שבהנהגת השם יתברך. יעקב אבינו ע"ה שהגיע לשלמות, שהרי התורה הגדירה אותו (בראשית כה, כז) "איש תם" ותירגם אונקלוס "גבר שלים", הגיע ל"מידת האמת". שכן, בניגוד לכל מידה אחרת,

האמת אינה סובלת חלקיות, שכן אפילו מעט מן השקר המעורב בדבר, כבר נטל ממנו את הזכות להיקרא "אמת", אי לכך אין מושג "קצת אמת", אלא או אמת או שקר. וזה מרומז במילה "אמת", שאם נוטלים ממנה את האות א' שהיא המידה המעטה ביותר הקיימת, מתקבלת המילה "מת". כלומר, האמת - מתה! אם הנביא (מיכה ז, כ) אמר, תתן אמת ליעקב, הרי שיעקב היה שלם בתכלית השלימות, שאם לא כן, לא היה הקדוש ברוך הוא מעניק לו את "כתר האמת". ומתוך אותה אמת פנימית, הגיע יעקב עד לדרגה שאפילו מלאך רע, הס"מ בעצמו, קרא את שמו "ישראל". וביאר בשל"ה הקדוש (ח"א דף י"א ע"א) שפירוש המילה הוא "ישר-אל", הודה הסטרא אחרא שיעקב הוא ישר באופן מוחלט, עד שניתן לומר, שעובר קו ישר ממנו אל הבורא יתברך.

אולם, אותה דרגה רוחנית גבוהה של יעקב, שהייתה נעלית אף ממדרגתם של אברהם ויצחק, שהרי חז"ל כינוהו "בחיר שבאבות", לא ידע יעקב אם ימשיכו גם בניו, או שמא יהיה גורלו כגורל אברהם ויצחק, שרק מחצית הבנים המשיכו בדרכם. ולכן ערך יעקב מבחן ולקח י"ב אבנים ושם מתחת למראשותיו ואמר, אם י"ב האבנים יתאחדו לאבן אחת למראשותיו, אות הוא, שהם יקבלו את מרותו וימשיכו בדרכו.

כשקם יעקב משנתו, וראה שהאבנים התאחדו לאבן אחת, ידע שיצליח במטלה שהוטלה עליו, לבנות משכן אלהי עלי אדמות. בספרים הקדושים (בית המדרש עמוד 200) מבואר שהמילה "אבן", משמעותה אב - בן. כלומר, אין האב והבן נמצאים בקיטוב, אלא חיים באחדות, מתוך העברת תורת האבות לבנים, כפי הציווי שאנו חוזרים עליו בוקר וערב, "ושננתם לבניך". בכך יגיע העולם לייעודו, שהרי כל הבריאה, שברא הבורא יתברך, הייתה מפני שאיווה להשרות שכינתו בתחתונים. ומכאן, שאב יעקב אבינו עוז ועוצמה להמשיך בדרכו, לבית לבן, ששם הציב את י"ב השבטים, שהם "עמודי העולם".

"כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִים עָשָׂר" (מט, כח)

א'לה ש'בטי י'שראל ש'נים, בר"ת "אשיש"

בתוספות השלם (ח"ה ויחי עמ' ע"ח אות ג') כתוב שראשי תיבות הפסוק אלה שבטי ישראל שנים "אשיש", לרמז לדברי הכתוב (ישעיה סא, י) שוש "אשיש" בה', כיון שעתה יעקב אבינו בסמוך ליציאתו מן העולם הזה, שש ושםח על שזכה לראות את בניו כולם צדיקים (וכדברי הספרי ואתחנן ל"א, והוזהר ח"א ויחי דף רל"ה סע"א). וממשיך הפסוק (שם) "כי הלבישני בגדי ישע", אלו בגדי זוהר שמלבישים כל צדיק וצדיק כשנפטר מן העולם, "מעיל צדקה יעטני, והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך". ולכך גם "אשיש" עולה בגימטריא "תורה", כי כל בניך לימודי ה' עוסקים בתורה, ולכך "אשיש בהשם" משום שכל בניו היו בעלי תורה. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שנו"ו).

"וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבָרְכָתוּ בְּרַךְ אוֹתָם" (מט, כח)

רמז לברכת הכהנים בברכת יעקב

הנה שלש פעמים נזכר לשון ברכה בפסוק, "ויברך" אותם, איש אשר "כברכתו" "ברך" אותם. ויש מכאן רמז למה שעתידין בניו להתברך בברכה המשולשת בתורה (במדבר ו כד-כו) יברך, יאר, ישא. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שנו"ו).

"שְׁמָה קָבְרוּ" (מט, לא)

מחילה יוצאת מקבר משה לאבות

הספרי (דברים פסקה שנו"ז) מגלה, שמחילה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של האבות, ולמדו כן מתוך שנאמר כאן (דברים לד, ה) וימת "שם" משה, ונאמר להלן (בראשית מט, לא) "שמה" קברו את אברהם ואת שרה אשתו.

"וַיָּגֹעַ וַיֵּאָסֶף אֶל עַמְּיוֹ" (מט, לג)

יעקב אבינו לא מת, אלא נעשה כעין גוף אדם הראשון לפני החטא

מיתה לא נאמרה ביעקב, רק "ויגוע", אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בגמ' תענית ה: וילקוט ראובני דף קע"ח) יעקב אבינו לא מת, נתלבש צורה כעין גוף האדם הראשון לפני החטא, ויהא משוטט בעולם הזה לתועלת עם קדוש. דהיינו יעקב אבינו עליו השלום, יכול להתלבש ולהראות כעין אליהו ז"ל, וזה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, יעקב אבינו לא מת, אלא שנעשה גופו ובשרו לפיד אש ונפשו תחופף עליו כל היום, ומבקש רחמים מן השכינה על ישראל בכח התפילה.

כתב הרב דברי יואל (עמוד מ"ד) ואפשר להבין דבריו הקדושים אפס קצוהו על פי קבלה אמיתית, דברי אור החיים הקדוש (בפרשת בחוקותי אות כ') וזה לשונו, כשברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון בעולם הזה, לא ברא לשבת בעולם הזה לעולמי עד [כי התכלית היא העולם העליון], אלא היתה הכוונה כדי שיעלה השמימה ולאוצרות החיים בעת אשר יחפון, ויהיה כמי שדר בבית ועליה על גביו, וכמו שעלה אליהו בסערה השמימה. אולם על ידי שחטא אדם הראשון, כשירצה האדם לעלות לעליה, צריך לעבור תחילה את השתנות הגשם, ולהפשיט את עורו מעליו, וזו היא מיתת האדם. עד כאן לשונו.

על דרך זה יבואר מאמרם זכרונם לברכה (תענית ה:) דיעקב אבינו לא מת, לפי שתיקן פגם חטא אדם הראשון בשורש נשמתו, על כן לא היה צורך אצלו להשתנות הגשמיות שהוא בחינת מיתה, אבל היה כמי שדר בבית ועליה על גביו, ועלה יעלה השמימה ולאוצרות החיים בעת אשר יחפון, ופושט צורה ולובש צורה, וכמו שעלה אליהו בסערה השמימה.

ואולי זה המכוון בדברי הרמב"ן זכרונם לברכה (בראשית מט, לג לגבי נפשות הצדיקים, ויובא בע"ה במאמר הבא בהרחבה) לובשת לבושה השני וכו', או תתלבש בעיתים מזומנות. עכ"ל. והבן. והנה קיימא לן (קידושין סב.), כל שבידו, לאו כמחוסר מעשה דמי, ועל כן יעקב אבינו לא מת, דכל אימת שיחפון בידו הוא להתלבש בלבוש גופו הקדוש. ועיין בחתם סופר זכרונם לברכה (ח"ו סימן צ"ח) דאליהו הנביא זכור לטוב פעמים מתגלה לחכמי ישראל בלבוש גופו, ופעמים בלבוש נשמתו, ומשמע במדרשים, כי גופו של אליהו זכור לטוב, נשאר בסערה שעלה בה השמימה.

ובזה יתבאר דברי הזוהר הקדוש (ח"ב דף מ"ח ע"ב), יעקב אבינו אחיד באילנא דחיי דלית ליה מותא לעלמין, ואימתי מית? בשעתא דכתיב ויאסוף רגליו אל המטה. רוצה לומר, כשהיה ברצונו לעלות לעליה, היה נדמה לבני אדם כבחינת מיתה אצלו, על שם שהיה פושט צורה ולובש צורה, אבל האמת שהוא חי גם בלבוש גופו, כי לא הוצרך להשתנות הגשמיות.

והנה לפי זה מה שחנטו הרופאים את יעקב, היה בדרך נס, כי לא יתכן מלאכת החניטה בגוף חי, וזה שהקשו בגמרא (תענית ה:) וכי בכדי ספדו ספדיא וחנטו חנטיא וקברו קבריא?! אלא שהיה כל זה בדרך נס. (מוסר חכמים השלם ח"א עמ' שע"ה).

פירוש דברי הרמב"ן שהנשמה לובשת לבושה השני

כתב הרמב"ן (כאן) על דרשת חכמינו זכרונם לברכה (תענית ה:) שיעקב אבינו לא מת, כי נפשות הצדיקים צורות בצרור החיים, וזו תחופה עליו כל היום לובשת לבושה השני שלא יפשיטנה ערומה, כי יעקב, או תתלבש לעיתים מזומנות. עד כאן לשונו. והדברים צריכים ביאור.

והנה ביתר הרחבה כתב רבנו בחיי (בראשית מט, לג) וזה לשונו, כי נפשו של יעקב היתה מרחפת על גופו תמיד לתוקף קדושתו, כי שאר נפשות הצדיקים שאינן במדרגת הקדושה כמוהו, חותרות לשרשן ולעיקרן, וכיון שעלו, לא ירדו. אבל יעקב לקדושת גופו ומעלתו, היתה נפשו עולה ויורדת. והכח הגדול הזה אינו נמצא רק לקדושים אשר בארץ יחידי הדורות, כגון רבנו הקדוש (כתובות קג:).

וביתר שאת ביאר ילקוט ראובני (פרשת ויחי), שנפשו של יעקב אבינו עליו השלום אינה נשארת ערומה אפילו שעה אחת, אלא הלבוש שלו מחופף על נשמתו תמיד. אבל כל הנשמות נשארו ערומים ואינם לבושים לבוש השני כל עת שירצו, ואפילו נפשות הצדיקים, אלא בשעה שרוצה הקדוש ברוך הוא לעשות שליחות הצדיקים, כגון נבות הזורעאלי וכיוצא בו. ואחרי שעשה שליחותו, מתפשטות ונשארות ערומות. ונשמתו של יעקב צרורה בצרור החיים והשלום, וכל שעה שנשמת יעקב אבינו עליו השלום רוצה להתלבש באותו לבוש, הוא לאלתר מתלבש, על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (תענית ה:) יעקב אבינו לא מת. וכשישראל בצער הגלות, מיד נשמת יעקב לובשת המלבוש, ומבקש רחמים מן השכינה על ישראל.

בספר מוסר חכמים השלם (ח"א עמ' שע"א) כותב שעל מילותיו של הרמב"ן "לבושה השני", יש גורסין "לבושה השני" השני בקמץ. ואולם רבנו בחיי (הג"ל) ובעלי הסוד כגון הריקנטי וכו', אינם מכירים בגירסא זו, אלא השני בצירי. ועל גרסתם של לבושה השני בצירי, כתב המגיה ברמב"ן שם, ועל דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת, אך נשאר קיים בגוף ובנפש, הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפש מתלבשת בצורת גוף ויש לו ממש. אבל הוא דק עד מאוד, מתלבשת בו לעיתים מזומנות, והוא מערב שבת לערב שבת, או מיום הכיפורים ליום הכיפורים. והוא משוטט בעולם

בשליחותו של הקדוש ברוך הוא, ומתראה למי שהוא חפץ בו.

וכעין זה ראינו בגמרא שבת (קנב:), הנהו קפולאי שהיו חופרים בקרקע של רב נחמן, גער בהם רב אחאי בר יאשיהו שהיה קבור שם. בא רב נחמן ושאל את הקבור שם מי אתה? אמר לו אני אחאי בר יאשיהו. אמר לו, והלא אמר רב מרי, עתידים צדיקים שיהיו עפר וכו'. הנה משמע שם בגמרא שהוא היה חי כפשוטו. וכן שנינו בכתובות (קג:), שהיה רבנו הקדוש אחרי פטירתו, פוטר את אשתו ובניו בכל ערב שבת בקידוש, והיה מתראה בבגדי החמודות שהיה לובש בשבת, ואף על פי שהמתים חופשים מכל המצוות, כיון שנעשה לו נס וזכה לכך, הרי הוא כ-חי לכל דבריו.

והמהר"ם פאפירש (תורה אור עמוד ע"ב) הסביר את הרמב"ן, וזה לשונו, הכוונה כי בהיותה בגן-עדן, הוא צרור החיים, אז כל ביתה לבוש שנים מן המצוות ומעשים טובים, והן הן העטרות אשר בראשיהם זיו השכינה. עד כאן.

וכמו שיעקב חי ולא מת ולבוש לבושו האמיתי, כן כולם בגן עדן חיים בלבושי המעשים טובים שלהם בלבוש חלוקא דרבנן.

"וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שְׁבָעִים יוֹם" (נ, ג)

שבועים יום נגד שבועים נפשות

בפסיקתא זוטרותא (כאן) "שבועים יום", כנגד שבועים נפש שבאו למצרים, בית איש ביומו היה הספדו של יעקב. עד כאן. דהיינו ימי בכי יעקב היו שבועים יום, מפני (דברים י, כב) שבשבועים נפש ירדו אבותיך מצרימה, והתחלקו לשבועים משפחות לפי התולדות הנולדות לנפשות שבאו למצרים, ובכל יום, משפחה אחת מהשבועים נפש, היתה מספידה את יעקב ומעוררת את הבכי.

"אָבִי הַשְּׁבִיעֵנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֵעָלָה נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאֶשׁוּבָה" (נ, ה)

מעשה קבורת יעקב אבינו והריגת עשו

ברמב"ן בפרשתנו (מט, לא) בשם ספר דברי הימים ליוסף בן גוריון, הנקרא ספר יוסיפון, מביא, שבשעה שעלו בני יעקב לקבור את אביהם במערת המכפלה, בא צפו בן אליפז בן עשו עם אנשי חיל להתקוטט עם בני יעקב ולמונעם מלקבור את אביהם במערת המכפלה. ויוסף ידע מעצת בני עשו, ולכן נטל עמו ממצרים אנשי חיל רכב ופרשים לערוך מלחמה עם אנשי צפו בן אליפז. ותגבר יד יוסף ויתפוס את צפו עם מבחר אנשיו, ויבא אותם למצרים, ויאסור את צפו בבית אסורים, וישב שם כל ימי יוסף. ובמות יוסף, ברח צפו מבית האסורים, וילך לארץ כאנפנייא, וימלוך על כל ארץ איטליא, והוא אשר מלך לראשונה ברומי, והוא אשר בנה ההיכל הראשון הגדול אשר ברומי.

עוד במסכת סוטה (יג.) מבואר, שבאו כל בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה לערוך מלחמה כדי למנוע את קבורת יעקב במערת המכפלה, אבל כיון שראו את כרתו של יוסף מונח על ארונו של יעקב, נטלו כולן את כתריהם ויניחום על ארונו של יעקב, ובסך הכל היו מונחים על ארונו של יעקב, שלשים וששה כתרים.

ויהי כאשר באו בני יעקב למערת המכפלה לקבור את אביהם, בא עשו מהר שעיר למנוע את קבורתו, וטען שכבר איבד יעקב את חלקו במערה, במה שקבר את לאה אשתו במקומו, והחלק הנשאר במערה שלו הוא. ויענו בני יעקב לעשו, אתה מכרת מקום קבורתך במערה לאבינו, כאשר מכרת לו את בכורתך תמורת נזיד עדשים. ויאמר עשו, הביאו את השטר. וישלחו את נפתלי להביא את השטר ממצרים.

וירא חושים בן דן שמתעכבים מלקבור את יעקב, ולפי שהיה חרש, לא שמע את הדין ודברים של השבטים עם עשו, ויאמר להם חושים, מדוע אינכם קוברים אותו? ויענו לו, כי עשו מעכב מלקבור עד שיבוא נפתלי מארץ מצרים. ויאמר להם חושים, ועד שיבוא נפתלי מארץ מצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון? ויקח חושים מקל ויך את עשו בראשו, ויצאו עיניו ויפלו על רגלי יעקב. ויפתח יעקב את עיניו ויחיך, הדא הוא דכתיב (תהלים נח, יא) ישמח צדיק כי חזה נקם, פעמיו ירחץ בדם הרשע.

שיטות אחרות בקבורתו של עשו

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט) ובתרגום יונתן בפרשתנו (נ, ג) מובא הסיפור בשינויים קלים, שחושים בן דן התיז ראשו של עשו בחרב, וראשו התגלגל לתוך המערה ונפל לתוך חיקו של אביו יצחק.

עוד מצאתי שכתב החיד"א ז"ל (חומת אנך ירמיהו מט, טו) בשם המקובלים, שחוששים בן דן קצץ גם את רגליו של עשו, ולא נשאר כי אם הגוף לבד.

ובענין מקום קבורתו של עשו, כתב בפרקי דרבי אליעזר (שם) שגופו של עשו שלחו להר שעיר, ונקבר שם. אבל בתרגום יונתן (שם) כתב, שבני עשו קברו את גופו בשדה מערת המכפלה.

ובירושלמי מסכת כתובות (פ"א ה"ה, וכו"ה בגיטין פ"ה ה"ז) ישנה דעה אחרת, שלא מת עשו על ידי הכאת חושים בן דן, אלא שעמד עליו יהודה והרגו. ולכן בשעת השמד, גזרו האומות גזירת שמד בראשונה על שבט יהודה, ואנסו בנותיהם שיהיו נבעלות תחילה להגמון, שמסורת בידם מאבותם שיהודה הרג עשו, דכתיב (בראשית מט ח) ידך בעורף אויביך. (אוצר פלאות התורה, וראה בספר הישר ויחי, ובסדר הדורות ב' אלפים רנ"ה בארוכה).

"כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנֵנוּ שָׂא נָא פֶשַׁע אַחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גְמְלוֹךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבְכֶּךָ יוֹסֵף בְּדַבָּרִים אֵלָיו" (ג, יז)

אם תרע לנו לא תזכה להחזק בכסא הכבוד כאשר ביקש אביך

רבי שמשון מאוסטרופולי (מובא בחתם סופר כאן) מחדש, שהאחים חששו שיוסף עומד להרוג אותם, לכן אמרו לו שהוא משול לשור, כנאמר (דברים לג, יז) בכור שורו הדר לו. ובמרכבה יש ארבע דמויות, אדם, נשר, אריה ושור. ולכך אם תהרוג אותנו, לא תהיה במרכבה, ויהיו רק אדם נשר ואריה. ואם תסלח לנו יהיה גם שור.

וזהו שכתוב, "אנא שא נא" וכו' שראשי תיבות התיבה "אנא" היא אדם, נשר אריה וחסר שור, אבל "שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך", ראשי תיבות של "שא נא" הם שור אריה נשר אדם, שאם תמחול לנו, תזכה שדמות שור שאתה נמשל לו תהיה חקוקה בכסא הכבוד. ושבו ואמרו לו "ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך" לפי ש"אלהי אביך" בראשי תיבות, אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא (תרגום, אם לא אותו היום, כמה יוסף יש בשוק). והיינו שרצו לרמוז לו שאם לא ימחל ויסלח להם יהיה כמו הרבה יוסף שנמצאים בשוק, ולא תזכה להיות יוסף המיוחד שדמותו נמצאת בכסא הכבוד. "ויבך יוסף" על שחשדוהו.

הוסיף החתם סופר (אורות חתם סופר), שזהו שאמרו האחים ליוסף (בפסוק הקודם) "אביך צוה לפני מותו", והיכן צוה? אלא כשאמר יעקב ליוסף (לעיל מח, ג) אל שדי נראה אלי, ראשי תיבות "אשנא", היינו אריה, שור, נשר, אדם.

"אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטִבָּה" (ג, כ)

מה קורה למי שמנסה לבטל גזירת מרים

שנינו בשבת (דף קיט.) המעשה הנודע של יוסף מוקיר שבת, שהיה לו שכן גוי עשיר גדול, והחווה בכוכבים אמר לו שראה בכוכבים שיבוא יום וכל כספו וזהבו יעבור אל שכנו יוסף. הלך הגוי ומכר את כל רכושו, המירו ביהלום יקר והטמינו בכובעו, כדי לשמור על רכושו תחת ידו, שחם ושלווה לא יגיע לידי שכנו יוסף. סוף דבר היה שדווקא בגלל פעולתו זו עבר רכושו לידי של יוסף, כובעו נפל למצולות ים, והדג שבלעו, נתגלגל לידי של יוסף מוקיר שבת... **הבן** איש חי זי"ע (בן יהודע שבת קיט.) עמד לבאר, מדוע האריכו בגמרא בכל פרטי מעשה זה, שאם כוונת הגמרא הייתה רק כדי לבאר את גודל השכר למי שמכבד את השבתות, לא הוצרכה להאריך כל כך ולספר את דברי חוזה הכוכבים, ומה שפתרו וכו' ומכירת רכושו ועלייתו על הגשר וכו', והיה די לומר שיוסף קנה דג לכבוד שבת קודש, ומצא בקרביו יהלום יקר. אלא, שחז"ל רצו עוד ללמדנו בזה, שאם נגזר דבר מן השמים, לא יועילו כל טעדי שבעולם לעצור ולמנוע מהנגזר להתקיים. ולא זו בלבד, אלא שפעולותיו של הגוי, הן הן שהביאו שהגזירה תתקיים ועשירותו תיפול לידי יוסף מוקיר שבת.

היפוך לישועת קיויתי

ולכך נהגו לשלש ולהפך סדר הפסוק לישועתך קיויתי ה', קיויתי ה' לישועתך, ה' לישועתך קיויתי (ראה משנת חסידים לרבי עמנואל חי ריקי מסכת השכינה פרק ט' משנה ה'). וכ"כ ירש יעקב עמוד קי"ז ערך שמירה, ועוד), כי אנו אומרים לאדם, באיזה אופן שתסתובב, ולאיזה צד שתפנה, הינך נצרך לחסדי וישועת ה', על כן "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך" תמיד.

בעבור הבטחון יושע מכל מיני צרות

ולאידך גיסא נאמר (תהלים לב, י) הבוטח בה' חסד יסובבנו, וכדאיתא במדרש (שוחר טוב תהלים כ"ה) על הפסוק (תהלים כה, ב) אלהי בך בטחתי אל אבושה, וזה לשונו, היו שומרי המדינה עוברין ומצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, ואמר אל תכוני, כי בן ביתו של מלך אני. כיוון ששמעו כן, הניחוהו ושמרוהו עד הבוקר. בבוקר הביאוהו אצל המלך ואמרו לו, בן ביתך מצאנו אמש. אמר לו המלך, בני, מכיר אתה אותי? אמר לו לאו. אמר לו המלך אם כן היאך אתה בן בית? אמר לו, בבקשה ממך, אני איני בן ביתך, אבל בך בטחתי, שאלמלא אמרתי להם כן, היו מכים אותי... אמר להם הואיל ובטח בי, הניחו לו. וכן אמר דוד (תהלים כה, ב) "אלהי בך בטחתי", ובשביל כך ממשיך הפסוק, "אל יעלצו אויבי לי". ולא אני בלבד, אלא גם "כל קויד לא יבושו".

סיום ספר בראשית

רמזים בשמות פרשיות בראשית

בעזרת ה' בשבוע זה נסיים את ספר בראשית, ולכך נראה שבסדר שמות הפרשיות שבספר בראשית יש רמז גדול על חיי האדם, "בראשית נח" "בראשית" זה לידתו של האדם, "נח" לו מאוד, כי תמיד מפנקים אותו ואין לו שום דאגות. וכמו שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (קלא, ב) כגמול עלי אמו, כגמול עלי נפשי. והענין הוא שאף על פי שהיו לדוד המלך עליו השלום הרבה צרות, אמר להקדוש ברוך הוא, אני בוטח בך כמו תינוק שיונק הסמוך על אמו ואינו דואג מכלום. ואחר כך "לך לך", האדם מתחיל ללכת לבתי כנסיות ובתי מדרשות, אשריו מי שהולך ומתקדם לחיים של תורה ויראת שמים, והנה הוא "וירא", מתחיל לראות "ולפתוח עיניים", מתהלך ברחובות קריה ובזמן הזה עיין רואה והלב חומד (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ומתחיל להכיר את העולם, ובעיקר רואה ומתבונן בתורה הקדושה בש"ס ובפוסקים ונעשה כמעין המתגבר. עד שמגיע ל"חיי שרה", מתחתן ולוקח אשה. וזוכה ל"תולדות", שנולדים לו ילדים. ונצרך ל"ויצא", "ויצא" לעבוד כדי להביא טרף לביתו, כי בדורות הקודמים היו לומדים עד החתונה (ראה קידושין כט:), ואחר כך כשהאדם היה כבר מלא בתורה וקדושה, לאחר החתונה היה יוצא להביא פרנסה לבני ביתו, יחד עם קביעת עיתים לתורה. ולאחר מכן "וישלח", מחתן את ילדיו "ושולח" אותם מביתו, ורק אז "וישב", יושב במנוחה שקט ושמח, על התורה ועל העבודה, עד שמגיע - "מקץ", מתחיל לדאוג על שקצו קרב ובא, כיון שכך "ויגש", ניגש לעבודה להכין צידה לדרך, ולבסוף "ויחי", מתחיל לחיות חיי העולם הבא.

ימי השובבי"ם מעלתם וקדושתם

"ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" (מח, כב)

"שכם" בגי' 360 כמספר שובבי"ם, "נתתי לך" יוסף הצדיק שאתה בחינת יסוד כנודע

בשבוע הבא יתחילו הימים החשובים הבאים עלינו לטובה - ימי השובב"ים, ועל ימים אלו נאמר, שובו בנים שובבי"ם. אומר רבנו האר"י ז"ל כי בהם מתקנים את מידת היסוד, כי כל הצרות של האדם באות מכח העוון החמור - חטא הנעורים שפוגם באות ברית קודש, ובימים הללו שהם מפרשת שמות עד פרשת משפטים ישנה סגולה המסוגלת לתקן עוון זה, וברגע שאדם מתקן עוון זה זוכה לחיים טובים ברוחניות ובגשמיות פרנסה טובה וכל טוב. כי הכל תלוי בדבר זה, ואין צדיק שיעשה טוב ולא יחטא לכן כל אחד ואחד צריך לנצל את הזמן הזה לשוב בתשובה ולנקות כתמי עוונותיו.

יעקב אבינו אומר בפסוק "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי". וקשה הרי שמעון ולוי הרגו את כל אנשי שכם, וא"כ שכם שייכת להם, אלא קודם שבאו לשכם כבר התפלל יעקב עליהם וכבש את שכם בתפילתו ורק מכוחו ניצחו את אנשי שכם וזה שפירש התרגום "בחרבי ובקשתי" "בצלתי ובבעותי" כלומר שעל ידי התפילה של יעקב אבינו נכבשה שכם.

ובספר הישר כתוב כי הפסוק הזה רומז על ימי השובבי"ם כי "שכם" בגי' 360 כמספר שובבי"ם, "נתתי לך" יוסף הצדיק שאתה בחינת יסוד כנודע. [ונרמז זה גם בפסוק "וילבש אותו בגדי שש" היינו שיוסף היה לבוש בספירה הששית שהיא היסוד].

והמתבונן יראה שבפסוק זה נרמזים כל הימים הנוראים וזה סדרם: ואנ"י בגי' 67 כמנין אלול שהוא זמן תשובה, נתת"י בגי' 860 ע"ה כמנין ראש השנה, נתת"י ל"ך גי' 910 כמנין תשרי, כל הימים האלו "לקחתי מיד האמורי", שהן הקליפות, "בחרבי ובקשתי" מתרגם התרגום בצלותי ובבעותי, והיינו ע"י התפילות והתשובה.

ברית הלשון מכון כנגד ברית המעור, ואם לא חטא תחלה בברית הלשון לא היה נכשל בברית המעור

כתב מו"ר הרי"ח הטוב זצוק"ל על מעלת הימים החשובים הללו, שהרפואה הגדולה ביותר כנודע היא התורה הקדושה וכל הכוחות שיש לאדם ישים על התורה ומצוות ומעשים טובים וישמור בימים הללו בפרט את פיו ולשונו, וז"ל: ודע כי בימי השובבי"ם אלו צריך אתה לסגל תורה ומצוות ומעשים טובים, ולהרבות במצוות הצדקה ובפרט בימי התענית הנו', וצריך לשמור פיו ולשונו מדברים אסורים, כי ברית הלשון מכון כנגד ברית המעור, ואם לא חטא תחלה בברית הלשון לא היה נכשל בברית המעור ועל כן תחת אשר טמא לשונו בדברים אסורים הנה עתה יטהרו ויקדשו בדברי תורה כי "מרפא לשון עץ חיים" ואין עץ חיים אלא תורה דכתיב בה "עץ חיים היא למחזיקים בה".

ימי השובבי"ם הם כמו עשרת ימי תשובה והוא זמן שמקבל הי"ת התפלה

והאדמו"ר מתולדות אהרן כתב, כי ימי השובבים הקדושים הללו הם ממש כעשרת ימי תשובה בכחם, וז"ל: ימי השובבי"ם הם כמו עשרת ימי תשובה והוא זמן שמקבל הי"ת התפלה בבחינה כמו עשרת ימי תשובה והנה כלל ענין שובבי"ם הוא לתקן את המדות ולקדש החושי"ם לשמר עצמו מעצבות וכעס וגאווה. וכ"כ הרב "עטרת ישראל" וז"ל: הנה לאשר בשבת זו מתחילין ימי שובבי"ם לשוב בתשובה שלמה על עון המר של חטאת נעורים רח"ל והם ימי תשובה כמו עשרת ימי תשובה ממש שעל ידי התשובה מתקנים כל הפגמים עד שיתבטל הקטגור.

וכן גם המגיד אמר למר"ן מהר"י קארו זצוק"ל כמה חשובים ימי השובבים וכדאי לעשות בהם תשובה ולצום ואם אינו יכול לצום שיזהר מלהשביע עצמו במאכל ומשתה. (מגיד משרים, פרשת בשלח).

קדושת הברית של יעקב יוסף מנשה ואפרים

בפרשתנו אנחנו רואים כאשר בירך יעקב אבינו את בניו התחיל בכורו "כחי וראשית אוני", הדבר הראשון שאמר לבניו זה ענין קדושת הברית, לעוררם להתחזק בזה בכל הזמנים עד אחרית הימים. וזה שאמר למנשה ואפרים, המלאך הגואל אותי מכל "רע" [ע"ד שאמר הכתוב ויהי ער בכור יהודה "רע", שהמוציא ז"ל נקרא רע], הוא יברך את הנערים, באותה קדושה, ויהיו ראויים להקרא בהם שמי ושם אבותי, ע"י שימשיכו את שלשלת הקדושה.

כי יעקב אבינו היה שמור בשמירה עליונה, עד שבהיותו בן פ"ד שנה היה בכורו ראשית אונו, ושמעתי דבר נפלא בגמ' (חולין צא:): שהמלאכים עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה (במרכבה) ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה (של יעקב שישן), בעו לסכונה, מיד והנה ה' נצב עליו, א"ר שמעון בן לקיש אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כאדם שמניף על בנו. ופירש"י בעו לסכונה, מחמת קנאה. נצב עליו, לשמרו. שמניף על בנו, במניפה להצילו מן השרב עכ"ל. וצ"ב לשון לסכונה, הול"ל לאזוקיה או לפגוע בו וכיו"ב. וגם לשון מניף על בנו צ"ב שהרי לא מהשרב היה צריך שמירה להניף עליו, אלא להגן עליו מהסכנה, ולזה לא מועילה מניפה העושה רוח. ואמר הרה"ק ר' משה צבי מסאווראן ז"ל (נדפס בספרו), שהמלאכים כשנתקנאו ביעקב אבינו, רצו להראות שהוא רק בן אדם, ואינו ראוי להקבע צורתו בכסא הכבוד, ולכן רצו לחממו ולהכשילו בקרי, מלשון ותהי לו סוכנת (באבישג). וע"ז הגן עליו הקב"ה שהניף עליו במניפה לצננו מהחום. ושמירה זו הזכיר יעקב אבינו כאן, המלאך הגואל אותי מכל "רע", הוא יברך את הנערים גם כן באותה שמירה עליונה, דבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו (מכות י).

וכאשר באו יוסף ובניו אל יעקב, אמר להם שעליהם היתה הבטחת השי"ת ונתתיך לקהל עמים, ולכן שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם וכו' כראובן ושמעון יהיו לי, ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו וכו'. ולכאורה הול"ל להיפך, שאלה שנולדו בהיות כל ע' נפש ביחד במצרים יש בהם יותר קדושה, מאשר מנשה ואפרים שנולדו לפני כן. אלא שעדיפות מנשה ואפרים היתה, שהם ואביהם יוסף הצדיק היו ג' אנשים בארץ מצרים הגדולה הטמאה והמלאה גלולים ומכשפים, ובכל זאת עבדו את ה' במסי"נ ושמרו עצמם במדרגתם הגדולה

שזו חשיבות מיוחדת, ובעבורה זכו להיות ממש "כראובן ושמעון יהיו לי". אבל ומולדתך אשר הולדת אחריהם, להיות כלל ישראל כבר שם, בהם אינו רבותא כ"כ, ולכן על שם אחיהם יקראו בנחלתם.

ומי ששומר הברית, ושלם במדת היסוד, זוכה להשפיע ברוחניות וגשמיות, כי יסוד היא מדת ההשפעה. ולכן אמר יעקב ליוסף - מידי אביר יעקב משם "רעה" אבן ישראל. וכן האלהים "הרעה" אותי וכו'. כי צירף ה' שהיא השכינה לתבת "רע" ונעשה "רעה".

האר"י ז"ל (בשער הכונות דרוש א' דפסח ובשער הליקוטים פ' שמות) גילה לנו ענין תיקון השובבי"ם, בהקדם מה שיש להתבונן על השיעבוד הקשה שנשתעבדו בו בני"ב במצרים, אשר לא היה כמוהו מימות עולם. והענין כי חז"ל (עירובין יח:) אמרו שאדה"ר חסיד גדול היה, ופירש מאשתו אחרי חטא עץ הדעת, ק"ל שנה, ובאותן שנים הוליד מהטיפות נשמות בלי גופים. ואותם נשמות הדורשות תיקון, חזרו ונתגלגלו בבני אדם בכדי שיתקנו. לראשונה בדור המבול, ועליהם נאמר וירא ה' כי רבה "רעת האדם", רע הוא המוציא ז"ל (כמ"ש ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה') והאדם הוא אדה"ר. כלומר שראה ה' שהדור ההוא לא תיקן מאומה ועדיין רבה "רעת האדם". שוב נתגלגלו בדור הפלגה, וז"ש את העיר ואת המגדל אשר בנו בני "האדם", בנוהי דאדם קדמאה. וג"כ הוסיפו חטא על פשע לחטוא עוד למרוד בעליון, שוב נתגלגלו באנשי סדום, וגם אלה היו "רעים" וחטאים לה' מאד.

והנה הנשמות הן כזהב באדמה, שאכן הוא זהב טהור, אבל באדמה הוא מלא טינוף וסיגים, וצריך היתוך וזיכוך רב עוד ועוד, עד שיצא זהב נקי. כן הנשמות, בחטא אדה"ר נתערב טוב ברע, ולאט לאט נתקנות, עד שכבר נראה הזהב בשיעבוד מצרים, שאז חזר ה' להביא נשמות אלה לעולם, בכדי שסוף סוף יתקנו. ולכן נגזר עליהם השיעבוד הנורא שאין כמותו. כנגד דור המבול, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כנגד דור הפלגה שאמרו נלבנה לבנים, וימרו את חייהם בחומר ובלבנים. עד שנולד משה רבנו שעליו נאמר ותרא אותו "כי טוב" הוא, שלא היה בו שום בחי' רע כלל, אלא כולו טוב, ע"כ מדברי רבנו האר"י ז"ל בקיצור נמרץ.

לפי החשבון היו ישראל במצרים רד"ו שנה, אבל השתעבדו רק ק"ל שנה, כי יוסף מלך פ' שנה מהיותו בן ל' עד ק"י. וזה כנגד ק"ל שנים של אדה"ר.

וכתב בדרשות חת"ס (דף קו:) שמפני שאבותינו לא השלימו את התיקון בת' שנה, והוצרכו לצאת קודם שלא ישקעו בשער הנ' של הטומאה, לכן נשאר לדורות הבאים לתקן מה שחסר אז בתיקון אבותינו במצרים. והזמן לתיקון מתעורר בכל שנה בפ' שמות, כשקוראים בתורה את השיעבוד, אז הקריאה מעוררת הזמן, כי אז הזמן המסוגל לתקן הנשמות.

ואמרו בזה"ק (פ' בראשית רף כו.) וימרו את חייהם בעבודה קשה, זו קושיא, בחומר זה ק"ו, ובלבנים זה ליבון הלכה, ובכל עבודה בשדה זו ברייתא (שדה מתרגמין ברא), את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך, זו פירכא ותיקון. ועכשיו שנחלשו הדורות וא"א בתעניות וסיגופים, התיקון הוא ע"י לימוד התורה הק' אשר זהו במקום השיעבוד הקשה של אבותינו. ובפרט לימוד תורה לשמה ותפלה וצדקה, בזה מקבץ חלקי הטוב והנצו"ק למקורן עיי"ש בד"ק.

וייבן בזה מה שכתב רבנו חיים ויטאל ז"ל (בשער המצוות דף לג.) שרבו האר"י ז"ל, היה מקשה ומתרץ ביגיעה וזיעה גדולה, ואמר לו שזה לשבר הקליפות, כי הקושיות הן קלי' שסביב לקדושה, וע"י יגיעת התורה משברים אותם. וממילא מובן מש"כ האוהב ישראל הנ"ל שלימוד תורה שבע"פ ובירור הלכה הוא תיקון גדול לעון זה, שהרי זה בא כהמשך לשיעבוד מצרים, בחומר ובלבנים כנ"ל. כי כמו שע"י התיקון שהיה במצרים ביגיעת חומר ובלבנים, היו מכפרים, כעין זה היגיעה ב"חומר ובלבנים" דאורייתא, ק"ו ליבון הלכה וכו' מכפרים, אלא שבמצרים היו אלה יסורי גהנם, ועתה הינם יסורים מתוקים, לנדד שינה ביגיעת התורה ובירור ההלכה. וכ"כ רבנו יונה בשערי תשובה (שער ד' אות א') שיגיעת התורה, לנדד שינה הוא במקום יסורים עיי"ש. ומובנים דברי הזה"ק היטב.

ועיין עוד בבאר מים חיים (פ' שמות) דהשבתים תיקנו ג"כ בתורה, אבל בניהם הוצרכו לשיעבוד הגוף והנפש הקשה. והנה מה שקדושת התורה מועילה לכפר, יש ללמוד גם ממ"ש חז"ל (ר"ה יח.) אם יכופר עון בית עלי בזבח ומנחה, אבל בתורה יכופר. הרי שבתורה יש כפרה לכל. ובעל תשובה אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמד שנים וכו', ואין הכונה שילמד מהר ופחות בעיון, אלא שיוסיף שעות לימוד, וינצל השעות שלומד, ואם לומד תמיד, ידחוק עצמו למצוא זמן נוסף.

טעם נוסף שלימוד תורה הוא במקום סיגופים ותעניות כי יש באדם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, שחיותם מרמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, ובקיימו מ"ע מתקן אותו אבר, וכן בהשמרו מל"ת. וכן בעברו ח"ו פגם באותו אבר או באותו גיד. ויכול לתקן ע"י מ"ע ול"ת. אבל ישנן עבירות חמורות הפוגמות ח"ו בכל הגוף, דהיינו ככל רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ובכלל זה אותו עון החמור, שצריך לתקן בימי השובבי"ם, כי שרשו מהמוח ונמשך לסוף הגוף. והתיקון לזה צ"ל במצוה שהיא כל הגוף, דהיינו שכל הרמ"ח אברים ושס"ה גידים משתתפים בה.

ואחז"ל (עירובין נד.) ברוריה אשכחתי לההוא תלמידא דגרים בלחישא, בטשה ביה ואמרה לו, ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לא אינה משתמרת. הרי שהלימוד שעיקרו אמנם במח ובלשון, אבל צריך לחדור לכל רמ"ח האברים דהיינו שכל מהותו ושאיפת חייו תהיה התורה, ואותה ילמד בחשק ובהתלהבות בשיתוף כל רמ"ח אבריו. ואז התורה משתמרת אצלו. ומהרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"ב) מבואר שצריך להתיגע ברמ"ח אבריו ויצערם במיעוט שינה ועידוני עוה"ז ע"ש. ומובן היטב איך יגיעת התורה בכל גופו, מכפרת על עון הנעשה בכל גופו, ובמקום היגיעה הקשה בחומר ולבנים, עושים זאת ע"י היגיעה בתורה הקדושה.

גודל מעלת התיקון בימי השובבי"ם, יש לראות ממה שהקב"ה ענה את אבותינו, והעבדים קשה בעבודת פרך, ובלבד לתקן ע"י את הנשמות. ואמר המגיד מדובנא ז"ל שהחולה יכול להכיר את חליו מתוכן התרופות שהרופא נותן לו. שאם נותן לו דבר קל ופשוט, נכון לבו ובטוח שמחלתו קלה ותעבור אי"ה מהר. אבל אם הרופא נותן לו סמים רבים חזקים מאד וחרפים הרבה, מזה נודע לו עוצם מחלתו. ופירש בזה דז"ש כי גדול כים שברך (כי בואי וראי) מי ירפא לך (איזה תרופות חזקות נותנים לך). כן מקושי השעבוד היה ניכר גודל צורך התיקון של הנשמות. וממילא גם לתיקון שלנו יש משמעות גדולה, שהרי משלימים אנו את תיקון אבותנו.

הרשעים במצרים מתו בימי האפילה מפני שלא רצו לתקן הנשמות

חומר ענין זה יש לראות ממה שמובא בפירש"י (פ' בא) ממד"ר ולמה הביא עליהם חושך שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי האפילה וכו'. ויש דעה במדרש שרשעים אלה היו ארבע חמישיות מכלל ישראל, ואפ"ה לא חסו עליהם מן השמים, אלא נתחייבו כליה רח"ל. והוא מפני שכל עיקר הגלות במצרים היתה כדי לתקן ולהוציא הנצוה"ק שנפלו לשם ע"י חטא אדה"ר כנ"ל. וכמובא בספ"ה ק שזו הכונה בפסוק כגן ה' כארץ מצרים, שהיתה מלאה נצוצ"ק אלה שנתקבצו לשם, וחיכו שם לתיקונם. והקב"ה הבטיח ליעקב אבינו ואנכי אעלך גם עלה, שבניו יזכו להעלות הכל. ורשעים אלה כיון שרצו להשאיר במצרים, רצו בזה להפוך הקערה על פיה, ומה שהקב"ה כביכול היה מצפה מדור דור שיתקונו נצוצות אלה, ועבר דור המבול ודור הפלגה ולא תיקנו, עד שהגיע סוף סוף דור המדבר, וכבר נשתעבדו רד"ו שנה בשיעבוד קשה ומר, ושכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, מגודל נאקת בני", ואפ"ה חשף הקב"ה זרוע עוזו לשעבד בניו אהוביו בשעבוד כה קשה, כיון שזה תיקון שורש נשמתם, בהיותם בני "האדם" כנ"ל.

ועתה שקושי השעבוד תוקן, ולא היה צריך אלא לצאת, התגברה הסט"א עליהם ומיאנו לצאת, וא"כ מה הועיל השיעבוד הקשה, אם בני" לא יצאו עם הרכוש הגדול מארץ מצרים הטמאה אל א"י הקדושה. והרי מובא בשם האר"י ז"ל שטעם הל"ת שלא לשוב למצרים, הוא מפני שנעשית כמצודה שאין בה דגים, ואין בה עוד נצוץ קדוש, כי הכל הוצא ב"ה, ואלה הרשעים רצו להשאיר ולהשאיר הנצוצה"ק שם. לכן נגזרה עליהם כליה רח"ל למות בשלשת ימי האפילה.

עשרת הדברים המסוגלים מאד לתיקון פגם הברית ועושים תיקון גדול בנשמתו

א) הצרי הגדול ביותר הוא, לעסוק בתורה ככל האפשר. כי על ידה יטהרן רעיוניו כי היא תקון לפגם הברית והיא האשה אשר נתן לך ה' אלהיך לטובתך. בהתהלך תנחה אותך להצילך מכל צרה ולפרנסך ולהדריךך בדרכי ישר בימים ובלילות. בשכבך תשמר עליך מן המזיקין. הגוף והנפש. והקיצות היא תשיחך. תלמד עליך סגוריא לתחיית המתים. וכן בכל בוקר שהרי אמר בזה"ק שבכל לילה דנין אותו אם יקיץ משנתו או יישן שנת עולם. והאשה הגשמית היא שונאתו. ועליה אמר הנביא אויבי איש אנשי ביתו. כמפרש בגמ' אך מפני צווי המקום מוכרח לאהוב אותה. וכי תהיין לאיש שתי נשים הא' אוהבתו והא' שונאתו היתכן שהיו עיניו ולבו לאותה ששונאתו, וישכח ויעזוב לאותה שאוהבתו, אשתו אשת נעורים שמיום שלמדו אביו-תורה צוה לנו, מיד היא באה להתיחד עמו ולשמרו מכל מקרה ר"ע.

- (ב) יזהר לומר בריך שמי' בשבת בשעת הוצאת ס"ת ולעלות לס"ת פעם אחת בחודש לקבל פני שכינה:
- (ג) ישתדל להיות סנדק ובעל ברית לאחוזו הילד הנמול על ברכיו: ויתחמם כל גופו בעת עשותו דבר מצוה ובפרט בעשותו המצות שמורות בערב פסח. ובנשאו את המטה. ובחפרו את הקבר. ובכל דבר מצוה. שיעשנה בכל כחו:
- (ד) יזהר תמיד לאכול הנותר מחתיכת המוציא:
- (ה) מה טוב אם אפשר לו לגדל יתום בתוך ביתו:
- (ו) יזהר להיות מיו"ד ראשונים בבית הכנסת להתפלל שחרית מנחה ערבית:
- (ז) יזהר מאד במצות ציצית ותפלין:
- (ח) יזהר לומר התפלה בדמע לבב. ולסמוך גאולה לתפלה. ולא יפסיק גם לענות אמן יהא שמי' רבא או קדושה:
- (ט) יזהר להדליק נרות בשבת ולשמרו במחשבה דבור ומעשה. ולענגו במאכל ומלבוש שבת וללבוש בגדי שבת מבעוד יום. ולא כעשירי עם, אשר אינם מחליפים בגדיהם כי אם עד אור היום, ומתפללים ערבית ויושבים על שלחנם בליל שבת בעוד הבגדים הצואים בגדי חול עליהם, ולא טוב המה עושים. ופקח עיניך וראה כי תחת אשר הרבית פש"ע תרבה השפ"ע. ש"ב"ת פ'ז"ר ע'נו"ה. אחוז בהם וחדל מעשות הפשע. כי תחת אשר היית בפשעך עד כה נרגן מפריד אלוף, עתה תיחד בהם שם הוי"ה ב"ה והוא תקון גדול לפגם הברית:
- (י) יזהר ללמוד קודם שיישן כי הוא תקון גדול, כדכתיב ושבע ילין בל יפקד רע. והלומד ח"י פרקים בכל יום הוא תקון ליסוד-וח"י בהם אמר רחמנא. ויקרא ק"ש שעל המטה תיבה בתיבה, וד' מזמורים הראשונים שבתהלים המסוגלים מאד לזה. ויאמר הודוי וכל הסדר הכתוב בספרים. ויישן מתוך דברי תורה. ויישן תחלה על צד שמאל כי מלבד שע"פ הרפואה טוב לגוף לישן בתחילת הלילה על צד שמאל, גם הוא רפואת הנפש שמכניע צד שמאל ועץ חיים היא לדבק בחיים.
- צריך** לדעת שאנחנו מגיעים לימים קדושים מאוד, ועכשיו כבר צריכה לבוא הגאולה או אחישנה או בעתה, והכל תלוי בנו יש זמן עכשיו שאפשר לעורר הגאולה.
- נקבל** על עצמנו להזהר בברכות לברך כל ברכה כתקנה ולקרוא כל יום "בראשית תמן", וק"ש שעל המיטה בכוונה, וחשוב לחתן הילדים מוקדם, ולקום כל בוקר מוקדם ולתת צדקה, וכן נשתדל לשמור טוב את השבת שהיא מסוגלת להרבה דברים, והעיקר הוא שאדם יתקדש וישמור עצמו טוב ואז יזכה לתשובה שלמה שהכל תלוי ביסוד ואשריו מי שמתקן בזה.
- ה' יזכה אותנו להשתדל לעסוק בתורה הקדושה ולגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

ההפטר מדברת בענין צוואת דוד לבנו לפני מותו. וזה מעין הפרשה המדברת על צוואת יעקב ליוסף לפני מותו.

תוכן ההפטר

דוד המ"ה הרגיש שקרבו ימיו למות, קרא לשלמה בנו וציוהו שילך בדרכי ה' ויהא זהיר בקיום המצוות והחוקים, וע"י כך יצליח בכל ענייניו, ומלכותו לא תיפסק לעד.

גם ציוהו להמית את יואב בן צרויה על שהרג שני שרי צבאות ישראל, אבנר בן נר ועמשא בן יתר ע"י תחבולה שלא שם חרבו בתערה, אלא הצמיד אותה לחגורתו שבמותניו וכשנפגש עם עמשא התכופף כאילו לתקן את שרוכי מנעליו, ואז נפלה החרב הרימה ודקר את עמשא שלא נזהר מפניה, כי ראה שהוא לא שלף את חרבו אלא נפלה מאליה.

כמו כן ציווהו שיעשה חסד עם בני ברזילי הגלעדי, כי הם קירבו אותו וטיפלו בו כשברח מפני אבשלום בנו. גם ציווהו על שמעי בן גרא שלמרות שלא הלך עם אדוניה, אלא היה כפוף לו וגם למד ממנו תורה, הנה לא ישא לו פנים, אלא ימצא דרך איך להרוג אותו ובכך ישיב לו כגמולו, על שקילל את דוד בבורחו מפני אבשלום בנו. דוד המלך ע"ה שכב עם אבותיו ונקבר בציון היא עיר דוד, אחרי מותו מלך שלמה בנו במקומו ומלכותו נכונה בידו כי לא קמו לו עוררים. מלכים א' פרק ב' פסוק א' - י"ב.

א. וַיִּקְרְבוּ כל מי שכתוב בו קירבה לא הגיע לימי אבותיו **וַיָּמִי-דָּוִד לָמוֹת [א] וַיָּצֵו** הוא ענין הצוואה מנהג אבותינו הקדושים **אֶת-שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לֵאמֹר: ־ אֲנֹכִי הֵלֵךְ** ומשם אהיה לעורך כי דוד מלך ישראל חי וקיים **בְּדֶרֶךְ כָּל-הָאָרֶץ** כמנהג הנהוג בכל הבריות שהם מתים **וְחִזְקָה** אפילו שאתה בגיל י"ב התחזק כאיש מבוגר ולא תפחד מאף אחד **(מלבי"ם)** **וְהֵייתָ לְאִישׁ** זריז ומושל בנפשך וכובש יצרך **(רד"ק)** כי עדיין אין לך יצר הטוב: **וְשִׁמְרָתָּ אֶת-מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ** היא תורה שבעל פה שהיא משמרת את התורה שבכתב **לָלֶכֶת בְּדַרְכֵּי** להיות רחום ורב חסד כמו השי"ת **לְשֹׁמֵר חֻקָּתָיו** המצוות שלא נתגלה טעמם **מִצְוֹתָיו** מצוות שבין אדם למקום **וּמִשְׁפָּטָיו** מצוות שבין אדם לחבירו **וְעֲדוֹתָיו** מצוות שטעמיהם להעמיד על נפלאות ה' כמו שבת ומועדיה **(מלבי"ם)** **כְּכָתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁפִּיל תַּצְלִיחַ** תצליח **אֵת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם** כשתשמור **הַמִּצְוֹת תַּצְלִיחַ** בכל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם **(רד"ק)**: **כֹּל זֶה אֲנִי מְצַוֶּה אוֹתְךָ** **לְמַעַן יָקִים יְהוָה [ב] אֶת-דְּבָרֹוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר: ־ אִם-יִשְׁמְרוּ בְּנִיךָ אֶת-דִּרְכָּם לָלֶכֶת לִפְנֵי בְּאֻמָּת** בכל התרי"ג מצוות לשי"ש **בְּכָל-לְבָבָם וּבְכָל-נַפְשָׁם לֵאמֹר** אז כשיקיימו התנאי הקב"ה יאמר

עיונים והארות

והגם שגייירן, כמו שכתב הרמב"ם פרק י"ג דאיסורי ביאה (הט"ז), הן הטעוהו והיו עובדי עבודה זרה, ונמצא שפגם בעריות חם ושלוש. ושונאי דוד המלך ע"ה יהיה להם פתחון פה לדבר על נשואי אמו בת שבע עם דוד המלך ע"ה, ויאמרו שמשם נמשך שיהיה שלמה כל כך להוט. וזה שכתוב 'את שלמה בנו', מכיון שבוא בנו יזהר בעריות, וזה 'לאמור' (צוארי שלל אות א').

ב. לְמַעַן יָקִים ה' - כל זה אני מצווה אותך, כדי שתזכה במלכות, כי הקב"ה אמר לי: "אם ישמרו בניך את דרכם ללכת בפני באמת", ואף על פי שאני (דוד) העמדתי את כל התרי"ג מצוות על אחת עשרה מצוות (תהלים טו) על פי המאמר של רבי שמלאי (מכות כג-כד) ואשר העמיד דוד את התרי"ג מצוות על אחת עשרה; מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך. [א] הולך תמים; [ב] ופועל צדק; [ג] ודובר אמת בלבבו; [ד] לא רגל על לשונו; [ה] לא עשה לרעהו רעה; [ו] וחרפה לא נשא על קרובו; [ז] נבזה מיניו נמאס; [ח] ואת יראי ה' יכבד; [ט] נשבע להרע ולא ימיר; [י] כספו לא נתן בנשך; [יא] ושוחד על נקי לא לקח, עושי אלה לא ימוט לעולם. אמר דוד המלך לשלמה בנו, כל זה מיועד לדלת העם, אולם אדם כמון צריך לשמור את כל התרי"ג מצוות.

א. ויקרבו ימי דוד - כל מי שנאמר בו קריבה למוות לא הגיע לימי אבותיו. בועז, עובד, ישי, עובד יותר מארבע מאות שנה היו חייו, ודוד לא היה אלא בן שבעים שנה. דבר אחר ויקרבו ימי דוד למוות, אמר לו הקב"ה היום קובל עליך, כאדם שאומר לחברו פלוני קרב על חברו (ב"ר צ"ו).

ויקרבו ימי דוד - וכי ימים מתים, אמר רבי שמואל בר נחמני צדיקים שמתים, ימיהם בטלים והם קיימים, וכן הוא אומר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות א-ל בגרונם, הא למדת, שאפילו במיתתן מרוממים לקב"ה. וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע בן איש חי, וכי בניהו בן איש חי וכולי עלמא בני מתים ניהו, אלא בן איש שאפילו במיתתו קרוי חי.

ויקרבו ימי המלך דוד - אין כתיב כאן אלא ימי דוד, לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות.

ויצו את שלמה בנו לאמר - ואפשר שציווהו להגות בתורה תדיר, וזהו 'לאמור' וכן סופי תיבות 'את שלמה בנו לאמור' תורה. אי נמי אפשר במה שאמרו (סנהדרין נו,ב) על פסוק (בראשית ב, טז) 'ויצו ה' אלהים על האדם לאמר' 'לאמר' זה גילוי עריות. וברוח הקודש ידע ששלמה מסוכן ברוב נשים אלפא משמאליה,

ויגזור ש' לא יפרת לך איש מעל פסא ישראל שלא תפסק המלכות מזרעך (מלבי"ם): ה' וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה שהראה את הכתב ששלח דוד ליואב שישימו את אוריה מול פני המלחמה שימות (רש"י) וגם על אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר שר צבא שאול ולעמשא בן יתר שר צבא אבשלום אשר באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועם כל זה ויהרגם יואב וישם דמי מלחמה הראוי להרוג שונאי אנשי מלחמתי במקום זה עשה בערמה בשלם והרג אנשי שלומו ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו במה שחגר חרבו מצומדת במותניו לרחבו כדי שתהיה נוחה ליפול בשוחה מועטת וכשיצא מול עמשא שחה מעט שתפול להטעות את עמשא ובנעלו אשר ברגליו והתכופף לתקן מנעלו ונפלה החרב והגביהה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר כי ראה שנפלה מעצמה (מ"ד): וועשית כחכמתך שתמצא לו עילה וסיבה ולא תורד שיבתו בשלם שאל עם שהוא איש שיבה אל תהדר פניו (מ"ד) והיינו שלא תניחם למוות מיתת עצמו וליפול לגהינם (רש"י): ולבני ברזלי הגלעדי [ג] תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי בן קרבו אלי והאכילו אותי על שולחנם (מ"ד) בברחי מפני אבשלום אחיך שאז לא רצו שום תגמול ולא ציפו לזה כלל (מלבי"ם): ה' והנה עמך שמעי בן גרא אפילו שהיה עמך שלא הלך אחרי אדוניו (רלב"ג) [ד] בן הימיני משובט בנימין [וביקש להחזיר המלוכה לשאול] מבחרים מעיר בחורים, ודע כי איש רע מעללים הוא והוא קללני קללה נמרצת קשה וחזקה ביום לכתתי מחנים כשברח דוד מפני אבשלום והוא ירד לקראתי הירדן לפיכך אותו שימחול לו ואז ואשבך לו ביהוה לאמר אם אמיתך בחרב נשבעתי לו שלא אהרגהו, לכן לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו: ט' ועתה מכיון שאתה עכשיו תמלך תחתי, בבקשה אל תנקהו מהעוון הזה כי איש חכם אתה למצוא לו עוון להמיתו בדבר אחר וידעת את אשר תעשה לו שלא ימות כמו כל אדם על מטתו והורדת את שיבתו למרות שהוא זקן ועומד למוות מעצמו בךם שאל אלא תמיתו בחרב (שלא יפול בגהינם): וישכב דוד עם אבתיו שהיה חלקו בעולם הנשמות עמהם [ה]

עיונים והארות

ר' רוצח ככתוב (שמואל-ב, ח, ב): "ויך דוד את מואב וימדדם בחבל. וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות". צ' צור, שצר לאוריה עד שלקח את אשתו (בת שבע). ת' תועבה.

והוא קללני קללה נמרצת - כתב בספר גלי רזיא הביאו הרב ברכת שמואל פרשת נשא, דרמז דוד המלך ע"ה נרמז דהיה כשר לבא בקהל בספר בראשית, דכתיב גבי לוט 'ולא ידע בשכבה ובקומה' (בראשית יט, לג), "יד"ע' נוטריקון עובד ישי דוד, עכ"ל.

ה. מובא במדרש (קהלת רבה ה): אמר דוד לפני הקב"ה, רבנו של עולם! (תהלים לט, ד): "הודיעני ה' קיציי". אמר לו: גזירה היא מלפני שאין מודיעין קיצו של בשר ודם, "ומידת ימי מה היא?" גזירה היא מלפני, שאין מודיעין מידת ימיו של אדם "אדעה מה חדל אני" אמר לו: בשבת תמות! אמות באחד בשבת.

ג. ולבני ברזלי - א"ר יודן חמש פעמים כתיב ברזלי הגלעדי, כנגד חמשה חומשי תורה, ללמדך שכל מי שמאכיל פרוסה לצדיק כאלו קיים חמשה ספרי תורה (ב"ר נ"ח).

ד. והנה עמך שמעי בן גרא - אומר האברבנאל ז"ל: חשש דוד המלך שמא יקרב שלמה את שמעי בן גרא, כיוון שלא הלך אחר אדוניו, ככתוב (מלכים-א, א ח): "וצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדוניו", היות ושמעי היה ממשפחת שאול ויבקש דרך להחזיר המלכות למשפחת שאול, לכן ציוה דוד את שלמה בנו, שלא יקרב אליו את שמעי, ואף על פי ששלמה למד תורה אצל שמעי בן גרא, בכל זאת אין ראוי לבטוח בו. קללה נמרצת קללה תקיפה, חזקה. ובמסכת שבת (קה): דרשו נמרצת נוטריקון: נ' נואף מפני שלקח אשת אוריה. מ' מואבי שהיה מבני בניה של רות המואביה,

וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן (ט"ד): וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל-יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שִׁבְעַת שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וְשֵׁשׁ חֳדָשִׁים לֹא חָשׁ לַמָּנוּתָן כֹּאֵן כִּי הָיָה נִרְדָּף מֵאַבְשָׁלוֹם שֵׁשׁ חֳדָשִׁים וַיֵּא שֵׁשׁ חֳדָשִׁים נִצְטָרַע בַּעֲוֹן בֵּת שִׁבְעָה: יב וְשִׁלְמָה יָשָׁב עַל-פֶּסַח דָּוִד אָבִיו מִגִּיד שֶׁאָחָז מַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו [ז] וְהִתְפָּן מִלְכָּתוֹ שֶׁלֹא הָיָה נִרְדָּף כִּאֲבִיו (ט"ד) מֵאִדָּר גַּם עַל הַעֲלִיּוֹנִים (רש"י), וְלֹא קָמוּ עָלָיו עוֹרְדִים לֹא לַמַּעֲלָה וְלֹא לַמַּטָּה [ז]:

עיונים והארות

היהודים נכבדים בעיני הפחה, והשמש גילה רק לאוזן החכם מה שאירע, שבהיותו במערה הופיע זקן בעל מראה נפלא שהושיט לו את החנית (מעם לועז מלכים א').

ו. **ושלמה ישב על כסא דוד אביו:** כתב האבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות) בשם קדמונים, כי כשנפטר רבנו שרירא גאון אביו של רבנו האי, קראו באותו שבת בפרשת "ויקדוה" אלהי הרוחות לכל בשר וגו' (במדבר מ, טז), והפטירו "ויקברו ימי דוד למות". ובמקום פסוק "ושלמה ישב על כסא דוד" קראו: "והאיי ישב על כסא שרירא אביו ותכון מלכותו מאד". וכ"ה בס' חוקת התורה (המיוחס לר"י בן הרא"ש, י-ם תשס"ה). וקראו כן, אף שרב האי גאון ישב על כסא אביו עוד בחיים חיותו (סדרה"ר בערכו). וראה בשו"ת בית דינו של שלמה (או"ח סי' י"ב) דאף דטעמא הוי משום דהוי ענינא דיומא, מ"מ לא עבדינן עובדא כי האי. ורב האי גאון ז"ל, נקבר סמוך להר סיני ס' סדר הדורות בערכו. ורמז לזה יש בשמו: "האיי", דהוא ראשי תיבות: יקבר אצל הר ה', (ס' פדה את אברהם (למהר"א פלאג' ז"ל) מערכת הר' אות ד').

ו. **וראה עוד באבודרהם (שם) כי כשנפטר הרמב"ם ז"ל,** נכנסו הקהל לבית הכנסת, וקראו ברכות וקללות, והפטירו בנביא "מושה עבדי מת". ובס' סדר הדורות (בערכו) כתב שכשהגיעה השמועה על פטירת הרמב"ם לירושלים עשו מספד גדול וקראו צום ועצרה, וקרא החזן תוכחות בחוקותי, והמפטיר קרא "ויהי דבר שמואל אל כל ישראל", וסיימו "כי נלקח ארון האלהים" (שמ"א ד, א-כב).

ז. **ד'יד א'ביו ו'תכן מ'לכתו מ'אד'.** ראשי תיבות גימטריא הו"ה אדנ"י, והוא רמז ליחוד קוב"ה ושכינותיה, דבימיו היתה סיהרא באשלמותא ויחוד גמור. ורמז שהיה באמצעות דוד המלך ע"ה אביו, אשר טרח כל ימיו מאד ולא טעם שינה, וכל צדקותיו אשר עשה. ושלמה המלך ע"ה מאת ה' היתה לו, שמצא הכל מוכן, ועל כל פני קרי ביה, מגלגלין זכות ע"י זכאי. (נחל שורק אות ג')

אמר לו: כבר הגיעה שעת מלכות שלמה בןך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימא. "אמות בערב שבת". אמר לו: "כי טוב יום בחצריך מאלף" טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בןך להקריב לפני על גבי המזבח.

וישכב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד: נראה לומר שלפי גודל ענוותנותו של דוד, ציוה שיקברו אותו לבד ולא אצל ישי אביו, מפני שאביו ישי היה מעמודי העולם והוא מת בעטיו של נחש, וכמבואר בתלמוד (שבת נה:), שארבעה מתו בעטיו של נחש, ואחד מהם ישי אבי דוד, ולכן ציוה דוד שיקברוהו לבד בעיר דוד (אהבת יהונתן).

ומעשה היה בימי קדם, בפחה אחד שביקר על יד קבר דוד, ושם היה חלון הנשקף אל המערה, והפחה כפף עצמו, וחנייתו שהיתה משובצת באבנים טובות נפלה לתוך המערה, והפחה צוה על עבדיו להביא לו את החנית. מה עשו? הורידו ישמעאלי אחד קשור בחבלים אל תחתית המערה. ואחרי רגעים העלוהו ולא היה בו רוח חיים, וכן הורידו שני ושלישי ורביעי וכולם הועלו בלי רוח חיים.

הפחה קצף ונשבע שלא ישקוט ולא ינוח עד שיביאו לו את חניתו. ואז אמר השופט לפחה ללכת אל חכם היהודים כדי שישלח החכם אדם להביא החנית, ואם לא אז יאבד את כל היהודים.

ואכן שלח הפחה שליח לקרוא להרב, והרב ביקש זמן שלשה ימים, וקראו צום והלכו לקבר רחל להתפלל, וביום הרביעי נפל הגורל על שמש בית התפילה שהיה איש תמים, וטבל שלש פעמים במקוה וקידש עצמו, ושם פעמיו לקבר ששם המתנינו לו הפחה וכל בני פמלייתו, והם הורידו את היהודי בחבל לתוך המערה, ואחרי רגעים אחדים שמעו קול הקורא "העלו אותי", ומיד משכו החבל והעלו את השמש ובידו החנית הנוצצת בשלל אבניה. והשמש היה חיוור ונרגש. ומן היום ההוא ואילך היו